AVGVSTINI

STEVCHI

LIBRARIAE
UNIVERS
IAGELL
CRACOVI

Dominus Jacobi de Cleparz

1535

AVGVSTINI STEVCHI EVGVBINI PRO RELIGIONE CHRISTIANA ADVERSVS LVTERANOS, QVO OPERE HAEC CONTINENTVR.

Explicatio et Descriptio totius hæreseos.
Causæ a quibus sit profecta.
De unitate religionis ab uno capite.
De duplici cultu, siue duplici religione, idest interiore et exteriore.
De his, ex quibus exterior constat religio.
De cultu Dei ex hymnis et laudibus in eum.
De cultu Dei ex confessione.
De cultu Dei ex abstinentia, a uoluptatibus.
De cultu Dei per imagines.

Ex donatione ... Joan. Wialicz S T Doct. ... Crac.

I Reuerendissimo. Dño. D. Alexandro Fernesio Episcopo Hostiẽsi, ac primo Cardinali Augustinus Eugubinus Can. R.
S. P. D.

Ogitanti mihi amplissime P. ac præterita tempora cũ nostris cõferenti, illa prope beata, hæc aũt miserrima semper uideri solent. Nã ut omittã quantũ oĩum Christianarum gentium mores deprauati sint, q̃ uetus pietas conciderit, quis sine lachrymis aut cogitare, aut referre possit, quas clades hoc tempore omne genus christianũ sit perpessum? Neq; uero ad luctũ tam mala corporis, quæ et ipsa maxima fuerunt, cõmouent, q̃ animi, e quibus incommoda corporis soleãt proficisci. In his primũ habere locũ facile crediderim pestem Luteranã, quã qui diffinire uelit, non alio modo diffiniat, q̃ contemptũ pietatis, ruinam atq; occasum, siue oppugnationem religionis. Hoc enim in moribus ac uita multoꝝ eã pestem sequentium animaduertimus, qui religionem nihil aliud esse putant, q̃ ut Epicurus dicere solebat, iugũ ac molestiã humanæ uitæ. Itaq; hanc opinionem si q̃s recte perpendat, oĩum impietatum fontem inueniet fuisse. In quo non tã præsentiũ scelerũ, sed futuroꝝ multo maiorũ uis insit. Venietq; dies nisi Deus opi

Definitio Luterani sectae

tuletur, cum superstructis huic ueluti fundamento, multo grauioribus malis, omni pietate cultuq; diuino genus humanum remaneat destitutum. Heu igitur sortem infandam nostrorum temporum, quando et grauissimis bellis exagitati, pestilẽtia cõfecti, obsessi fame fuimus, animi autem pessimis opinionibus sunt corrupti. Quod eo quoque est acerbius, q̃ cum manifestam ante oculos ruinam habeamus, pauci ab erroribus resipiscant, nec superioris uitæ cursum immutent, sed pertinaces hæreant eodem, et quod dictu quoq; miserius est, addamus ad priora mala semper aliquid, nec intelligamus hoc ipsum hæreses et suscitare atque alere. Cum nulla sit alia earum destruendarum ratio, q̃ optimum ac uere Christianum uitæ genus. In sacerdotibus uero si pariter cum modestia, recõdita quoq; ac uetus esset eruditio, hæc et aliæ huiuscemodi pestes facile possent aut minui, aut sopiri. Sed raro inuenias utrũq;, q̃ alii malis litteris, alii penitus nullis dediti sunt. Atq; a principibus aiunt nonnulli hoc malum profici sci, q̃ eorum admodum pauci aut philosophentur, aut faueant philosophiæ. Hincq; aiunt eos facilius maledictis Luteranorum, aliorumq; patuisse, quibus soleant inscitiam præcipue ac soccordiam obiicere. Quæ culpa tantum abest a te præsul amplissime, ut magnam ante omnes laudem promerearis, q̃ et a pueris omni litterarum generi deditus fuisti, et

ea tua est humanitas/ea pietas ut unus oĩbus exem-
plo esse possis/quem imitentur multi/assequantur
pauci. Scripsi igitur quædam non ex professo con-
tra Luterum/sed contra eos qui aut eadem opinen-
tur/quæ et ille/aut opinari possint. Neque uero om
nia quibus hæresis illa cõstat complecti uoluimus,
ꝙ non adeo sit necessarium propter magnam eorũ
qui eam redarguerunt multitudinem/sed commu-
niora tantum/et quæ ad omnes prope gentes perti-
neant attigimus. Neq; etiam me hoc opere, quisq̃
putet uniuersam Germaniam uoluisse reprehende
re, in qua ut semper olim, sic nunc optimi ac doctis
simi florent Christiani/sed eos tantum/qui ibi nati
dissimiles bonis atq; maioribus suis esse uoluerunt.
Quod opus qualecunq; est tibi sapientissime Anti-
stes inscribitur/ut meæ erga te pietatis sit perpetuũ
monimentum. Vale. Anno domi 1528. ipsomet authore teste folio 44

AVGVSTINI STEVCHI EVGVBINI CANO. REGV. S. SALVATORIS ADVERSVS LVTERANOS Liber Primus: quo prauitas illius Hæreseos explicatur.

I quis omnium temporũ casus, ex quo condita est christiana religio, secũ prudẽter perpenderit, omnemq; ab eius origine progressum, hæresesq;, atq; clades quę ex hæresibus acciderũt euoluerit, nihil accidisse peruersius, & ad destruendã ueritatẽ, ueramq; pietatẽ accommodatius inueniet, ea hæresi quæ Luteri quidẽ appellari meruit, sed cuius nõ ille solus author fuerit. Sed quia is, et apertius, quam reliqui, et barbarica quadã immanitate percitus, eã suscepit, defendit, et auxit, omnẽ sibi eius repertæ authoritatẽ usurpauit. Huius eo fuit crudelius, et efficacius detrimẽtũ, quo sub prætextu tollẽdarũ supstitionũ quæ ad Christianã religionẽ iam lõgo tempore adhæsissẽt, tacita nullũq; de sua malignitate prebens indicium irrepsit, quousq; lachrymosissimas, et funestissimas animorũ & corporũ strages dedisse cognita ẽ. Neq; enim animis solum attulit teterrimã labẽ, sed infinita propemodũ homicidia ea tãq̃ sæuissima Erynni concitãte, perpetrata sũt. Ex hac dissidia totius humani generis proruperunt bella quoq;, et urbiũ, multarumq; gentiũ excidia, & infinita sanguinis humani effusio. Adulteria, et fornicationes, sacrilegia, et in

cestus ueluti leuiora prætereo,nec cõmemoro quantã omni lumini caliginẽ ottuderit, quam omnes leges rescideritquã deformarit formosissima,quã optima reddiderit pessima,Et quos a supstitiõe se liberare promiserat,quã omni religione spoliarit, et ad extremam impietatẽ protraxerit. Hoc enim habuit ista fœdissima,et sine dubio pestilẽtissima factio, ut quę per totum orbẽ christianum famam uulgasset purgãdæ a superstitione pietatis,fidemq; omnibus hominibus fecerat id unũ se agere,ut scelera,& uitia corrigerenť,emendarenť prauitates,inescatũ ea promissione genus humanũ,et a religione remouerit & pessimis erorribus imbuerit, quod a nobis nõ sine multis lachrymis refertur. Iam enim p istos effectũ ẽ:ut Cristũ credere crucifixũ pene supstitio sit,neq; tã sanctũ sit quicq̃,quod nõ supstitionis labe pollutum cẽseatur. Sicq; et fugata est religio, et impietati totus patuit locus. Neq; imperitissimorũ est apud eos quisq̃,cui non ludibrio sit christiana religio, eã potius supestitionem appellanti. Iamq; pistoribus, agricolis,nautis,et omni hominumcolluuie in res sacras dicteria,et cauilla dictitantur,cotemnuntur fana,altaria negliguntur,ritus,cærimoniæ,cõsuetudines omnia dicuntur. Tantaq; fuit authorum huius hæreseos impietas, ut fædissime, ac sceleratissime in exitium religionis mentiri non erubuerint,cum omnia dicunt quæstus gratia fuisse reperta, cum uetustatem subtrahunt,nouaq; esse mentiuntur. Et quo

non prouexit eos Erynnis? Quo furor non animauit? Non uocauit audacia? Quid crudelitatis in eorũ pectore ẽ derelictũ, quod nõ euomuerint? Quẽ lacerãdi, atq; maledicẽdi locũ intactum omiserũt? Quæ aræ, Qui foci, quæ sanctitas nõ est eorũ maledictis ꝓfanata? Quas literas præterea tũ sãctas, tũ alienas nõ euerterũt, quas in sua placita torquerentur? Vidimus earũ rerum exẽpla nuꝑ in Italia, & quod eorũ præceptores scribẽdo fecissẽt, factũ esse re ab ĩperitis eius factionis, cognouimus. Vidimus inq̃ bestias sãguinarias, et quas uerã pietas lẽire quõdã potuerat, nunc erroribus imbutas, pristina pietate nudatas, ad priorem crudelitatem, & quidem maiorem reuersas, omnibus feris seuiores, sed in tẽpla præcipue, in religionem, in omnem, quam a deo, & a ueteribus accepimus sãctitatem. Nec iniuria quidem, Vt enim pietate efficimur mites, atq; humani, omniq; morũ barbarie exuimur, Sic rapimur in contrarium ab impietate. Atq; eam omnium corruptorum dogmatum naturam, uimq; fuisse scimus, quod qui ea fuissent amplexi, in oẽ flagitiũ breui prolapsi fuerint, suaq; placita & armis, & facibus, ac saxis defensarint, & qui cõtraria sentirent aggressi ferro uiolẽter fuerint. Cum uera pietas contra, & ad mansuetudinem nos cohorteẽ, & iubeat, si quis opinionibus nostris repugnet, nullã propterea uim inferre, sed benigne, atq; humane, quæ ueritas sit exponere. Sed quid istorum admiramur crudelitatẽ, cum in alia innumera

flagitia hæresi concitatæ, deuenerint! Admirari desinemus si Arrianorum, si Manichæorum, aliorũq; hæreses perspexerimus, quarũ perditæ ac deploratæ opiniones in eorum rebus gerendis cernebãtur, q eas sequerẽtur. Hæc igitur hæresis eo fuit omnib. crudelior, & in omni genere calamitatũ fœcundior, quod, cum esset pestilentissima, nihil tamen indicii dedit in principio, sed christianorum principũ: Pontificum, Cardinalium, atq; Episcoporum, monachorumq; errores, & peccata emendare pollicita, fecit se hac promissione probabilẽ, aperuitq; sibi omnium ad aures aditum, Nullum errorem, nullam impietatem, nihil pestilens præseferebat, sed humanitatem, sed commiserationẽ, quod in tantis peccatis uersaremur omnes. Hac pollicitatione allexit maxime imperitos, omnemq; plebẽ, quippe quibus semper ĩfensa fuerit religio, & ecclesiasticorum peccata plurima uiderent, & inuiderent eorum opibus. Itaq; nihil potuit eorum auribus fieri gratius, quam si eorum dãnari uitã audirent, quos peccantes esse non ignorarent, & in eorum taxandis moribus, atq; accusandis delectabiliter uersarent. Exosculati sunt omnes, tãdemq; cœlitus uenisse ferebant, qui Christianorum uulnera curaret, rẽpub. nostram in pristinum decorẽ restitueret, sublatis multis superstitiõibus, quas, aut hominũ imperitia, aut quæstus auiditas (ut ipsi prædicabãt) attulisset. Hæc fuit prima huius hæreseos ostentatio. Illius igitur principes, siue sua imperitia

ſiue(quod eſt uériſimilius)ſua impietate potius hác
profeſſioné aggreſſi/admouerunt arbori ſecurim, &
ut(quod optabant conſequerentur/radices ipſas am
putare cæperunt/ & qui lolium ſe purgaturos fuiſſẽt
profeſſi/triticum pariter euulſerunt. Cœperunt autẽ
a prioribus,quibus ueluti fundamentis reliqua nite
rentũ/primumq; caput ipſum religionis petierunt: in
quo cæterorũ membrorum uigor/& robur contine-
retur/Huc ſuæ nefariæ impugnationis arietem in
torſerunt. Huc omnia Diaboli iacula,omnem ap
paratum bellicum contulerunt/arbitrati ſi poſſent il
lud proſternere/reliqua ſine dubio ruitura,conſerua
turosq; ſe ut deiecto paſtore/omnis ad oues ſibi/ceu
lupis aditus pateret:impũeq; graſſari liceret.qua ex
pectatione ne fruſtrati quidẽ fuiſſent/niſi eorũ profa
na mens cognita celeriter fuiſſet/ & auxilium cæli
tus attuliſſet deus. Itaq; authoritatem adimere ipſi
capiti cœperunt/eã neq; a deo ꝑfectam oſtendẽtes,
neq; confirmatam/et collaudatã ab imperatoribus
omnẽ hiſtoriam corrumpentes,ac uiolentiſſime in
ſuas opiniones nihil nõ trahentes/ſummouentes au
tem uel artificioſe occultantes;quæ illorum prauita
ti aduerſarentur:aut parum quadrarent. Neq; ſatis
certum eſt an cõmiſeranda eorum in ea re impietas,
uel ſtultitia potius ridenda ſit,qui ſuos errores pro-
babiles facere conati,ex cauſis,neq; congruis/neq;
ulla parte uériſimilibus id fecerunt. Et poſthabitis
ueterrimis monimentis,ſordidos quoſdam,& recẽ-

tes ſcriptores amplexi ſint. Sed hæc poſtea. Poſt hunc conatũ, utcũq; illis ſucceſſiſſet, reliquos ordines aggreſſi ſunt, anſam ſemꝑ ſumẽtes ex peccatis noſtris, ut quia male diuinis inſtitutis, & legibus uteremur, probarent ex eo peſſime leges ſancitas fuiſſe, abolendumq; eſſe qcqd optimi, ac ſanctiſſimi uiri condidiſſent: immo quod cõdidiſſet deus, quia nos praue uiueremus, & parũ quę fuiſſemus profeſſi, adimpleremus. In qua re licet eorũ admirari crudelitatẽ. Vt enim religionẽ euerterent, eãq; apud multitudinẽ infamẽ redderẽt, quicqd delinquit̃ apud monachos, & religioſos, id in exemplum aſſumpſerũt, & quod ĩmanitati, & barbarie illorum erat conſentaneũ, maledictis etiã amplificauerũt. Nullũ probrũ, Nullã calumniã omittentes, quã nõ intorquerent. Expertiq; eorũ mores ſumus, qui, ut in agendo crudeliſſimi ſunt & præcipiti furore ad cædes, ad incendia, leuiſſima de cauſa rapiunt̃, Sic ſcribendo crudelitatẽ, & ſæuitiã, ac barbariẽ exercẽt. O genus hominum immane, omniq; humanitate, & pietate deſtitutum. Cur cum religioſæ uitæ infamiã producere conarentur, cur inq̃ tot bona tacuerunt, quæ ex ea, & profecta ſunt, & ſingulis diebus proficiſci noſcuntur? Vbi enim ueteris modeſtiæ, chriſtianæq; uitæ forma remanſit? Vbi uirtutes exercent̃, ac uigent tantopere iuſtitia ſcilicet, innocentia, modeſtia, caſtitas, creberrimæ orationes: aſſiduaq; ieiunia: quæ tãto in pretio apud ueteres habebant̃? Obiicient mihi

ſcio,(qui eſt improborũ mos)ſcelera paucorũ, atq; ex his colligent totũ genus eſſe profanum. Neq; genus ſolum: uerũ etiã ipſa inſtituta, ipſas leges, ipſam ſanctitatem: quo quid deteſtabilius dici poteſt? Ac ſicut apud barbaras nationes fit, ut cum quis peccauerit, in ultionem totam domum extinguat: ædes etiam incendant: ſic etiam iſti uenerabiles Germaniæ præceptores, propter improbos aliquot, infinitum optimorum uirorum numerum ſub eandẽ impietatis cenſuram barbarice traxerunt: eandemq; petulantiam in omnes exercuerunt. In eos inquã, qui eis pietate, & omni uirtutum genere longe præſtarent. At peccatur in his cœtibus. Quis neget? Vtinã que eſſemus ueterũ illorũ ſimiles: aut ab eorũ inſtitutis nõ receſſiſſemus potius, a quibus et noſtra culpa plurimũ abſumus: & natura eſt quoq; comparatum, ut omnia orta aliquando occidant: & legum obſeruandarũ feruor paulatim extinguat: & primi, atq; medii, & nouiſſimi maxime ſint uirtutibus diſſimiles. Idq; eſt cõmune oĩum humanarũ rerũ uitiũ. Tam uita monachorũ hoc paſſa eſt, quã tota in uniuerſum chriſtiana reſpu. Optimi quoq; cuiuſq; gentis mores eadem ratiõe ĩmutati ſunt. Sed num propterea uera ſunt quæ furibundi illi iactitant? plurimũ abeſt. Suã potius barbariẽ, ſuã feritatẽ ſecuti, uirus euomuerũt: dẽtes ſãguinarios deuorãdiq; auidiſſimos ĩfixerũt. Odiũq;, qđ ex priuatis inimicitiis cõtraxerãt, inhũaniſſime ꝑſecuti ſũt. Et tãdiu ꝑdu

uit,quandiu eius incendio illi conflagrarunt. Vitã igitur monachorum aggressi,eam uaria,ac multiplici petulantia dilacerarunt:In moribus: habitu: institutis. In moribus luxuriam, socordiã, ingluuiẽ notabãt,in hæc pessimis,& barbara crudelitate dignissimis cõtumeliis sunt inuecti nulla falsa,et improba calumnia prætermissa,quasi alieni ab his sceleribus ipsi essent. In habitu uero tantam uarietatem stomachati sunt. O sapientissimam gentẽ:& cui omnia tẽpora sese accommodare debuerint:ut religionũ reptores,qui uariis tẽporibus nati sunt,perspicere quæ tã mõstrosis ingeniis quadrarent, debuerint. quasi in tanta tẽporũ,& inuentorum diuersitate, res aliter cadere potuerit, & religionis, ac pietatis christianæ ueritas inde pẽdeat,aut offendatur aliquo modo ea uarietate. Nõ hoc pietati attulit exitium,sed eorum propagãdi nominis libido:eorũ superbia,eorum iactãtia,eorũ infinita,& prodigiosa peruersitas. Hæc orbẽ christianũ miserabiliter perturbauit, homines adeo diuulsit,& eos a se inuicem. Hæc fecit,ut tẽpla; aræ,focique q; sancta etiã apud gentes habita sunt; non modo nõ uenerationi fuerint,sed abominationi,quia ab his orbis terrarum impiis euersoribus superstitiosa huiusmodi esse dicta sunt. Per omnes terrarum partes diabolica scripta miserunt,iactãtes nihil ĩ his esse pietatis,sed superstitionem cuncta repedisse. Neq; minus deiecta:& pfanata sunt hæc his tẽporibus, quam Iuliano apostata imperante: sed ex

uariis causis,uarioq; prætextu: illo apte christianos execrante,his sub habitu christianorum, christianã pietatẽ euertentibus. Eoq; facilius quæ moliebant̃, perfecerunt/cũ post tot tantaq; sacrilegia multis ad huc sit persuasum,eos nõ esse malos. Hæc eorũ per uersitas fecit,ut infinitus bene illorum numerus qui suã castitatem deo uouissent, eamq; promissionem sacramento confirmassent,ab his hominibus persua si/uel peruersi potius,ruptis uiolatisq; fœderibus in omnem incæstum proruperint. Videq; mirabiles or bis terrarũ præceptores: qui nunc uitã monachorũ uelut incæstam infamantes,ut omnes ab ea suscipiẽ da absterrerent,nunc eorum castitatem impetentes: quasi iure seruare non possent,ominibus modis de disse operam coniuncti sunt/ut sanctissimum uitæ genus perfringerẽt. Ad hæc etiã laicos incẽderunt, diuitias, eis: atque opulentiam ecclesiarum ostendẽ tes,erripiẽdasq; ex eorum manibus prædicãtes. Ex quo miserabiles tumultus/& cædes infinitæ,& pessi mæ discordię cõsecutę sunt. Id qđ eorũ præceptor Diabolus optabat ac sitiebat maxime: qui nostris se ditionibus ueluti suauissimo pabulo pascit̃,finemq; omniũ uotorũ,omniũ machinarũ: molitionũq; prę stituit: ut charitatẽ,& amicitias dissoluat, qđ ex eo cũctas miserias ĩtelligit manare. Quã rẽ p istos/prę ter omnes hæreticos cõsecutus est. Eadẽ ratione im petebant deo sacratas uirgines,eas ad matrimonia multis ratiõibus uocãtes/quod neq; iure: neq; natu

raliter uirginitatẽ ſeruare poſſent. Iure quidẽ, quod ex ea re ſterilitas cõſequeretur: quæ humano generi perniciem afferret. Naturaliter uero, qđ id fieret etiam repugnante natura: ideo ſumma cũ difficultate, atq; id paucis daretur aſſequi. Ac corporis etiã ex eo morbi prouenirẽt. Hæ ratiões multis placuerũt, quippe quæ ad uoluptates, quas ſuapte natura qſq; appetit, uocabant. Ex eo & fœdera cum deo pacta multę ruperunt, & alię quæ permanſiſſent, pudoris & continẽtiæ habenas relaxarunt. Hæc diabolus p iſtos adeptus eſt. Sed ut omnia inter ſe probe cõſẽtirẽt, ac nuſq̃ tartareę furiæ nõ a Diabolo miſſę uiderẽtur, factis quaſi primis gradibus, & ad animos iã omni aditu impetrato, ad ea quæ propoſuerant proceſſerunt. Poſtq̃ enim abunde omnẽ, quo religio ſuſtinet̃ ordinẽ, triſti atq; abomniabili fama defœdaſſent, ad diuos ipſos ueniendũ ſtatuerunt, eos nõ aperte quidẽ oblatrãtes, Sed ita caute, ut neq; ipſi uiderẽtur impii, neq; maieſtas illa tamẽ nõ infringeret̃. Primũq; ea diruere aggreſſi ſunt, quæ aut deo cõciliãt homines, aut diſiunctos reuocant in gratiã, orationes ſcilicet, ac pœnitentiã, quã ꝯfeſſionẽ dicũt. Neq; ullæ tam duræ, & inhumanæ aures ſũt, & audiẽdis rebus iniquiſſimis tã attritæ, quæ nõ abominaturæ, ac deteſtaturæ ſint ea, quę ex illa teterrima hominũ cloaca uerborũ fœditas effundebat̃. Halitũ peſtilẽtiſſimũ cũ oratione peſtilẽti cõmiſtũ, quo tãq̃ draco ille, homines furioſi deũ in rebus ſuis appetebãt. Dii

ĩmortales,quas cõtumelias. Quę probra in sanctos psalmos atq; hymnos:omnẽq; orationẽ,quã a uetustissimis accepimus iactarunt? Quam ea deriserunt? Quibus nominibus appellarunt? Quis audiẽdo nõ exhorreat? Confessionẽ uero quãtis, quibus ue probris insecuti sunt? Immo quibus calumniis,atq; impiis mẽdaciis? Animaduertite quæso uiri christiani furorem barbaricũ. Oĩum,quę uel a deo,uel ab hominibus deo quamproximis instituta reperta sunt, nihil ad hominũ salutẽ accommodatius,ad scelera expianda,eadẽq; rursum non admittẽda salutarius præcipi potuit,quã ut sacerdotibus modo ꝓbis peccata exponerẽtur. Ex quo & crimina expiantur, & nemo ẽ,qui nõ summã utilitatẽ ex sacerdote reportet,dum multis rationibus ad bene uiuendum inducitur. Scelerum quãta sit magnitudo edocetur, dũ inter peccata quid intersit eruditur,& in his,quæ nesciendo ꝑpetrarat, in posterũ ne labatur,fit prudentior. Quæ odia. Quę inimicitiæ nõ deponũtur,cũ eo uentũ fuerit? Quis porro nõ diligentius abstinet a peccatis,cũ intelligit homini sua esse pãdenda peccata? Quis ex ea confessione nõ efficitur clemẽtior, ad pietatẽ propẽsior,ad eleemosynã,idest misericordiã effusior? Cui non accedit uitiorũ maius odium? Maior in deũ pietas? Procliuior,ac cõiunctior in hominẽ charitas? Quot porro fuerũt,qui cũ aliena inuasissẽt,eaq; multis annis apud se defossa tenuissẽt, reddere per confessionem coacti sint? Quantum au

ri pondus singulis annis apud optimos sacerdotes deponitur: quod clam restituant quibus fuisset sublatũ? At uero istæ furiæ, diabolicæq; Harpyæ, quarum contractu tota est fœdata religio, qui sanctitatẽ omnibus modis uexarunt, turpissimeq; affecerunt: quo astu, quibus technis, tam salutare institutũ hominibus adimere conati sunt? Primum negarunt esse uetus institutum, & a priscis christianæ religionis authoribus repertum, repertum autem superioribus annis. Nõ fuisse præterea eius reperiendi ullã honestã causam, sed auaritiã sacerdotum, qui retia quasi ubiq; terẽdissẽt, q̃bus pecunias caperẽt. Itaq; per multis etiã, quæ dixissent ueri quamsimillima uisa sunt, abiecerũtq; salutarem illã expiationẽ. Sic illa orbis christiani portẽta omnia deuastabãt, pectoraq; religione uacua reddebant. Tu uero deus optime, atq; maxime, cuius mens p̱ omnẽ, & priorem: et posteriorẽ æternitatem porrigitur: qui tẽpora, qui mores, qui omnẽ & ueritatem & falsitatẽ optime nostri: Tu inq̃, huius sceleratæ hæreseos interitu, quæ ĩ exitium tuæ religionis coniurauit, eorũ impia maledicta: sæuasq; caluminas falsas ostẽde. Et qui tuam religionẽ tã inhumaniter acceperunt, tot insidiis circircunuẽtã pene oppresserũt, qui hominibus christianis impiissimæ falsitatis præceptores fuerunt; cõuersa illa funesta clade, quam cæteris moliri sunt, in eorum caput, doce num tu, tuique sacerdotes, auaritia impellente, instituta sanctissima condiderint.

Impreratio

Et qui Arrium digna ſuis flagitiis, ac mēdaciis morte multaſti, ſic ora nefanda mētita cœlitus oſtende. Sed ad eorum prauitates reuertor. Id fuit clariſſimum malignitatis eorum teſtimonium, cum ſacerdotum auaritia repertam cōfeſſionem dixerunt, id quod paulo poſt addiderunt. Mox enim, et arbitrio ademerunt libertatem, & quod prius natura, & deo docente liberum arbitrium uocabatur, ii cœperunt uocare ſeruum arbitrium. Vt ablata, & benefaciendi, & peccādi libertate, oſtenderent, neq; peccatorum pœnas eſſe luendas, quia inuiti, & contra arbitrium peccaremus, neque benefactorum fore ulla merita, quia nō de noſtra uoluntate fluxiſſent. Atq; ita duplici ruina pietatem impetebāt, eius interitum ſitientes ſemper. Scelus quoq;, quod additū eſt fuit hæreſi uniuerſa cōſentaneum. Cum enim ex ſacris libris, tum ueteris, nouiq; teſtamenti, tum ſanctiſſimis ſcriptoribus, crebra ī eorum hæreſim teſtimonia depromerētur: imitati omnium hæreticorum prauitatem, alia uocarunt ī dubium an eorum eſſent, quorū exiſtimarētur, alia etiam ſi ipſorum eſſent dicta ſanctorum, nō multi ſe facere dicebāt. Potuiſſe ſiquidē, & illos, ſicut reliquos peccare. A maledictis quoq;, ac cauillis in eos nō abhorrebāt, tū ſanctitati, tū doctrinæ detrahentes, & luminibus chriſtianæ Reipub. ut poſſent, caliginem offundentes. Vix enim eſtimari poteſt, qua inſolentia, qua ſuperbia intumuerunt, ut ſibi aliquid homines tribuere preceperunt. qua cen

ſura omnes taxabãt,quo faſtu põtificẽ, epiſcopos: omneſq; ordines ĩceſſebãt. In cœlũ etiã linguã ſuã ponere auſi ſũt. Ex iis auté,quæ ĩ dubiũ uocabãtur fuit maxime Dioniſius Areopagita,&Apocalypſis beati Ioãnis. Quanq̃ nõ eorũ inuentũ. Nã & apud græcos cũplures de Dionyſio dubitarũt,reſpõſũq; eſt eorũ maledictis. Apocalypſim quoq; refert Auguſtinus quoſdam hæreticos Ioannis negaſſe. Sed hi,omnes hæreticorũ ſordes in lucẽ reuocare cõati ſunt. Verũ hoc loco hæreſim explicamus,nõ refellimus: ut ſit omnib; euidẽtiſſimũ: quas machinas ad euertẽdã religionẽ hi excogitarint,in cuius excidiũ ſine dubio cõiuraſſe cernũtur. Quicquid enim eã ĩnixã ſuſtineret,ſunt latẽter eruere conati: ut his deiectis,quibus uocabamur ad pietatẽ: ipſa quoq; pietas corrueret: & ex hominũ memoria pelleret̃. Nõ pelleretur tantũ: ſed obliuione ſẽpiterna extingueretur. Sed deteſtabiliſſimã tragædiã denudãtes ꝓſequamur. Vẽrũ erat ad impietatis apicẽ, & maius aliquid erat audẽdũ,quo digno tãta cõiuratio fine clauderetur: in Euchariſtia inſolẽtes gladiatores chriſtianos uehemẽter falli aſſeruerũt: qđ panẽ illũ corpus eſſe dominicũ crederẽt. Quid exhorruiſtis chriſtiani quaſi aliud quæſierit cætus impiiſſimus,quã hoc ipſũ: quã quicqd ĩ terris diuinũ ẽ defædare,omneq; ad cœlũ iter ĩtercludere, ſalutẽ nobis cœleſtẽ adimere: et amorẽ illũ: quo tãto ĩ genus humanũ deflagrauit deus: infructuoſũ,atq; ĩanẽ reddere. His igit̃ mi

niſtris diabolus uſus: ímo illorũ cupiditatibus uſus facinus omniũ memoria ſæuiſſimũ in genus humanũ molitus eſt: nõ minus q̃ cũ primis deceptis parẽtibus, ꝑ totũ gẽus calamitatẽ deduxit. Eorũ inq̃ cupiditatib. ueluti miniſtris uſus ẽ: quorũ animos ſciebat acerrimus hoſtis íaudita honoris, & famæ cupiditate deflagrare. Inſitã quoq; mẽtibus illis quãdã crudelitatẽ: quæ facile irritata: ueluti rapidiſſimæ, beſtię ad ultionẽ cõuolarẽt. Quãobrẽ eos hac ratione inſtigare ẽ aggreſſus. Perpeſſi fuerãt aliq̃d ab oíbus prope eccleſiaſticis. A ſũmis quidẽ: quod ad eum quẽ ſe mereri putabãt: nõ fuiſſẽt honorẽ prouecti. Atq; hinc exordiũ execrãdæ tragædiæ fecerunt: ſimulãtes noſtris ſe peccatis cõmotos reprhẽſionẽ cõſcribere uoluiſſe. A maledictis autẽ: ut eorũ erat naturæ cõſẽtaneũ íchoarũt. Sed nõ tã ſæuiebãt í principio. cũ uero í iis ipſis quæ iactaſſẽt priuatim ac publice ab eccleſiaſticis argui cœpiſſẽt: tũc tũc acerbiſſime irritati, cruẽtarũ more beluarũ proruerunt, ac unũquenque obuium dẽtibus arripientes crudeliter diſcepſerunt. atq; ſub hoc ípetu tota tragœdia peragebatur. erat quoq; eruditionis ſuæ illis maxima opinio, qua ſe præ ceteris plurimum ualere perſuadebãt. gloriã quoq; apud oẽs affectantes, ſunt autem gloriæ preſertim de literis auidiſſimi, omnia ea ſuſceperunt, e quibus nominis, atque famæ plurimũ poſſent adipiſci. Tribus igitur malis irritati, hæreſim cõdere ſunt aggreſſi. Inſita illorũ animis

crudelitate, Affectatæ gloriæ, repulsa: eruditionis suæ ostendandæ incredibili cupiditate. Neq; enim adeo uerum est ex peccatis totius ecclesiæ hãc hæresim esse suscitatam. Nam, & superioribus annis eadem uiguere peccata, atq; uitia, et hi si uoluissent diligenter attendere, non erat cur tam crudeliter incesserent omnes. Scire quoq; debuerant: in ecclesia, si mali episcopi, & cardinales inuenirentur, inueniri etiam bonos, literarũ, ac probitatis studiosissimos: in pauperes maxime misericordes: omnis iustitiæ: atq; æquitatis amantissimos: quorum quamplurimi: & omnibus noti sunt: & alii inueniũtur: quorum obscurior sit fama. Verum: ut hanc partem penitus nõ defendimus: & paucos uere dici posse christiãos putamus: sic detestamur eorum immanitatem, qui omnes ordines, ferinis & hæreticis uocibus allatrarunt; uocibus inquam: quæ uiam ad euertendum mundum affectabant. Fuit quidem ista simulatio: quod nostris improbitatibus indignarentur: uerum euentus sceleratissimas mentes enundauit. Quid enim attinebat religionis: nunc unã: nunc alteram radicem succidere: si castigandi mundi prouinciam suscepissent? An prius euertẽdum esse statuerunt: ut eorũ sanctitate dehinc restitueretur? Qua porro fræti pietate tantum ausi sunt facinus? Quid tãdem in ipsis erat, quo ad tantã rem excitarentur? An nõ sola barbaries: sola sitis ampliandi nominis: et præsumpta iam in omnes maledicendi consuetudo: et (ut ex-

pressius

preſſius dicatur) illarum mentium impietas dome-
ſtica ad ſcelus amplexandum impulit? Quæ natio
fuit audacior unq̃, & quæ de ſuis uiribus maiorem
opinionem ac ſpem concepiſſet? per plebem incede-
bant execrabiles præceptores, ſuperbiam, ac iactan-
tiam, & feritatem anhelantes, peſſimos de tota reli-
gione rumores ſpargentes: uitia, ac peccata eccleſia-
ſticorum detonantes. Emerunt apud uulgus impe-
ritum probitatis opinionẽ, quod tã acriter uitia ob-
iurgare uiderentur. O miſerã igitur Germaniã quę
ad furorem, ad amentiã ſe uocari non cognoſceret,
quam exitus comprobauit. In quo totius a princi-
pio in finẽ uſq; fraudis, atq; ĩprobitatis imago ſe ſe
monſtrauit, & digno exitu nefanda tragœdia con-
cluſa eſt. Hanc igitur tã uaſtam hęreſim, uel potius
tyrãnidem, quę religionẽ, ſuperſtitionem uocauit,
quæ probos ad improbitatem, pios ad impietatem
traxit, ad intemperãtiã modeſtos, quę omne genus
ſanctitatis in honeſtiſſimis nominibus defœdauit,
quę caſtitatẽ, quę orationes, quæ ieiunia deteſtata
eſt, quę quicquid fuit ſancti hominibus, uel eripuit,
uel eripere conata eſt, quę facilitatem omnibus ſce-
leribus prębuit, quę peccantibus maiora ſuaſit, eiſq;
recipiendi ſeſe, ac pœnitendi copiam ſubſtraxit, quę
pronũ in illicita ſemꝑ populũ, ruptis religionis uin
culis, ablato pietatis timore propenſiorẽ ad peccan
dũ reddidit: quę res infames laudauit, laudabiles au
tem uituperauit: quę peſſime cũ de toto, orbe chri-

ſtiano:tũ de ſua Germania:quæ olim optimos ede bat chriſtianos:merita eſt:quæ infiniti mali chriſtia nis fuit cauſa. Ex qua:bella:cædes:diſcordiæ: om- nis in deum:& in res diuinas contemptus proceſſit: quæ crudeliſſime uiros optimos apud plebem dila cerauit:non lacerauit tantum:ſed ſeuiſſime in illos accendit:ob quam infinitus ſanctiſſimorum uiro- rum numerus neci datus eſt : hanc inquã'tã nefan- dam:tam luce indignam hæreſim quis non auerſa bitur? non refugiet? quis omnium ſcelerum uora- ginem:flagitiorum omnium colluuiem non aſper- nabitur?quæ uoces in ea confutanda:reprobandaq; tacere poterunt?quæ manus erit tam impia:quæ la- pidem:quæ telum in hoſtem generis humani : ini- micam diuinitatis non coniiciat? Bonorum uiro rum uituperatricem:imo dei contemptricem,ac bla ſphemam? Cui unum fuit ſtudium diſiungendi a mutua charitate populi chriſtiani, & quod crude- lius eſt ab amicitia diuina remouendi . Hanc igitur peſtem noſtris temporibus ortam,ne ſine omni mi- ſeriarum genere eſſemus:quando & bella, & fames, & peſtilentia fuere. Eaq; acciderũt,quæ uix ulla ma iorum noſtrorum memoria accidiſſe noſcũtur, hãc inquam ex omnibus portẽtis conflatam beſtiam ui dimus:uaſtamq; in populo chriſtiano ſtragem edi diſſe,cognouimus. Amouerat enim ex animis oẽm pietatem,ac religionem,latiſſimamq; ad peccãdum uiam aperuerat,eoq; maximam populi partem ſibi

conciliarat. Nam castitatem/ ac ieiunia / quæ solent mortalibus uideri grauissima subtraxerat. Confitēdi quoqꝫ sua scelera/quod & ipsum ad non peccandum/quasi repagines/atqꝫ obiices erant/præceptum damnauerat. Omnes sacerdotes inuisos populo reddiderat/aliaqꝫ īnumera erant dedecora/ quæ corpus infandi monstri perficerent. Scripserunt igitur contra exitialem hæresim ex omni genere complures/ alii aliā eius partē amplexi. Quidā ēt in uniuersam. Horūqꝫ alii & docti & eloquētes/quidā utraqꝫ carētes facultate. Horūqꝫ maximus numerus. Siquidem hoc negotiū proprie monachorū uidebat̃ esse / qui neque eloquentiā multifaciūt/& eruditionis præsertim ueteris penitus sunt expertes. Linguarꝫ nullam tenent peritiā/græcæ presertim/qua maxime gloriatur Luterus ac sequaces. Itaqꝫ cum hostibus/ qui & eloquēdi uim hērent/& qui uaria rerū/ & linguarū cognitiōe iuuarent̃/cōgressi/cū ineptissime in refellēdo se habuisse uiderent̃/errorē plerisqꝫ addiderūt/ ut Luteri dogmata refelli nō posse putarēt. Cū alioqui essent ad cōfutandū maxime exposita/& preter sūmā/& apertā īpietatē essent adeo puerilia/ nullaqꝫ prudētia cō scripta/ut manichæorū/ ophianorumqꝫ monstra essent pene credibiliora. Sed quoniā acumine quodā dicebant̃/& oīa ea uidebant̃ tollere/ quæ grauia sunt hoībus/& quia ad uoluptates inuitarēt quas libenter omnes amplectimur/abundare rationibus/superioresqꝫ in demostrando Luterani crede

bant. Adde qđ ex moribus praue uiuētiū religionē delere conabantur; quæ ratio non mediocriter ualebat apud imperitos. Si quid enim uerbi causa in cōfessione pessimus quis sacerdos grauiter peccasset; mox exposito apud plebem facinore, confessionē uti rem pestilentem esse tollendam prædicabant, & ab omnibus acclamabatur. Si quis etiam romanus Pontifex auare agere uideretur, non in priuatā personam, sed in sacrosanctam se..m inuehebantur, illius authoritatem sitientes opprimere. Atq; hac ratiōe, optimi, ac sanctissimi Pōtifices, & qui fuissent, & qui futuri essent, barbarico furori subiiciebantur. Episcopoꝝ quoq; ac monachorū criminandoꝝ eadem rō: in exēplū perditoꝝ quorūdam uita ꝑducebant, duoq; ex his pestilentissimæ mētis suę mala illi colligebāt: tum ꝙ in omnes exemplum accomodabant: tum ꝙ ipse ordo: ipse gradus: ac sanctissimus magistratus infringebatur. Vili autem plebecula quid stultius: quid mobilius? Assentiebant igitur; suorumq; præceptorum sapientiam laudabant. Illi laudibus allecti, atq; incensi maiora in dies moliebātur. Quicquid truculentissimæ bestiæ, & sanguinis humani nunq̄ saturæ scriberent, totum in uituperādo Romano Pontifice, in lacerandis Episcopis, in dehonestanda monachorum uita uersabatur, in appellanda religione christiana superstitione, in uituperandis aris, ac templis, nunq̄ ab hoc genere seuissimi gladiatores cessabant. Illaq; truculentia, quam

illi genti tribuunt ſcriptores, nuſq̃ nõ apparebat, ut uiderentur perpetua quadam rabie conflictari, nullasq; litteras his ſuis maledictis non conſpurcarunt. Ac mihi quidem uidentur illi optime intellexiſſe; qui litteras in animo peſſimis opinionibus imbuto, eſſe quaſi gladium in manu furioſi dixerunt. Quid uero diſtat a furore, deteſtabilis eorum crudelitas, qui philoſophia, & litteris, quibus ad excolendam humanitatem, & ferocitatem, quæ ex cœli rigore cõtrahitur, mitigandam, uti debebant, ad lacerandos omnes homines, profligandamq; omnem pietatem ſunt abuſi? O rem crudelitate barbaricam, ſcelere inauditam, grauitate inuſitatam. Quam utilius & ad ſalutem ſuæ patriæ, & ad uniuerſam religionẽ chriſtianam fuiſſet: ſi nullas unquam litteras tenuiſſent, & a religione nullam rerum diuinarum cognitionẽ accepiſſent, quandoquidem ad omniũ exitiũ quales quales ſint, eis utuntur. Sed finem tandem queſtibus faciamus, ac ſecundũ librum, quem inſtituimus aggrediamur.

Libri primi finis

Incipit Liber ſecundus de Vnitate religionis christianæ, quæ ex uno capite, unaq; ſede Romana pendeat.

1 Vteranæ igitur hæreſeos, cũ multa ſunt tãquã unius Hydræ capita, tũ unũ ẽ uel maxime cœteris fæcundius, a quo reliquorum ſine dubio origo manauit errorum. Vnũ ẽ enim ut Cyprianus ait totius Eccleſiæ caput ĩ terris, repreſentans eum qui caput eſt cœleſtis Eccleſiæ. Hoc igitur qui tollit, innumerabilibus aditum aperit erroribus, Omne diſſidium, omnem diſcordiam inuehit, Serit quoddam per omnium mentes contagium. Iacit fundamenta ominum hæreſeon. Nam factiones quæ græcę hæreſes appellantur, tunc oriũtur, cum ſublata eſt ea, quæ ab uno capite pendebat unitas. Tunc tunc membra inter ſe diſſident, Tunc audaciſſimus & arrogantiſſimus quiſq; omnia audet cominiſci. Fanda & nefanda in populos profundit. Ipſæ quoq; factiones Hæreticorum inter ſe digladiantur, dum quiſq; propriæ fauet gloriæ. Dũ ſuum nomen cupit fieri celebrius. Hæc tum ex memoria præteritarum & ueterum Hæreſeon ſunt manifeſta, tum ex his quæ hac tempeſtate acciderũt. Cum peſſimus quiſque uituperata prius & apud populos producta Romanæ ſedis unde pendet unitas autoritate, nefarios paſſim errores diſſeminarunt. Hæreticorũq; ab eis examina emerſerũt. Miſeroſq;

populos in diuerſos errores impulerunt. Omnibus autem ſceleribus, tanq̃ fundamentum ac baſis ſubiicebatur capitis Eccleſiæ eiectio ac reprobatio. Id quod & alios complures Hæreticos feciſſe eſt notiſſimum. Vnitas igitur hæc, cũ generatim omnibus in rebus eſt: tũ uero in his, quæ uel natura conſtant, uel cœlitus inſtitũtur. Vt ubi maior ẽ ordo, maiusq; conſilium, id quoq; ſit maius, quod æquitatem pariat atq; ordinẽ. Igitur Luteranorũ Hæreſis præter omnes impietates, quas inuexit in orbẽ Chriſtianũ, in primis unitatẽ, religionis Chriſtianæ tollere conata eſt. Idq; non modo Barbarico quodam furore, & natiua quadã immanitate correpti fecerũt, ſed faſtu etiã & arrogãtia, qua ſibi ſcientiã ſacrarũ & profanarũ literarũ ante omnes tribuebant. Per quã ſibi omnia licere. & nec tam mortales, q̃ ipſos ſuperos ab ſe appeti poſſe putauerunt. Cumq; & ſcientia eſſent imperiti, & inſitam haberent propagandæ famæ cupiditatem, ea dixerunt, quæ ne infantiſſimi quidem dixiſſent in producendis autem ex ſacris ſcripturis. teſtimonis, mirabilis apparuit eorũ peruerſitas, quod cum infinita ex altera parte ſtarent contra opiniones eorum teſtimonia, ea uel deprauarunt, uel ſiluerunt uel ne ab ullis legerentur, operam dederunt. Lucem atq; aſpectum ueritati eripientes, ne cognita eorum dogmata nefaria corruerẽt, & impietatem ac mendacia genus humanum docuiſſe uiderẽtur. Quædam uero, eo furore, ea quam dixi propagandæ laudis

cupiditate, sic effuderunt, ut postea turpissimæ falsitatis conuicti, reuocare se ipsos sine maximo dedecore non potuerint. Consultiusq; sibi esse duxerũt, si quæ scripsissent pertinaciter potius defenderent, quam recantarent. Huiusq; generis malorũ omnes eorum libri pleni sunt, quos nefariis illis suis opinionibus referserunt. Possemq; hoc loco, multa id genus proferre, quæ primo cogitationum suarum calore illi euomuerint, neq; uariis scriptoribus cõsultis, neq; consulta ipsa ueritate, sed ab Hæresi in omnem insaniam raptati. Incredibile si quidem est, quam iactabundum sit illud genus, ubi se gloriæ aliquid adipisci posse arbitrantur. Neq; retinent impetum cum succurrit aliquid, maxime cum se uera dicturos existimant. Hanc gloriam præter modum affectant in litteris. Vt quoniam res per se gloriosa est, & magnifica, & quia Barbari uocati atque habiti prius sunt, alterum acquirerent philosophando, alterum propulsarent. Honore uidelicet adepto, dedecore deiecto. Vnaq; ea re se barbaros a scriptoribus uocatos arbitrantur, quod imperiti literarum essent, cum tamẽ non ad literas illi, sed mores potius respicerent. Vbi igitur literas attigisse cæperũt, mirabili sunt omnes ardore accensi ad scribendum, repleueruntq; cõscriptioribus orbem uniuersum, cum ad editionem propere cõuolarent, alterq; alterum præcurreret. Et barbariẽ quidem linguæ fortasse detersẽrũt, sed pectoris Barbariem nõ deposuerunt. Nam quod olim im

petu corporis atq; armis faciebant,ruentes ſcilicet ac ſine ulla humanitate uiuentes, ob quod Barbari uocabantur,hoc faciunt nunc ſcribendo. Raroq; eo rum ~~eorum~~ ſcripta uideas , non ſuam gentem, ſuoſque ſcriptores redolentia . Suſceptis igitur literarũ ſtudiis,duæ affectiones,in illis hominibus inter ſe commiſtæ ſunt,feritas illa priſtina;& opinio adeptæ ſapientiæ. Additumq; feris ingeniũ eſt.ex hisq; duobus effectibus,iactantiam & crudelitatem pepererunt. Ex quo non tam eccleſiam, fœdiſſimis & barbarie ſua digniſſimas contumeliis affecere, ſed in alios etiam ſcriptores inuecti ſunt. Vna ea re quod optabãt maxime, gratiã ſe & famã eruditionis adipiſci apud omnes arbitrantes. Ex eadem etiã cauſa profectum:ut hiiſce temporibus, antea inauditum,cenſurã grauiſſimã arripientes , & quaſi homines eſſent cœlitus miſſi,omni ſanctitate, ac pietate condecorati, caſti, continentes ,ſobrii, non ebrioſi, non ingluuie;& luxui dediti ,diſputare de religione cœperint. Eam omnem caſtigare , & renouare, uetera inſtituta abolere,abolere cœrimonias conati fuerint. Quicquid ſcriptum ſancitumq; a maximis ſanctitate & eruditione uiris eſſet , uiliſſimo loco habuerint. Nullus gradus ,nullæ leges,nulla inſtitura, nulla ſanctitas, nulli nõ homines illis diſplicuerint. Antiquiſſimorum, celeberrimorumq; ſcriptorum autoritatẽ nihili facientes,ſuã illis autoritatem præferri maluerint . Vt ſiquid diuini illi ac cœleſtes

uiri dixissent, & in oppositum starent hi meliores, illorum repudiare, suam comprobare sentẽtiã optarint. Vt relicta tota uetustate, reiectis antiquissimis monimentis, contempta ab Apostolis usq; omni scriptorũ celebritate, unis istis fidem habeat genus humanum. Nihil sit antiquioribus credendum, si cõtra persuadeamur ab istis. Nulli standum, Nihil asserendum, nisi sit horum autoritate comprobatum. Imo neq; hac uel illa lege uiuendum: non philosophandum, nulla religio suscipienda nulla: instituta, nullæ leges, nisi illorum cœlesti sapientia consulta. Nam tãquam cœli & terræ momi exorti sunt. Omnium sunt contemptores ac derisores, sed præcipue sacrarum rerũ, & quicquid habeat ullam religionis speciem. Omnibus detrahunt, omnibus maledicunt, calumniantur omnia, uexant ac proscindunt. Ingenium enim sibi & sapientiam ante omnes tribuunt, ut nullam opinionum suarum falsam esse posse putent. Aiunt tyberin liquisse Romam, Athenas Mineruam; & ad sese conuolasse. Italiam, ingeniũ, sapientiam, eloquentiam, amisisse, se solos infusæ cœlitus sapientiæ patuisse. Cæteros esse tanquam humi reptantes pecudes. Religionem esse superstitionem, Omnes magnis & infinitis erroribus detineri. Hæc igitur tanta præsumptio, tam inaudita ubique terrarum audacia ex eo processit, quod genti per se prius iactabundæ & gloriosæ,

additum ſit id,ex quo naſci poſſet maior iactantia. Cumque ſint admodum pauci, qui ob eruditionem,& ſcientiam non inflentur,quem tandem hunc affectum in eis futurum credimus, qui ſint natura inſolentiores? quare nemini mirum uideri quod tanta ſit illorum ingeniorum procacitas ,cum omnium bonorum uirorum,bonarumque rerum contemptu. Eſt autem riſu digniſſimum,quod frigidi & tardi a ſtupidis uocemur. quod caritaté nos doceant,& modeſtiam in nobis chriſtianã deſyderẽt,qui ſeditionũ peſſimarum autores fuiſſent,quod luxus , intemperantiæ & gulæ, Epiſcopos & monachos arguant qui omni modeſtiæ nuntio remiſſo, in ea uitia ruant precipites. quod monachi , uentres & ingluuioſi ab edaciſſimis & ebrioſiſſimis uocentur. Quod reiiciãtur,antiquiſſima inſtituta,ueterrimæ leges abolean tur ſanctiſſimi ſcriptores a deſpicatiſſimis quibuſdã ſordidiſſimisq; hominibus, & qui precario gloriolam apud plebem mẽdicarent,exautorentur: quibus nullæ uirtutes eam audaciam iniicere potuiſſent. Tãta uero fuit oſtẽtationis libido,ut perſpicere non potuerint, fore ut omnibus gentibus Chriſtianorum, eſſent deriſui? ac ſolis uulgaribus quæ dicerent fore probabilia ? Sed rapiebat eos tranſuerſos æſtus gloriæ, ac nominis comparandi , & domeſtica illa feritas, & odium quo deferuebant in religionem.

Adiuti quoq; sunt culparum nostrarum multitudine, quę ordinem premunt Ecclesiasticum. Quas tamen non erat cur illi tã petulanter reprẽderẽt, quos nulla sanctitas in taxãdis uitiis alienis, audaces posset efficere. Sed qui sibi suorum criminum essent cõscii, aut a mordẽdis aliis abstinere penitus debuerãt, aut humaniores esse in reprendendo, aut sine impietate erat id faciendum, ut uitiis castigatis, religio defenderetur, non eadem cum illis plaga feriretur. Quod summæ improbitatis eorum fuit testimonium. Nos igitur expositturi causã cur quidã Germani hoc tẽpore sedis Romanæ dignitatẽ & principatum, cui totus terrarum orbis a Deo & uetustissimis imperatoribus subiectus est tollere conati fuerint, & in defensionem huius impietatis quid aggressi fuerint, exitium scilicet & euersionẽ totius religionis, hæc diximus. Aliam quoque causam non minus fortasse ueram proferemus.

Si quis enim secum reputauerit, cur præter omnes christianas nationes, nõ solum nunc sed sæpe alias solæ illæ nationes dissidium cum Ecclesia fecerint, ac tam crudeli odio in eam accensi fuerint, & errorẽ præceptores eorum defendentes, omnes propemodum scripturas extorserint, eam quoq; causam inueniet fuisse. Vt enim Germani præter omnes exteras nationes, ægre ac summis cum difficultatibus olim sub imperio Romano continebantur, iniquissimo ferentes animo, ut qui sibi fortitu-

dinem ante omnes gentes tribuerẽt, & corporis atq; animi uiribus se cæteris præstare cognoscerent, aliorum iugo premerentur, & non ipsi potius eorum domini essent, maxime cum sibi bellicam gloriam uendicarent, & assueti prius essent cuidam uagę libertati, sic postq̃ imperii sedes ad eos translata est, quæ esset ante Romanorum, etiam eam dignitatem semper inuidisse Romanis & Italis cogniti sunt, quæ & omniũ esset maxima, & omnia terrestria, etiã ipsum terrenum imperium esset illi subiectum. Quod nos & a Deo, & ab ipsis etiam imperatoribus institutum paulopost ostẽdemus. Quæ quia eorum neq; esset, neq; iure esse posset, eam & reiecerunt, & uituperare & infringere atq; iminuere nunq̃ destiterũt. Ideoq; non tam hoc tempore q̃ olim, sæpe ab ipsa Ecclesia defecerunt. Neq; enim noui quicq̃ attulere Luterani, sed partim uetustas, partim recentes hereses suscitarunt. Sed hæc eo fortasse sunt nunc pestilentiora, quod litteris & doctrinis adiuuantur. Sic & dissidiũ istud, hoc omnium præteritorum sit fortasse pessimũ, q; diserte & adhibitis scripturis licet perperam interpretatis confirmatur. Fuisse uero illis dissidia cum Romana Ecclesia, & quidem maxima, maximeq; diuturna, multa docent testimonia, quorum cæteris pretermissis, unum tantum proferemus. Idoneum certe ad rem ostendendam, & dignum, quod ab omnibus Christianis obseruetur: ut cognoscant uitio ipsius gẽtis esse factum, ut sese ab Ecclesia disso

ciarent, non uitio religionis sicut ipsi calumniãtur, aut eorum qui religionem administrent. Hoc autẽ eo maxime citare uoluimus, ꝙ uideatur horum temporum imaginem repræsentare. Iuo sanctissimus ac doctissimus ut ea tempora ferebant, Ecclesiæ, Carnotensis quæ est in Galiis, Episcopus, cum ad paschalem secundum summum Pontificem scriberet, hæc ait. Domino & patri suo paschali summo pontifici Iuo humilis, Carnotẽsis Ecclesiæ minister, filialis obedientiæ famulatum. Nouit uestra paternitas, quia regnũ francorũ, præ cæteris regnis Dei, sedi Apostolicæ semp fuit obnoxium. Idcirco quantũ ad ipsas regias personas pertinuit, nulla diuisio fuit iter regnũ & sũmũ sacerdotiũ, quod ergo hactenus cũ pace & utilitate ecclesiæ obseruatũ est, humiliter petimus ut de cętero obseruetur, et regni francorũ pax & sũmi sacerdotii, nulla surreptione dissoluatur. Qđ idcirco prælibauimus, quia audiuimus clericos Tornacẽses ad Apostolicã sedẽ uenisse petituros, ut Apostolica ꝑceptione ꝓpriũ possint habere Episcopũ, & Nouionẽsis Ecclesiæ frustrari priuilegiũ, qđ ne fiat sicut filii & fideles & rogamus & cõsulimus. Vt statũ Ecclesiarũ, qui quadringentis fere annis durauit, incõcussum manere concedatis. Ne hac occasione schisma qđ est in Germanico regno aduersus sedẽ Apostolicã, in Galliarũ regno suscitetis. Et quę secunẽ in libro suarũ epistolarũ q est in bibliotheca doctissimi ac sũmi uiri. D. D. Dñi

ci Grimani cardinalis, quã poſt eius obitũ, ad chri-
ſtianæ religionis decus, & utilitatẽ ſtudioſorũ, Mari
nus, eius ex fratre nepos & ipſe cardinalis, litterarũ
patronus, Venetiis in nr̃o cænobio ſcti Antonii ere
xit. Audiſtis igiť ſchiſma Germanorũ id tpis aduer
ſus Eccleſiã? Fluxere ab eo tpe quadringẽti duo an
ni. Ex quo apparet, Germanos q ea tẽpeſtate, qua
religio chriſtiana erat incolumior, & Eccleſia maio-
ri erat ueneratiõi, rebelles fuerunt, ſciſſurãq; fecerũt,
facilius id eos auſuros fuiſſe hac tẽpeſtate, non tam
ꝙ peccata in Eccleſia creuerũt, q̃ ꝙ ab omni pietate
& ueneratiõe paulatim recediť, & quia ſunt nũc eru
ditiores. Hunc enĩ fructũ ex lr̃is conſecuti ſunt, ut
eas in exitiũ religionis didiciſſe uideanť. Q đ nõ de
oĩbus dico. q d igiť eos facturos cõtra pietatẽ, cõtra
diuinas leges par erat, qui in ipſa prope recenti con-
uerſione calcitrabãt? Simul uero in hac epiſtola quę
uetuſtiſſima eſt, obſerua regnũ Francorũ & cætera
regna appellari regna Dei, eaq; omnia ſummo ſa-
cerdotio eſſe ſubiecta demonſtrari. Et regnum fran
corum illi præ cæteris ſemper paruiſſe? Ex quo col
ligitur ab eo tempore: quo franci (ut eius utar) uo-
cabulo) religionem chriſtianã ſuſcepiſſent, ſemper
Romanæ ſedi paruiſſe. Eorũq; eccleſias ad nutum
ipſorum Pontificũ fuiſſe adminiſtratas, ut ẽt ex re-
liqs eius libri epiſtolis colligiť. Eſt aũt eius tpis ſpa
tiũ uſq; ad hãc ętatẽ, ſupra octingẽtos annos. Illud
quoq; obſeruatiõe dignũ, ꝙ Romanũ rogat Pon-

tificem, ne admissis tornacensibus esset causa discordię quę esset & in Germania. Ex quo ex affectibus hominũ, nõ uera & legittima causa, ea discordia in Germania surrexisse cognoscitur. Sed reuertor unde digressus sum. Si quis igitur ipsorum Luteranorum naturam causam fuisse dixerit, ut Ecclesiã hoc tempore non solum aspernati fuerint, uerum etiam illi crudeliter detraxerint, ac maledixerint, fortasse nõ falletur. Credimus ne igitur eos id facturos fuisse, si sũma dignitas apud eos fuisset? Fuisse uero exteras natiões dignitatis huius appetẽtissimas, optasseq; semper ut ad se transferret, relinqueret Romã, atq; Italiã, declarat etiam factum Clemẽtis quinti, qui cum esset Gallus, sedem in Galliam transtulit, ubi & eum numerũ cardinalium ex Gallis creauit, ut optasse uideretur omnem futurum Pontificem esse Gallum. Quod sæpe, & ab aliis ex aliis gentibus est attentatum. Sed peccarunt in eo supra omnes Luterani non tam sua ipsorum culpa, q̃ culpa suorum præceptorum, qui eis persuaserunt non esse tanti faciendum Romanum Pontificem, quanti fieret ab omnibus. Eamq; maiestatem non illi diuinitus collatam, neq; ab antiquis imperatoribus fuisse confirmatã, sed ipsum sibi eam usurpasse. Atq; hæc cum dicerent, duas uel tres extortas scripturarũ interpretationes proferebant, siue astu id faciẽtes, siue tanto, quanto ingenio ualerent, præcipitãtes scilicet suas cogitationes, easq; ad maturitatẽ peruenire nõ permittẽtes

permittentem.ex qua cauſa fiebat, ut ſiquid prio
ri ſententiæ contrarium libros legendo poſtea re
periſſent,prudenter occultarent,ne tã turpiter hal
lucinati prius uiderentur. Sola enim libido eos de
tinebat,atq; illuc tantum intentos habebant alos
ut Romanum Pontificem:qualis qualis eſſet,ſiue
bonus,ſiue malus,totis conatibus lacerarent, om
nemq; Eccleſiam maledicentia et procacia deho
neſtarent. Proferam uero paulopoſt impietatis hu
ius euidentiſſimum teſtimonium. Et iuniores qui
dem ſuorum maiorum , et eorum qui celebriores
apud eos eſſent morem ſequuntur,ut ſi quid ſcri
bant,totũ Germanæ procacitatis ſit plenũ,moxq;
impreſſioni , quarum eſt apud eos maxima copia
traditur,perq; omnem Germaniam,uno temporis
momento deuolat, doctiq; et indocti ſcribunt poe
mata paſſim. Eam ob cauſam inflammantur odio
quotidiano,uenenumq; ſibi inuicem ſuggerunt ſi
cut aſpides,ut neq; ſacrarum literarũ adiuuet eos
lectio,neq; præceptis ullis propellant ex animo ui
rus: ſed inde potius ſumunt detrimẽtum, unde ca
piendum fuerat remedium. Nulluſq; eſſet tam ſan
ctus ſcriptor,tam eloquens , tam e mediis cœli pe
netralibus demiſſus qui pſuaderet eis,nõ eſſe chri
ſtianam religionem ſuperſtitionem. Et Epiſcopos
atq; monachos quales quales ſint,non eſſe extre
mis ſuppliciis deputandos,ꝓpter improborum ali
quot exemplum,quibus reliquos omnes cenſent

esse similes. Atq; hæc non de bonis et uere Christianis, qui apud eos plurimi sunt, etiam mihi notissimi, dico, sed uulgaribus, et his literatis, qui uulgaribus esse similes uoluerunt, & qui Luteranam Barbariem amplexi sunt. Quo igitur erant natura prius in dissensionem ab Ecclesia Romana propẽsiores, hoc sunt facilius a suis præceptoribus, ad pristinum odium exasperati. Nunc aliam causam si placet, audite. Etenim accurate et diligenter perspiciẽtibus cur in Germania crebriores q̃ tota Europa exortæ fuerint hæreses, diutiusq; uiguerint, ea causa est existimata, ꝙ sit ea gens simplicior, ac minime ad fraudes & dolos euigilans, sed cui facile possint, quæ dicuntur, fieri probabilia. Cũq; omnis multitudinis errare, teste Aristotele, proprium sit, tum hoc illis accidere crebrius et fortius necesse est, qui moribus sint simpliciores. Facile igitur eorum animi impelluntur, & ad persuasionem aures habẽt accõmodatissimas, modo quis sit paulo eloquentior. Eamq; ob causam euenit, ut Martinus atq; impietatis eius comites, quasi per gradus sensim procedentes, nunc unam, nunc alteram Hæresim íuexerint, donec in eas fabulas, ac nefaria dogmata sint ꝑgressi, quæ Turcæ difficilius omnesq; religionis Christianæ hostes credidissent. Ea tamen populi Germaniæ et crediderunt et comprobarunt. Neq; populi solum, uerumetiam eruditiores, et qui minime uulgares essent habendi. Nam

Martinus primum maledicere Pontifici Romano cœpit, tum eius autoritatem imminuit, postea negauit eum reliquis Episcopis esse maiorem, sed æqualem esse omnibus dixit, Processit ulterius, dignitatem, autoritatemq; omnem abstulit. Tandem Petri successorem esse negauit. Negauit Petrum Romam aliquando uenisse: imo Italiam unquam uidisse. Miror cur non Petrum dixerit nunquam fuisse. Sed hoc contra Romanum Pontificem nihil erat. Per eosdem gradus in euertenda religione processit. Primum, secũdum Euãgelium dixit esse uiuendum, proiiciendasq; e medio tot cerimonias. Hucusq; bene habet. progreditur, tollit confessionem quia pariat scandalũ. Tollit imagines, quia fit idolatria in eis adorãdis, Tollit ieiunium, quia inuentum est ab hominibus, et his qui decernere talia non possent, Romani uidelicet Pontifices. Tollit cœlibatum, quia contra iura naturæ, et in perniciem generis humani. Serpit ulterius, gratisque auditoribus sese accommodat. Destruit monachatum: quia in monasteriis seipsos sepeliunt, et ea deuouent, quæ non possunt. Idem in uirgines decernit. Atque hic ueluti in medio itinere requieuit, ut maiores essent in progressu uires. Rursum igitur inchoat Tragœdiam. Dubitat aliquid de Eucharistia, Negat septem sacramenta. Dubitat rursum de Baptismo. Liberũ arbitrium, uocat seruũ arbitriũ. Negat

omnes ſcripturas præter utrunq; teſtamentũ. Fal-
luntur hiſtoriæ, Sanctiſſimi patres decipiũtur, de
lirant uetuſtiſſimi ſcriptores. Tandem omnis reli
gio eſt illi ſuperſtitio. Non ſunt inferi, Non eſt pur
gatorium, omnia fabulæ ac ſomnia. Hæc igitur in
conuentu totius Germaniæ improbus ille dicebat
et audiebatur, Nihil mali illis dicere uidebatur, nõ
uociferabantur: non lapides iactabant/non os im-
pium coercebant, ſed erant ad auſcultandũ aures
attentæ, et quia ab homine uerſipelli, et fraudu
lento, et furioſo ea dicebantur, facillime credeban-
tur. Hæc quidem in Gallia, Hiſpania, Italia, reli-
quis ue Chriſtianorũ prouinciis nũq̃ accidiſſent.
Permiſſa ſunt, ut dicerentur, et credita in Germa-
nia, propter hominum ſimplicitatẽ/propter odiũ,
quo in Romanam eccleſiam, quæ caput totius eſt
religionis eſſent incenſi. Non enim Hiſpani, non
Galli, non Itali paſſi hominem fuiſſent/ſed in ipſis
eũ conatibus ĩterrupiſſent, et e medio luẽ execrabi
lẽ ſuſtuliſſent, princeps aũt et magiſtratus germa
nię quoq; ĩtererat ĩpietatẽ extinguere, libẽter audie
ãt, qcqd aduerſus eccleſiã diceret, tãtũ erat inimi
citiarũ in eorũ animis, cõtra Põtifices, et eccleſiaſti
cos oẽs conflatum. Ideo quarto loco hanc cauſam
ponamus. Siquidem et illud hanc hæreſim apud
Germanos ſuſcitaſſe creditur/quod forte primo
loco fuerat ponendum, multiplices ſcilicet corru-
ptelas/quas ſcelerati/et imperiti ſacerdotes repere-

runt,

runt,et ad ipſam purã, ac ſanctã religionẽ adiũxe rũt. Vt.n.apud Hebræos,legi ſanctiſſimæ ab aua ris ſacerdotibus corruptelæ additæ fuerãt: ſic ĩ nõ nullis locis factũ ẽ in religione chriſtiana. Verũ ſi cut corruptelæ ſunt ſuo noĩe uocandæ,ſic quicqd eſt religio nõ debet inter eas corruptelas cẽſeri,qđ factũ ẽ a nõnullis Germanis. Eſt.n.pura, ac ſacro ſancta religio,quã a Ieſu Chriſto,et Apoſtolis, eo rũq; ſanctiſſimis ſucceſſoribus accepimus. ſunt et nõnulla/q̃ neq; religionis noĩe/nec religio eorum noĩe debet appellari. Fieri igĩ ſecus nõ poterat,ut quoniã eſt natura cõparatũ,ut oĩs optima reſp.oĩs ſanctus,atq; laudatiſſimus ſtatus ſenſim recidat in cõtrariũ,priſtinũq; decus amittat/qn et chriſtiana religio idipſũ paterer̃,et ab ĩperitis,et prauis homi nibus aliqua pre lęderer̃. Sed nõ erat cur deſtruere tur ipſa religio,ſicut neq; obliteranda erat lex diui na pp ſacerdotũ illoꝝ improbitatẽ. Nõ confeſſio tollẽda,nõ imagines auferẽdæ,nõ uita,quã mona ſticã uocãt, tã execrabiliter uituperãda. Nõ oĩbus ꝓcacitatibus,oĩ petulãtia,oĩ barbarie/in ipſam ſan ctitatẽ,et modeſtiſs.uiros utendũ. Quoniã igĩ fa ciles erãt Germani ad pſuadẽdũ, ſimplices ad ĩdu cẽdũ/facile quoq; ſunt ĩ religionẽ eoꝝ plures a ſuis præceptorib. irritati, ꝓpoſitis qbuſdã corruptelis, q̃rũ auxilio religionẽ extinguere illi conabanr̃. Et qui p ſe in odiũ erãt ꝓpẽſi,nulla ſunt difficultate: ad maiores: acerbioreſq; inimicitias concitati. Ge nus quoq; eſt hoĩum irãcũdiæ:et furori ſubiectũ:

et quo plus habēt audaciæ, eo minus rõis, neq; ītel
ligũt cũ incanduerunt q̃d faciāt: sed ferarũ more
ruũt. Nihilq; illis piculosius, ubi paulũ fuerit puo
cati. Frenādus igit̃ īpetus fuerat, agēdũq; rõnabi-
liter, ut si q̃ auare, et īpie peccassent, eorũ uitā tantũ
mõ īsectarēt̃, nõ ēt pbos, eidē petulātiæ subderēt.
Q̃d certe faciũt illi dũ ī uniuersũ oĩbus uitupādis
īcũbũt. Aut ipsæ seorsũ corruptelæ fuerāt detestā
dæ, nõ una cũ illis, religio tollēda. Quarto igit̃ lo-
co, ex quo tātũ īcēdiũ pcesserit, nõ dubiũ ē, q̃n sa
cerdotũ auaritia, eorũq; æterna cupiditas fuerit, q̃
tāq̃ exactores ac uectigales tributis eẽnt præfecti.
Qui īfinita mala, scelerata īflāmāte auaritia ppetra
rũt, uitupabilēq; Ro. sedē fecerũt, q̃a crederent̃ ea
nõ sine põtificũ uolũtate fieri, Q̃d certe nõ erat, ni
hilq; eorũ illi rescisceebāt: sed eorũ libido cũcta con
fundebat, oẽmq; sctītatē uenalē faciebat. Ex quo
execrabilissimo ac teterrimo facinore, execrabile &
teterrimũ scādalũ nasci fuit necesse. Vt. n. īprobita
te et auaritia īperatorũ, & ppetuis exactionib. q̃bus
populos uexabāt, olim Maumethēsiũ secta exorta
est, sic ex hac īprobitate sacerdotum, fœda heresis,
seuũq; dissidiũ ē suscitatũ. Sed hec īpii exactores,
īprobiq; sacerdotes fecerũt, cũ alioq̃ īnumerabilis
multitudo nõ mõ a tāto piaculo insons fuerit: sed
uehemēter ēt execrata fuerit. Nõ sunt preterea tot
mala, quot iactāt Luterani, odii & īuidie ppriũ ē:
exaggerare calũnias: exaggerat̃ scelera. Describũt
hi oĩum flagitiorũ Idæā, eāq; uni Episcoporũ, alio

rũq; sacerdotũ affigũt: sed uix unũ repias, ĩ quẽ tot ꝓbra ꝯueniát, nisi sit ꝑditissimus: et ab oĩ penitꝯ pietate remotissimus. Qđ ĩ tãta sacerdotũ multitudĩe nõ ẽ ĩpossibile. Vnũ igĩ hmõi assumpserũt, cuius mores atq; neqtiã oĩbus uellẽt eẽ cõem. Respuẽdæ itaq; fuerãt et excutiẽdę corruptelæ e tota Germania, retinẽda uero religio, q̃ cultu Dei ĩteriore et exteriore ꝯtinẽ. Qui si ĩteriorẽ illũ approbarint, exteriorẽ abiecerint: breui ad pristinã illã barbariẽ reuertent. Satis fortasse ẽ sapiẽtibus: si Deũ ĩterius colãt, sed uulgares nisi extrinsecus cerimoniis et diuinis ĩstitutis ꝓuocẽt, amittent tũc pietatẽ, cũ supstitionẽ effugere docebunt. Qđ certe iã ꝓpe accidisse uidemus. Sũt ĩ Italia Germani, q ieiuniũ et a carnibus ĩ q̃dragesima abstinẽ supstitionẽ eẽ putẽt, ió ne ĩ parasceue, q dẽ abstinẽt: sed hoc leuius: si cũ aliis multis malis cõparet. Quid memorẽ militũ Germanorũ ĩ Italia crudelitatẽ, q erãt ĩfecti hac hæresi? Quot sctõs uiros trucidarũt, qa putarẽt sacrilegiũ qcqd ullã hẽret pietatis spẽm? quot sacras uirgines discerpserũt? Diuoꝝ reliqas ac memorias Romę et aliis locis turpissime cõspurcarũt? Quas eoꝝ maiores tot terraꝝ spacia trãsmittebãt ueneraturi. Et cũ ꝓpria sit militũ crudelitas, et ĩpietas, hoꝝ fuit multo maior ac detestabilior pp hęresim. Digni igĩ sunt quos oẽs christianę gẽtes execrẽt, ac ueluti furiosos, tartareos spũs refugiãt. Hoc.n. emolumẽti peperit plurimis eoꝝ hęc heresis, ut uulgares qdẽ ac rusticos reddiderit truciores, oẽmq; eis hũanitatẽ detraxerit, ut

ad antiq̃ illã barbariẽ reuersi pene uideanť, ciuilio-res aũt et qui lr̃is incũbũt, alio genere crudelitatis ef-fecerit imites, ut scribãt. s. ꝓcacissime, o ẽq; scriptoꝝ genus calũniis et maledictis: et iactãtia et ostẽtatio-ne repleant. Principes fuere Erasmus et Martinus, quorũ postremi qui scripta legerit, illico barbaricã mentẽ agnoscet. Hoiem furiis exagitatũ, iactãtem suas minas, et uerius exprimã, sentiet aliquã e feris quæ penitissimas incolũt syluas, sua uerba loquen-tẽ, uerba dico nõ humana, sed ferina. Vt si Leones rabidiq; canes possent loqui nõ alia lingua, alio so-no sint locuturi. Postremo tãti incẽdii, atq; ruinę cã referť aliqua ex parte in quædam monachoꝝ, siue religiosorũ genera, in quibus cũ bonarũ lr̃aꝝ ĩperi-ti: malarũ aũt peritissimi pleriq; inueniantur ex eo duæ affectiones in animis eorũ nascũtur, ut tum bo-nas cõtemnãt lr̃as, ac uera, et dignissima studia de-testẽtur, tũ ob illã malã philosophiã cui dediti sũt, cuius est ꝓpriũ hoĩem gloriosum et arrogãtẽ effice-re, omnes bene eruditos et contemnant: et in eos sæpe crudelissime ĩuehanť. Cũq; se ipsos religionis christianæ colũnas arbitrenť, sui iuris eẽ putãt hęre-ticos ꝑquirere, eosq; e tenebris extractos publico in-cẽdio cõcremare. Itaq; tãta ẽ eoꝝ arrogantia, tantũ supciliũ ut ferri sæpenumero nõ possint. Leuissimis de causis crimẽ hæreseos intẽtãt, et ĩ manifestũ peri-culum etiam bonos uiros sæpissime adducunt: sed eos ĩuadũt pręcipue: qui aut cõtra sua dogmata ali-q̃d ĩuexerũt: aut qui nouũ aliq̃d eruditiõis genus

ꝑdiderũt. Sicut ſupioribus annis accidit ꝑꝑ noua
q̃dã et iſtis theologis icognita nobiliſſimo principi
Ioãni Pico Mirãdulano, quẽ nihil tale merẽtẽ uene
rãdi qdã pr̃es hæreticũ ꝓnũciarũt. Quãta uero tra
gędia illis ãnis Ioãni Reuchlino uiro bono et eru
dito ꝑꝑ eruditionẽ hebraicã, ab his de qb. agimus,
excitata ẽ? Hæc igĩt et hmõi multa irritarũt oẽs do
ctos uiros: et eo adegerũt ut ſe ſcribẽdo ulciſci cura
rint. Vt libros cõtumeliis eorũ repleuerint: fanda et
nefanda aduerſus oẽm religionẽ ꝓtulerint. Quis. n.
etiã cui recta mẽs ẽ, nõ ſtomachet̃, cũ eos audit ſuas
illas nugas, indoctã illã ac diſputatricẽ theologiam
ueræ ac ſynceræ philoſophiæ præferre? Hoc ẽ cum
cœnũ nitẽti auro, cũ tenebræ luci præferũtur? Cum
ueteres theologos humaniſtas et grãmaticos appel
lãt? eoſq; theologoꝝ noĩe: qa ſophiſtæ non fuerint,
dedignãt̃. Alii præter hæc q̃ modo enumerauimus
mala, ẽt id habẽt peculiare ſtomachoſum, inuiſum,
atq; odioſum, ꝙ eorũ pleriq; ſe uehemẽter in cõſor
tium et amicitiã principũ ac nobiliũ conii ciũt: ſecre
torũ q̃ nihil ad ſe ptinẽt, ſunt cõſcii: ꝙ queſtus gr̃a
eorũ nõnulli oẽm angulũ irrepũt, oĩa conant̃: ꝙ ni
miũ hypocritæ ſint, ꝙ nimium ſe in negocia ſæcula
riũ imiſceãt. Ex quo grauiſſima ſępe mala oriri ne
ceſſe ẽ. Quæ cum ab aliquibus improbis emerſerũt
aliqñ, totũ dehoneſtarũt ordinẽ, odioſumq; apud
plebẽ: et eruditos fecerũt. Fecerũt ut tales oẽs eẽ cre
derent̃. ex quo execratio et ꝯtẽptus totius religiõis
cõſequutus ẽ. Oĩum cerimoniaꝝ, oĩum diuinoꝝ in

ſtitutorū abhõinatio, pp peſſima tãtũ quorũdã exẽpla. Ineptã igit̃ illã et cõtẽptiſſimã ac faſtuoſã theologiã, maláq; uiuẽdi rõnẽ q̃ bona ſui parte ex falſa iſta theologia pfecta ẽ: hãc hæreſim, hoc incẽdium excitaſſe certiſſimũ ẽ. Nõ mõ .n. ad bene uiuẽdũ p illã eruditionẽ nihil pmouemus, uerũ ea magis infatuat mẽtẽ humanã, adimitq; ſenſum ac guſtũ ſctãrũ ſcripturarũ, totũq; peſtifera quadã cõtagione inficit aĩum. Vt niſi qs ſecũ attulerit ab ĩcunabilis bonitatẽ naturæ, ab ea ĩ multos errores adducat̃. Eſt.n. impura theologia.i. erroribus et ambitiõe philoſophorũ cõtaminata. Nec in ea præter nomen et gloriã et oſtẽtationẽ, quærit̃ qcq̃. Quia igit̃ hi quos memorauimus huic ſupra cæteros addicti ſunt, factũ eſt, ut ea tales eos reddiderit, qui et ĩ ſe et in totã religionẽ multos cõcitarint. Igit̃ poſtq̃ eo ſe crimine cõmaculaſſent Luterani: q̃ ſedi Apoſtolicæ detrahere, maledicere eãq; calũniari cœperũt, oẽs illico mirabilis inceſſit ardor totius a fundamẽtis cõuellẽdę religionis, ĩuaſitq; una oẽs opinio: ut quemadmodũ ĩ fictã nõ uerã, recentẽ nõ ueterẽ, hũanitus non diuinitus acqſitã ſedis Romanę autoritatẽ ſe repiſſe putabãt, ſic cætera in ipſa tota religione arbitraria dicerent & prędicarent. Partim et ĩ ipſius ſedis odiũ id factũ ẽ, ut qa cerimoniæ atq; ĩſtituta fere oĩa a Põtificibus Ro. eſſent pfecta ĩ eorũ inuidiã etiã illa tollerentur. Quicqd igit̃ a põtificibus eſſet natũ putarũt eẽ tollendũ, atq; hoĩum memoria penitus obliterãdum. Quãobrẽ nõ eſt dubiũ, qn ĩ hac hæreſi ſit illud peſ

simũ, qđ summi capitis tollit autoritatẽ. Tunc.n. totius religionis cõtẽptus seqtur: cũ qđ in ea ẽ præcipuũ dánať id qđ Cyprianus ille illustri uoce ꝓclamat. Neq; uero ignorabamus ipsi ínumerabiles ꝓpe fuisse, q hãc ꝓuinciã suscepissent: defendẽde a latratibus feraꝝ, sedis apostolicę: ímprudẽterq; iure merito, me ab oĩbus iudicãdũ: q rẽ testatissimã, oĩque sapiẽti certissimã uelim cõfirmare: í tãta præsertim eoꝝ, qui de ea scripserũt multitudine. sed quoniã ea sumus allaturi: q̃ nemo hucusq; in huius rei defensionẽ attulerit: ꝓbaturiq; euidẽtissimis testimoniis sumus, Romanũ Põtificẽ, idẽ eẽ in moderãda religione, qđ sit impator í regno terreno, ac multo quoq; maius, eo ꝙ nõ tã ab hoĩbus: sed ẽt adeo, inuẽta sit tãta dignitas, q̃tã hõ mortalis posset capere, hoc nõ erubuimus breuiter de his scribere. Sed sicut pauloante oñdimus, aliqñ Germanos ab ecclesia Roma. dissensisse: ut cõstaret: q̃ in id eẽnt ꝓpẽsi sic oñdamus nũc: nõ primũ Luterũ ausum, huius autoritatis auferẽdæ facinus: sed ꝑmultos ẽt ante ipsũ, maximeq; apud græcos. Mitto primũ cõmemorare maximã grecoꝝ supbiã: q ut Cõstãtinopolim, nouã Romã uocabãt: sic ipsius urbis pñarchã eq̃lẽ Romę ueteris Põtifici eẽ uolebãt. quã supbiã ut ꝯpescerẽt sapiẽtissimi Impatores: sæpe decreto sanxerũt Põtificẽ Ro. oĩum eẽ primũ: id qđ euidẽtissime ꝓbaturi sumus. Aggrediamur igiť: ipsaq; ex quocũq; scriptore uerba ꝓferamus: maximeq; græca. ut, qa Greci Romanis sunt uetustiores: eoꝝ

autoritate: hãc rẽ euidẽtissime cõprobemus. Fuisse
igitr̃ apud illos: q hãc autoritatẽ tollere eisdẽ fræti
rõnibus, quibus & Luterus sint ausi: declarat̃ ĩ cõ
scriptionibus Nicephoræ Grigoræ qui liber ẽ ĩ Bi
bliotheca diui Ant. canonicorꝶ regulariũ Venetiis:
quã Dominicus Grimanus et Marinus eius ex fra
tre nepos Reuerẽ. Card. ibidẽ erexerunt : ibi hæc
scribit Barlahã Græcus monachus : qui et ipse po
stea hæresim cõdidit. Nã cũ de ꝓcessu spũ scti falli
latinos: eorũq; Põtificẽ diceret: sic scripsit ad Nico
laũ archiepiscopũ Μὴ τοῦτο οἴου σεβάσμιε πάτερ, ὅτι τοῦ
πάπα τῶν ὀρθῶν ἐκπέσαντος δογμάτων, τὸ πᾶν ἀπώλετο τῆς
ἐκκλησίας, καὶ ἡ τοῦ θείου πέτρου πίστις ἐξέλιπεν, καὶ οὐκ ἔτι βι
κάριος τοῦ χριστοῦ ἔσαι ἐν τῇ γῇ· ἕκαστος γὰρ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων
βικάριος ἐστι τοῦ χριστοῦ, καὶ τῶν ἀποστόλων διάδοχος· ὥστε κἂν ἅπαν
τες οἱ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐπίσκοποι τῆς ὀρθῆς ἐκπέσωσι πίστε
ως, εἷς δὲ μόνος τοῖς ὀρθοῖς ἐμμένῃ δόγμασι, οὗτος ἐστι ἐν τῇ γῇ
τοῦ χριστοῦ βικάριος καὶ ποιμὴν τῶν ἀπολειφθέντων ὀρθοδόξων
προβάτων καὶ ἐν τούτῳ ἡ τοῦ θείου πέτρου σωθήσεται πίστις. μεῖζον
γὰρ ἀξίωμα, ἢ τὸ τοῦ ἐπισκόπου, παρὰ τῶν θείων ἀποστόλων οὐκ ἐγέ
νετο· οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων γραφαῖς μνεία ἢ μητροπο
λίτου, ἢ ἀρχιεπισκόπου, ἢ πάπα, ἢ πατριάρχου. οὐδὲ πάλιν ἐπί
σκοπον ἐπισκόπου ἄρχειν ἐθέσπισαν· οὐ γὰρ ἂν ἔχοι τὶς τοῦτο δεῖξαι
ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων νομοθεσίας, ἀλλ᾽ ἅπαντες οἱ ὑπ᾽ αὐτῶν χει
ροτονηθέντες ἐπίσκοποι ἰσότιμοι ἀλλήλοις καὶ ὁμοταγεῖς ἐγένον
το. διὸ καὶ ὁ ἅγιος κλημὴς οὐκ ἐπὶ τὸ ἄρχειν τῶν κατὰ τὴν οἰκουμέ
νην ἐπισκόπων, ὑπὸ τοῦ θείου πέτρου προεβλήθη, ἀλλὰ μόνον ἐπισκό
πος ῥώμης ἐγένετο. καὶ ὅσον γε ἐκ τῆς τοῦ κορυφαίου χειροθεσίας,
οὐκ ἄλλο ἔχει ὁ πάπας, ἢ τὸ εἶναι ῥώμης ἐπίσκοπος, οὐκ ἄρχων τῶν
ἄλλων γενόμενος ἀλλὰ ὁμοταγής, οὐ γὰρ ἐπειδὴ παπᾶς εἴωθεν ὀνομά
ζεσθαι, ἤδη τὸ ὄνομα τοῦτο ὑπεροχῆς τινός, ἢ ἀξιώματος δηλωτι
κόν ἐστιν. καὶ γὰρ καὶ τὸν ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον, παπᾶν εἰώθασιν
ὀνομάζειν, καὶ παρ᾽ ἡμῖν ἕκαστος τῶν ἱερέων, παπᾶς ὀνομάζεται.
παπᾶς γὰρ λέγεται πατήρ. ὥστε καὶ ἕκαστος ἐπισκόπων, εἰ καὶ μὴ ὀνό
ματι, ἀλλά γε πράγματι παπᾶς ἐστὶν τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ ποιμαινομένων,

Quorum is sensus est. Non est φ arbitreris Reuerende pater, idcirco uniuersam Ecclesiam concidisse Petriq; fidē defecisse φ Papa a rectis dogmatis deuiarit, neq; φ non sit amplius Vicarius Christi in terra. Quilibet enim Orthodoxus Episcopus, Vicarius Christi est, et Apostolorū successor. Quare etiam si omnes orbis terrarum Episcopi, e recta fide cecidissent, unus super esset, ille Vicarius esset Christi, & legitimus Pastor relictarum in recta fide pecudū, in eoq; uno fides Petri seruaretur. Nulla enim dignitas maior est ab Apostolis constituta, q̄ episcopatus. Neq; in scripturis Apostolorum inuenies unq̄ nomen Metropolitani, uel Archiepiscopi, uel Papæ, seu Patriarchæ. Neq; ut Episcopus alteri Episcopo imperaret, illos decreuisse: neque quicq̄ huiusmodi eos unq̄ statuisse. Sed omnes qui ab illis electi fuissent Episcopi, æquales inter se erant, unaq; omnium authoritas. Ideo et sanctus Clemens non est præfectus a Petro, ut omnibus orbis terrarum Episcopis esset maior: sed solū Episcopus Romæ creatus est. Atq; ex eo φ ei manus imposuerit supremus Apostolorum, nihil est aliud assecutus, q̄ φ Episcopus Romæ est effectus non φ aliis sit præfectus. Neq; enim, φ Papa uocatur eo aliqua excellētissima dignitas significatur. Nam et Episcopum Alexandriæ, soliti sumus uocare Papam, & omnes Sacerdotes apud nos eo nōmine solent uocari. Papa enim patrem significat.

Quamobrem quilibet episcoporum, si non nomine, saltem re est Papa suarum pecudum. Hæc quidem ille. Vidistis igitur Luteranæ prauitatis imaginem, et ad amussim expressum ex officina eius hominis hæreticum, uel potius præceptoré et antesignanum. Hoc differunt, ꝙ Martinus natus ad Oceanũ, iactantius loquitur, ut quasi gladiatoré, uel thrasoné quẽdam sua facinora iactantem, prodigiosasq; minas intentãtem audias. Is aliquanto agit modestius. Sed ad eius uerba, nos aliquid respondeamus. Homo ad hæreses suscitandas et ipse natus et factus non potuit: et hæc ex eadẽ sentina non proferre. Fuit enim is Balaham bifariam hæreticus primum ꝙ processum spiritus sancti ex filio negauit, qui fuit Græcis olim cõmunis error. In eoq; dicit Romanum errare Pontificem, quasi sentiret cum omnibus Italis, quos illi putabant hæreticos. Qua de re sæpe sæpius disputatum est. Altera eius hæresis est, et quidem fœdissima: quæ per sua capita digeritur apud Græcos, ut in eodẽ libro uidere licet, et inter alia ὅτι ὁ θεὸσ χριστιανῶν, οὐ ἐστὶν ἁγία τριὰσ, οὐκ ἐστί τριὰ πρόσωπα, ἀλλὰ μία ἐστὶν υπόστασισ, ἓν πρόσωπον. hoc est: ꝙ deus Christianorum, non sit sancta trinitas: neq; tres personæ, sed una hypostasis, unaq; persona. contra quẽ coegit synodum Philotheus patriarcha Constantinopolis, eumq; in ipsa synodo hæreticum pronũciauit. Mirabor igitur hominẽ, talia de Romano dixisse Pon

tifice, qui etiam: quæ sunt aptissima et maxima in nostra religione negare nō erubuit? Et qui summo deo maledixit, non fuit difficile, ut de homine a deo cōstituto ea diceret. Vides igitur eos, qui summi capitis autoritatem, uel dignitatē abstulissent: etiam aliarum hæreseωn autores fuisse. Ex eadem quippe mente oīa fluūt. Fuit igitur undiq; Martino similis. Vterq; enim sedi Apostolicæ detraxerunt: non sua ipsius gratia: sed gratia aliarum hæreseωn: quæ suscitari: aut sustentari non poterāt, nisi sublata illius primi: cuius interest, omne uenenum extinguere, sibilosque serpentium sopire, autoritate. Hæc igitur, quæ ab eo dicta sunt, partim esse falsa noscuntur, ꝙ ab homine hæretico: et in aliis facinoribus deprehenso fluxere, partim ꝙ fuerit Græcus. qui semper inuiderunt eam sedem Romanis: deinde ꝙ ea: quæ dicuntur: sine ulla ratione dicuntur. Postremo ꝙ ipse se ipsum uidetur pene refellere. Primumq; et secundum sunt apertissima. Ostensum enim est eum fuisse hæreticum. Dictum quoque, Græcos præsertim recentiores, minusque probos, sæpe id esse conatos. Restat ut alia duo comprobemus. Primum non negat Petrum fuisse coryphæum, idest supremum: et quasi altiorem omnibus Apostolis. Quod a Luteranis non ita conceditur, et in eius rei gratiam nihil non moliuntur, nullas nō scripturas extorquent, eoq; paucis ante diebus et

Papa tolutur [illegible] stabilien [illegible]

Oecolāpadius quīdam, Theophylactum euangelii Ioannis interpretem fœdiſſime corrupit omittens q̄ interpres ille de excellētia Petri diſſeruiſſet. finxitq; ſibi eo loci ipſum contextum defuiſſe de qua re paulopoſt. Deinde fatetur ipſum petrū Romæ fuiſſe Epiſcopum, & ſucceſſorem ſibi Clementem reliquiſſe, quæ a Lutheranis hominibus, qui nihil non negant, facile non concederentur. Putarunt enim hi Germani, id abunde teſtari excellentiam Romani Pontificis, ſi Petrus primus omniū fuiſſet Apoſtolorū. Atq; ideo hoc improbare, ut tolleretur illud, conati ſunt. Itaq; quoniā huius etiā teſtimonio: talem inter ſe gradum habere debent Epiſcopi qui Apoſtolis ſucceſſerunt qualē habuerunt ipſi Apoſtoli, non eſt dubium, quin Petri ſucceſſor, ſit cæteris maior. Quoniam igitur Petrus maximus fuit apoſtolorum, ad omnium maximā Vrbem miſſus eſt: ut ubi caput eēt imperii, ibi etiā caput et fons religionis. Vt inde tāq̄ ex corde, cœleſtis fidei uigor in uniuerſum orbē effunderetur. Quo igitur conſilio factum dixerimus, ut princeps Apoſtolorū, ad reginam Vrbinm accederet, alii Apoſtoli non accederent. Duo igitur inter ſe diuinitus conſenſere ut et Petrus eā ſedē, nō alius Apoſtolorum conſtitueret, et ibi conſtitueret: ubi totius orbis contineretur imperium. Quod ſapientiſſimi imperatores uidentes ſequenteſq; diuinum conſilium: edicto cōfirmarunt eam eſſe ſedē Chriſtianæ

ſtianæ

ſtianæ religionis. Quid enim Conſtantinũ et Iuſtinianũ, et Phocam, alioſq; induxit, ut talia de primatu religionis ſanciret, præcipue uero Conſtantinum, qui cognoſcens Petri ſucceſſorem eſſe Pontificem Romanum, et ibi ſucceſſorem, ubi ſummũ eſſet Imperium, intellexit ſapiẽtiſſimus Imperator ibi fundamentũ religionis totius mũdi a Deo fuiſſe poſitum. Quid enim eum mouit aliud, ut paulo poſt, in eius decreto uidebimus? Nõne igitur ſeipſum refellit iſte Barlaham, tum ꝙ Petrum dicit ſupremum Apoſtolorum, Romanumq; fuiſſe pontificem, deinde ꝙ confirmatum, ſancitumque ab imperatoribus ait fuiſſe, ut is eſſet omnium primus, ſic enim proſequitur. Τοδέ γε εἶναι πρῶτον ἄδελφον πάντων κατὰ τὴν οἰκουμένην ἱεραρχῶν ὑπὸ τῶν εὐσεβεστάτων βασιλέων, κωνσταντινόυτε, καὶ ἰουστινιανοῦ, καὶ τῶν θείων συνόδων, τῷ πάπᾳ δεδώρηται διὰ τὸ βασιλεύουσαν εἶναι πόλιν τὴν ῥώμην. εὔλογον γὰρ ἡγήσαντο τοῦτον εἶναι τῶν ἱεραρχῶν πρῶτον, ὃσ ἐν τῇ αὐτῇ πόλει κατοικοῖ, τῇ πάντων πρωτευόυσῃ βασιλίδι. Hoc eſt, eum autem primum fratrem omniũ orbis terrarum Epiſcoporum eſſe, a piiſſimis imperatoribus, Conſtantino et Iuſtiniano, et ſanctis ſynodis Papæ eſt conceſſum, propter reginam urbium Romam. Rationabile ſiquidem exiſtimarũt, eum eſſe primum Epiſcoporum, qui in urbe regia, et omnium maxima præſideret. Hæc ille. Sed attendite obſecro Græcorum inuidiam, ac ſuperbiam, quæ hic et ubiq; fit manifeſta. Primũ dicit hunc primũ

fratrē aliorū Episcoporū ab Imparoribus fuisse cō stitutū. quanq̄. n. reuera Pōtifex frater et pī oīum sit, sicut et Christus Apostolos fratres uocauit, tn̄ nō hoc iste īnuit: sed quādā æqualitatē, ut nihilo sit maior, q̄ reliq fratres. eū igitur mendacii accuse mus. Nō. n. uel Cōstantinus, uel Iustinianus, fratrē aliorū Episcoporū eū noīarunt, sicut fingit iste. Et de Cōstantini decreto paulo post uidebimus. Nūc ipsius Iustiniani proferamus, quod et ab ipso aduersario citatur. Sic enim centesimo trigesimo capite ait. θεσπίζομεν κατὰ τοὺς τῶν ἁγίων συνόδων ὅρους, τὸν ἁγιώτατον τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης ἐπίσκοπον πρῶτον εἶναι πάντων τῶν ἱερέων, idest decernimus secundū sanctarū synodorū definitiōes, sanctissimū ueteris Romæ Episcopū primū eē oīum sacerdotū. Nō ergo fratrē eū appellauit. Deinde quero quid ptātis eēt Imparoribus, eū uel eū Episcopū efficiendi primū nisi diuinitus scirēt id fuisse decretū, alias certe maxima fuisset præsumptio. Sed uidebimus ī decreto Cōstātini, quid eū impulerit, ut Ro. Pontificē præferret cæteris, omniūq; principem pronunciaret. tū mirabimur hunc græculū, qui hæc nō ignorabat, qua rōne potuerit, his cōmentis adduci, ut de re tā manifesta mentiretur, ueritatiq; tenebras offunderet. Facile igitur intelligitur quid hunc induxerit, ut religionis caput Romæ nollet esse, idem scilicet, quod et Luterum, et quosdam alios Germanos, in uidia inq̄ et superbia, idq; ex reliqua eius tota rōne

apparet. Siquidem Patriarcham Constantinopolitanũ ait, nũc esse primũ omniũ, quia cũ Pontifex Romanus a recta fide deuiasset, et is ab Imperatoribus secũdo loco post ipsum fuerit constitutus relinqueretur, ut primus omniũ ipse esset. Hoc autẽ ea gratia fuerat dictũ, ut Põtifex Romanus nõ solus Vicarius Christi esse monstraretur. Sic. n. sequitur ὥστε ἐπεὶ ἐκεῖνος τῶν ὀρθῶν ἐξώκελλε δογμάτων, καταλείπεται πρῶτος εἶναι τῶν ἄλλων πάντων, ὁ ἡμέτερος πατριάρχης. Hoc est. Quapp quoniã ille, Romanus. s. Põtifex, e rectis dogmatis excidit, relinquit̃, ut oĩum primus, sit noster patriarcha. Huc ergo tẽdebat oĩs eius conatus, ut suo p̃triarchę, sublata Episcopi Ro. dignitate, adularet̃. Finxit ergo solũ ab Impatoribus, nõ ẽt a deo primatũ Ro. sedis fuisse cõstitutũ ne eẽt inferior suus P̃triarcha, de quo, neq; ab ipso deo, neq; ab Apostolis, quicq̃ fuerat constitutum, sed ab Imperatoribus solũ. Atq; hæc quidẽ in istũ græculũ dicta sint, ut cõmostraremus, nõ eẽ mirũ, si quidã ex Germanis caput religiõis ĩminuere sint conati, qñ alię quoq; natiões, eisdẽ malis affectibus ĩpulsę idẽ attẽtarĩt. Vt cõstaret ẽt, nõ eos hoc eẽ ausos: q a q̃libet alia hæresi eẽnt ĩtacti, sed q ex eodẽ fõte, et hãc et alias ꝑtulissent, et q pectus aliis quoq; pestibus haberẽt ĩfectũ: et hoc facinus, tanq̃ fundamẽtũ reliquoꝝ sceleꝝ eos primũ fecisse. Apparet. n. hoc potissimũ ĩ ipso Lutero. Cuius tũc fortasse autoritatẽ admisissemus: si hoc tãtũ fuisset ausus, aut

ſi qua modeſtia, ſi quibus rationibus, ſuam opinionem comprobaſſet: ſed quia maiora ſcelera poſtea in eo uidimus, facile intelleximus quarum rerum gratia, prima excogitaſſet. Nos igitur omnes rationes ſic connectamus. Primum dico Petrum, principem Apoſtolorum a Ieſu Chriſto fuiſſe conſtitutum. Deinde omnes Epiſcopos et ſacerdotes tales eſſe inter ſe quales ipſi eſſent Apoſtoli, in quorum locum ſucceſſerunt. Quoniam unus erat Apoſtolorum princeps, ſic unum eſſe neceſſario principẽ ſacerdotum ſicut erat in ueteri lege. Rurſum dico ſummos ac piiſſimos imperatores, nõ aliam ob cauſam, primatũ Romano dediſſe Pontifici, q̃ quia prius a Deo id factum animaduerterant. Luterani igitur et Græci, in deſtruenda ſedis Romanæ autoritate, hoc differunt: q Luterani neq; Petrũ principem Apoſtolorum, ac quaſi maiorem uolũt, fuiſſe, neq; ab Imperatoribus confirmatam eam dignitatem confitentur, tenent enim exiguam literarum peritiam, qua et freti, in omnes leges et ſtatuta, impetum fecerunt. Græci uero, qui et Romanis eſſent uetuſtiores, et qui ſuos antiqſſimos ſcriptores ſcirent, de primatu Petri ſæpius ſcripſiſſe, quiq; decreta Imperatorum apud ſe haberent, utrũq; confeſſi ſunt, ſed etiam ipſi, non inſcitia, ſed malignitate, et inuidia, quæ eſſet ueritas, et quã ſui ſcriptores prodidiſſent, aperiri noluerunt. Nos igitur non cõtra Luteranos quidem, qui nullas rationes uolunt

Qui Iudæis in placitis suis pertinaciores sunt, sed ad eos, quibus plus rationis est, et qui pestilentissimis eorum scriptis fidem fortasse adhibuerunt, nō alio uitio, q̄ quia nescirent aliud, scribemus, et utrūque, quod Luterani negarunt, cōprobabimus. Primo uero appellatum non solum ab ipso Iesu Christo, uerumetiam ab omnibus postea Christianis, Petrum Apostolorum principem demonstrādum est. Secundo uetustissimorum etiam sanctorum autoritate, soli Petro totius orbis terrarum curā atq; administrationem fuisse cōmissam, reliquis uero Apostolis priuatas nationes, ac particulares Ecclesias, comprobandū. Ac primum adeo mihi certum atq; exploratum uidetur, ut eum qui neget hebetissimum, qui comprobare uelit imprudentissimū iudicem. Plena sunt omnia Græcorum monimenta, plenæ litteræ Latinorum, nihil offertur crebrius, nihil tam ubiq; occurrit. Huiusq; rei uel id sit maximum indicium, q̄ solus Petrus cum alio Christianæ religionis lumine, Romā missus sit. prima mundi sydera, ad primam rerum sedem, ad imperatorē ipsum. Ac de Paulo quidem satis constat ex Actis Apostolorum, de Petro uero quod Luteranorum impudentissimi quidam negare ausi sunt, præter infinita propemodum testimonia, est uox ipsius magni Constantini, quam in suo decreto audiemus, est Clementis, Eusebii, Egesippi, Cypriani, Tertulliani, Lactantii, qui proximi temporibus il-

lis fuerint, testimonium. Sed maxime Lactantii citare uolui, qui et oraculum de capiendis a Vespasiano et Tito Hierosolymis, ab ipsis Apostolis prolatum, seruatum Romę usq; ad sua tempora, scribit. Cuius hæc sunt uerba libro diuinarum institutionum quarto, capite uigesimo. Sed et futura aperuit illis omnia, quæ Petrus et Paulus Romæ prædicauerunt, et ea prædicatio in memoriam scripta remãsit, in qua cum multa alia mira, tum etiam hoc futurum esse dixerunt, ut post breue tempus immitteret Deus regem, qui expugnaret Iudæos, et Ciuitates eorum solo adæquaret. Ipsos autem, fame, sitiq; confectos obsideret. Tum fore ut corporibus suorum uescerentur, et consumerent se inuicem. Postremo ut capti uenirent in manus hostium, et in conspectu suo acerbissime cõiuges suas uexari cernerent, uiolari ac prostitui uirgines, dirripi pueros, allidi paruulos, omnia deniq; ferro ignique uastari. Captiuos in perpetuum terris suis exterminari, Eo q exultauerunt super amantissimum et probatissimum Dei filium. Itaq; post illorum obitum, cum eos Nero interemisset, Iudæorum gentem et nomẽ Vespasianus extinxit, fecitq; omnia, quæ illi futura prædixerant. Audis Petrum et Paulum Romam uenisse, atque ibi prædicasse, eorum prædicationem in memoriam seruatam fuisse? Audis Hierosolymorum et Iudaicæ gentis excidium eos prædixisse! Et quod maius est, eos a Nerone pe-

remptos fuisse? Atque hæc quidem dicuntur ab illo, qui fere audisse potuit ab his, qui ipsos Apostolos audissent. Non aliter quoque Suidas refert Philonem Iudæum, cum Romæ legatione gentis suæ fungeretur, habuisse sermonem cum diuo Petro, amicitiamque fecisse, in hunc modum. Λέγουσι δὲ τοῦτον ἐπὶ γαίου καλλιγόλα ἐν τῇ ῥώμῃ κινδυνεῦσαι, ὁπηνίκα πρεσβευτὴς τοῦ οἰκείου ἔθνους ἀπεστάλη, καὶ ὅτε τὸ δεύτερον ἦλθε πρὸς κλαύδιον ἐν τῇ αὐτῇ πόλει. διαλεχθῆναι τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ πέτρῳ, καὶ τούτους ἐσχηκέναι φιλίαν. καὶ διὰ τοῦτο τοὺς σπουδαστὰς μάρκου τοῦ μαθητοῦ πέτρου ἐν ἀλεξανδρείᾳ ἔπεσι κεκοσμηκέναι, Fertur inquit, sub Gaio Calligola hunc Philonem Romæ obiisse, dum gentis suæ eo loci legatione fungeretur. Rursumque cum ad Claudium esset missus, aiunt eum in eadẽ urbe, sermonem cum diuo Apostolo Petro habuisse, amicitiamque fecisse, ob eamque causam, uersibus eos exornasse apud Alexandriam, qui Marcum sequerentur, quem sciebat discipulum Petri fuisse. Sic ille. Irenæus quoque scriptor uetustissimus sæpe aduentum Petri ad Vrbem commemorat, quẽ una cum Paulo ait ibi fuisse peremptum, sed ipsum cruci affixum fuisse. Idem Eusebius in Historia Ecclesiastica. Egesippus scribit suo tempore uiam qua ad martyrium ducti Apostoli fuissent, ostendi solitam, Ostendi ipsorum Apostolorum Trophœa. Videmusque hic passim non solum de aduentu ipsius Apostoli mentio-

nem fieri, uerumetiam de ipſo tanquam principe reliquorum. Quid ꝙ uetuſtiſſimus Cyprianus, ſedẽ Romanam uocat Petri Cathedram, ſæpe in ſuis epiſtolis. Præſertim in tractatu de ſimplicitate prælatorum ideſt ꝙ unus oporteat eſſe prælatus non plures? Atque hac quidem re omnes et Græcorum et Latinorũ libri referti ſunt, ut qui hoc neget, Solem in mundo etiam eſſe neget. Neget quæ perſpectiſſima ſunt. Primum uero ac quaſi principem Apoſtolorum appellatũ ac conſtitutum fuiſſe Petrum, eſt et ipſum clariſſimum. Quem omnes Græci, Dionyſium Areopagitam ſecuti uocant Coryphеum, hoc eſt, ſupremum, extantemque aliis. Sic enim de eo magnus Dionyſius, de Diuinis nominibus ſcribit. Aderamus inquit nos ſacroſanctæ uirginis Mariæ funeri, παρῆν δὲ καὶ ὁ πέτρος, ἡ κορυφαῖα καὶ πρεσβυτάτη τῶν θεολόγων ἀκρότης. Hoc eſt, aderat et Petrus ſublimitas illa ſuprema, ac uetuſtiſſima omnium theologorum. Apicem et faſtigium uocat Petrum theologorũ, theologos, Apoſtolos, omneſq; prophetas intelligens. Vetuſtiſſimam uero, ꝙ omnibus Apoſtolis eſſet uetuſtior. Secundum hãc appellationem conſone etiam ſcribit ſynodus quinta Pontifici Romano Agapeto, hoc modo, ἀρχιεπισκόπω τῆς ῥωμαίων καὶ πατριάρχου ἀγαπητῷ. ὁ κύριος τὸν τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων θρόνον κατεπιστεύσας μακαριώτατοι. Sanctiſſimo ac beatiſſimo patri patrũ principi Epiſcoporum, principi patrũ Agapeto. Dominus qui

nobis ſedem principis ac maximi Apoſtolorũ credidit. In ſecunda quoq; ſynodo Petrus uocatus ẽ κεφαλὴ πίστεως καὶ τῶν ἀποστόλων, caput fidei et Apoſtolorum, ibidem et θεμέλιον et κίων, Fundamentum et columna fidei. Synodus autem tertia, ſic ait. ὁ κορυφαῖος ἀποστόλων πέτρος ὁ ἐπὶ τῆς μεγάλης ῥώμης θρόνῳ καθεζόμενος. Supremus ille Apoſtolorum Petrus qui in throno magnæ Romæ ſedit. In eadem quoque ſynodo τὴν τῶν ἀποστόλων διαδοχήν, Apoſtolorum ſuccesſionem uocarunt Romanam ſedem. In eadem quinta ſynodo dicitur ꝙ quemadmodum Petrus ad profligandũ Simonẽ Magũ Romã miſſus fuerat, ſic beatus Papa Agapetus aduerſus Anthimũ Hæreticum contra quem ſynodus collecta fuerat. In eadem Græcorum etiam ſuperbia, fatetur ſe Romanæ ſedi eſſe ſubiectã. Nam Patriarcha Conſtantinopolitanus ait, ἡμεῖς ὡς ὑμετέρα ἀγάπη ἐπίσταται τῷ ἀποστολικῷ θρόνῳ ἐξακολουθοῦμέν τε καὶ πειθόμεθα. Hoc ẽ. Nos ut ueſtra nouit dilectio, Apoſtolicam ſedem ſequimur, eiq; obedimus. Sed ne tempus in producẽdis teſtimoniis conteramus, quorum producendorum nullus eſſet finis, fateri neceſſe eſt, eos qui rem illuſtriſſimam, ac nulli non perſpectam negare conati ſunt, omnis impietatis ac ſtultitię limites exceſſiſſe. Nec de Lutero quicquam mouemur, quem docent ſcripta eius fœdiſſima, furorem eſſe uerius q̃ hominem, in quo nulla modeſtia, nullum humanitatis appareat ueſtigium, quem etiam ſi neſciremus

Sed mouent nos illi, qui homines, non bestiæ uolunt uideri, qui se Christianos iactant, qui se ex literarum studiis aliquem fructum cœpisse ostendere curant, qui politiores sunt, qui uocant alios ad pietatem, hos inquam miramur, quod et easdem res ipsi aut inuexerint, aut sustentarint, amplioresque fecerint, et quod uel nescierint se mentiri, uel scire dissimularint. Nec intelligant qua se impietate fœdauerint, quàm si patres illi sanctissimi, omnibusque Hæresibus infestissimi, reuiuiscerent, omnes una uoce detestarentur, hoc maxime quod scissuram facit inter Christianos. Melius enim est unum etiã malum esse caput, q̃ aut nullum, aut plura. Qua enim acerbitate inuehitur in hos, Cyprianus, nam et id temporis hoc Hæreticorum non defuit genus. Sed fallimur, loquimur pertinacissimis hominibus, petras emollire tentamus, qui inclusam in pectore habent feritatem, quæ non sinit eos ueritatem aspicere. irreconciliabiles mentes placare cupimus, quæ etiam si ipse illucesceret Christus non placarentur; propter illarum duritiem. Sed loquemur etiam si pauci audierint, aut etiam nullus. Nam et riui et fontes fluunt, etiam si nemo hauriat. Et loquemur si non infectis hac peste, et qui natura secum gerunt feritatem, saltem reliquis Christianis, aut etiam ipsorum Germanorum his qui sapientiores sunt, magisque ueritatem, q̃ unius temerarii et impii hominis, quæ

apud uilem plebeculam nata sit, autoritatem amplectuntur. Quorum et plures esse scimus. Neque tam desperata illius gentis res est, ut omnes tam uecordes sint, ut hominis plasphemi, truculentissimi, temerarii, iactabundi, minacis insolentiam non cognoscant: in quo omnia sunt, præter id quod est Christiani, qui Germaniam pessimo ingratitudinis scelere delinquere coegit, ut Romanam Ecclesiam execraretur, calumniareturque, a qua Christianam religionem suscepisset. Vt enim beatus Gregorius Christianos effecit Anglos, sic diuum Petrum et sanctum Clementem Galliam atque Germaniam missis Dionysio, Rustico, aliisque compluribus, Christianos reddidisse, in antiquis Græcorum monumentis inuenimus. Pro qua gratia nunc non modo repulsa, quod esset tolerabile, sed blasphemias, contemptum, irrisionem, omne contumeliarum genus recepit. Recepit, ut eum non modo uiuere permitteret, uerumetiam aleret ac foueret, qui factus est ad uastitatem religionis Christianæ, ad dehonestationem sanctorum, ad defœdandum cœlum maledictis, ac barbarie, ad lacerandos uiros bonos, eorumque labores. Cuius lingua a nullo procacitatis genere abfuit unquam, cuius mens nihil nō exitiale est in omnes meditata. Hęc ab illis recepit Romana sedes quæ ei non solum

christianam religionem, sed etiam imperium largita fuerat. Quæ litteras, quæ disciplinas, quæ leges, omnia deniq; quæ apud eos laudata habētur. Nūc ad reliqua si placet accedamus. Scimus igitur, omnium prope scripturarum testimonio, beatum Petrum non solum Romam uenisse, sed etiam Apostolorum principem fuisse, eamq; autoritatem suis successoribus reliquisse, idq; et sanctas omnes synodos intellexisse, et ob id honorem summum, obedientiamq; Romano Pontifici exhibuisse. Nūc aliquanto ualidioribus rationibus id ipsum comprobemus. Atque is est locus, quo detegitur Luteranorum illorum malignitas, qui sedi Romanæ suam dignitatem abripere conabantur. Et quam nulla rōe et doctrina docēte id fecerint, sed prauitate et puersitate. Impellente furore quodam et rabie ac pertinacia quemadmodum in sua duritia Iudæi persistunt, qui ne si Christus etiam coram eis prodigiosa miracula perpetraret, dicunt se credituros unquam. Ita inquam hi si mille sanctorum uoces docerent Petri primatum, aut tegerent, aut penitus negarent. Audite igitur omnes gentes, audite inauditum et inusitatum genus improbitatis. Oecolampadius quidam qui postea aliarum impietatū fuit assertor, qui Basileæ paucis ante mensibus contra Eucharistiam concionabatur, ut et ipse sibi, quemadmodum et Luterus nominis aliquid utcunque compararet, cum Theophylactū Ioānis interpretē,

e Græco in latinnm tranſtuliſſet, uētumq; ad eum locum eſſet, ubi dicitur, Petre amas me, paſce oues meas, ubi ipſe theophylactus, late de autoritate, ac dignitate et principatu Petri diſſeruit, eius omnem ſententiam, Oecolampadius negare quidem erubuit, ut qui eum prius approbaſſet, latinumq; faceret, ſed aliud cōmentus eſt, et qui ſcirent idem haberi apud Chriſoſtomum, Ne enim in lucem tantum teſtimonium ueniret, ipſis etiam Luteranis approbātibus, affirmauit ſibi textū ibi defuiſſe: quod ꝙ falſum ſit, et cōmentitium, non eſt iudicatu difficile, ſi quibus illorum hominum peruerſitas ac rabies qua in reliquis utuntur, ſit nota: qua et ſcripturas deprauant ſi poſſunt, ſi non poſſunt, uel negāt, uel occultant ubi contra hæreſes eorum aliquid diſputatur. Deinde non eſt ueriſimile, ibi contextum defuiſſe, cum et in præcedentibus non ſit mutilatus, et poſtꝙ de Petri dignitate eſſet diſputatū, ſubſequatur, etiam in tralatione Oecolampadii. Tum nō deerat is locus in omnibus exemplaribus quæ habentur in Italia, et in Cathena aurea Sancti Thomæ, ubi Theophylactus citatur. Sed ꝓfecto; illud illud fuit, ſepultam ueritatem uoluerunt, ne patefacta, eorū hæreſi noceret, et prauitati aduerſaretur, quod facilius intelligetis, ſi ipſum Theophylactū loquētem audieritis quem mutum eſſe uoluit ille. Nō citabo totum locum, ſed quæ potiora ſunt, Petriq; dignitatem magis oſtendunt. Ait ergo Theo

phylactus, ubi Oecolampadius dixit contextum ſibi defuiſſe. Verba Euangelii, ὅτε οὖν ἠρίστησαν, λέγει πέτρῳ. Hoc eſt poſtq̃ eſſent epulati dicit Petro Theophylactus. ἐπειδὴ τέλος εἶχεν αὐτοῖς τὰ τοῦ ἀρίστου, τῷ πέτρῳ τὴν προστασίαν τῶν τῆς οἰκουμένης προβάτων ἐγχειρίζει, οὐκ ἄλλῳ δὲ, ἀλλὰ τούτῳ ταύτην δίδωσι, πρῶτον μὲν ὅτι πάντων ἔκκριτος, καὶ στόμα τοῦ χοροῦ παντὸς, ἔπειτα δεικνὺς αὐτῷ ὅτι χρὴ θαῤῥεῖν ὡς τῆς ἀρνήσεως ἐξηλειμμένης, καὶ τὴν μὲν ἄρνησιν οὐ προφέρει, οὐ γὰρ ὀνειδίζει λέγει δὲ ὅτι εἰ φιλεῖς με προΐστασο τοῖς ἀδελφοῖς. Hoc ẽ. Poſteaq̃ cenatũ eẽt præfecit Petrum ouibus totius orbis terrarum, quã dignitatem atq; autoritatem nõ alteri tradidit, ſed illi ſoli, primũ ꝙ reliquis omnibus eſſet maior, per cuius os totus Apoſtolorũ chorus loquebatur, deinde oſtendit ei, ut eſſet optimæ ſpei, ꝙ negationis crimen eſſet deletum, atq; ipſam negationem quidem minime hoc loco cõmemorat ne uideatur exprobare, ſed ei potius dicit. Iubeo te fratribus præeſſe, quoniã diligis me. Hæc ille. Vidimus ergo ẽt Theophylacti teſtimonio, datam eſſe Petro totius mundi proſtaſian, quaſi dixeris Imperium, adminiſtrationem, principatum, ſummamq; autoritatem. Vocatum etiam cæteris ἔκκριτον, ideſt præcipuum, ſelectum, egregium, ſuperiorem, ac maiorem, quæ ambo confidenter negantur a Luteranis. Mirorq; cur non uocarint Papiſtam, etiam Theophylactum, qui tam egregie hoc loco laudarit Petrũ. Sed ſine ſumma ignominia facere id non pote-

rant. potius quod eſſet accommodatius fecerunt,
ſubtrahentes eius uerba, quod et in reliquis eſt ab
eis factum, quæ Petri aut Romani Pontificis
ullam commendationem continerent, ut is qui
paucis ante diebus / negauit ſe cum Strabonis ope
re, Epiſtolam ſimul interpretis Guarini imprime-
re uoluiſſe: ꝙ meras tantum ſummi Pontificis lau
des decantaret: quaſi Pontifex ille, non eſſet omni
laude digniſſimus, cuius auxilio, Græce et Latinæ
literæ reuixerunt. Sed illud eſt profecto, quod om
nes eos homines docuit Martinus Pontificem ſi-
ue bonus ſit / ſiue malus, ſiue faueat literis / ſiue
non faueat, ſemper ſe blaſphematurus. Coniuratū
eſt ab omnibus in præceptoris barbaricam perti-
naciam, ſæuiſſimamque rabiem. Sequitur Theo
phylactus. Ἐρωτᾷ δὲ ἔκκριτον, ἅμα μὲν δεικνύων ὅσην φρον
τίδα ποιεῖται τῶν πιστευόντων, καὶ ὅτι τοσοῦτον ἀγαπᾷ τὰ
πρόβατα, ὡς καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης, τοῦτο ποιεῖται τεκμή
ριον, τὸ τῶνδε προΐστασθαι ἅμα καὶ τῷ τρίσσῳ τῆς ἐρωτή
σεως καὶ τῆς ὁμολογίας τὸ τρίσσον τῆς ἀρνήσεως θεραπεύει.
Hoc eſt. Interrogat uero Petrum præcipue, ſi-
mul quidem oſtendens, quantam gerat curam de
fidelibus, quantumque ſuas diligat pecudes, ut
etiam hoc uelit eſſe teſtimonium, amoris ac di-
lectionis ipſius Petri erga ſe, ꝙ eū. ſ. ouibus præfi-
ciat. Triplici quoqꝫ confeſſione, purgat crimē tripli
cis negationis. Huc uſqꝫ ipſe īterpres / atqꝫ hæc qdē

ſunt eiuſdem prope generis, cuius et ſuperiora. ubique eandem confirmat ſententiam, de Petri principatu, et de tradito eius cuſtodiæ orbe terrarum. ſequitur uero, ubi in Euãgelio dicitur, καὶ τοῦτο εἰπὼν, λέγει αὐτῷ ἀκολούθει μοι, ideſt. Et cum hoc dixiſſet, ait illi, ſequere me. Theophylactus, ἐνεχείρισε μὲν τῷ πέτρῳ τὴν πάντων τῶν πιστευόντων προστασίαν. εἰ γὰρ καὶ τῶν ἱεροσολύμων ἰάκωβος τὸν θρόνον ἔλαβεν, ἀλλὰ πέτρος τῆς οἰκουμένης τῆς ἁπάσης, hoc eſt. Tradidit quidem Petro, omnium credentium cuſtodiam. Etenim Iacobus ſedem Hieroſolimitanam accepit, at Petrus ſedem totius orbis terrarum, hæc Theophylactus. Quantum erat hoc teſtimonium, ad profligandam, diſſipandamq; illorum hæreſim, impietatemq; conuincendam, qui Romanum Pontificem tot contumeliis appetiuerũt, in cuius Cathedra beſtiam et abhominationem ſedere dixerunt. Ecce uoce ſanctorũ, immo ipſorum hæreticorum uoce, quandoquidẽ hæc occultare noluerunt, quæ in manifeſtam hæreſeos ſuæ perniciem tenderent, ecce inquam ueritas innotuit, patet ab eorũ prauitate eſſe profectum, nõ a ratione, ut hoc tempore, tantum facinus auderent. Eadem autem hæc habentur pene ad uerbũ apud Chryſoſtomum, ſuper Ioannem, cuius quaſi abbreuiator fuit Theophylactus. Addit uero Theophylactus δεῦρο φησὶ παράλαβε τὰ πρόβατα, εἰς τὴν οἰκουμένην ἔξελθε, ἀκολούθει μοι ἐξάγοντί σε πρὸς κήρυγμα, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐγχειρίζοντι, ideſt. Suſcipe oues, in

orbem terrarum egredere, ſequere me inquit dedu centem te ad predicationem, et tradentē in tuas ma nus orbē uniuerſum. Et alia q̄ apud ipſum ſequun tur. Hæc igitur ſunt, quæ Oecolampadius ex con textu Theophylacti ſubtraxerat. Apparet ex qua cauſa id fecerit. Nihil his teſtimoniis pōt dici, aut efficacius, aut apertius. Reuocabunt forſan ſenten tiam, cum uiderint tot clariſſimos, ac uetuſtiſſimos uiros, eorum hæreſi penitus aduerſari. Plura enim inconſiderate et inſcite, ſuaſq; potius opiniones ſe cuti, q̄ diligenti meditatione adhibita protulerunt, et ſi diſſidium illud, cuius ſupra meminimus quod Germani contra Romanam ſedem contraxerant, aliquando extinctum eſt, ſic puto indies, ꝓpter cre bra et aſſidua litterarū ſtudia tantam opinionum prauitatem eſſe depellendam. Quoniā uero Theo phylactus, ut diximus, Chryſoſtomum præceteris ſecutus eſt, uidenda quoq; illius eſt ſententia, quæ eiſdem prope uerbis de principatu Petri ab ipſo ex plicatur. Prætermiſſis aliis, dominus de hmōi re bus Petrū alloquitur, eo ꝙ is eſſet eximius apoſto lorū et os diſcipulorū, et apex totius apoſtolici col legii, ideo negatione deleta tradit ei oīum fratrum ſummam adminiſtrationem, et reliqua. Et paulo poſt. Si uero dixerit quiſpiam, quo modo Iacobus thronum aſſumpſit Hieroſolymitanum, illud ſa ne dicā, hunc totius orbis ſedē ab ipſo dn̄o accepiſ ſe. Et paſſim toto eius capite ultimo in Ioannē, eū

inuenies sæpe de hac Petri summa autoritate scripsisse. Vides etiam quod discrimen uelint eē inter Hierosolymitanum thronū, idest sedem Iacobi, et sedem Petri: ut illa particularis sit, hæc uniuersalis totum orbē amplectens, omnia gubernās. Et thronum quidem Hierosolymitanum scimus, omniū post sedem Romanam primū olim fuisse, cui thronus etiam Alexandrinus erat subiectus, ut declaratur in synodis. Relinquitur igitur ut sedes Petri, sit omnium maxima, quia etiā testimonio sanctorū, illi totius mundi administratio est credita, et maximæ sedes illi sunt subiectæ. Nō sunt ergo Itali Papistæ, sed diuinam sequimur autoritatē, sequimur principes Christianæ religionis. Videant ipsi potius quā impietatem incurrant, qꝫ et dei sanctorum consiliis ac sententiis, sua præferre dogmata, suas blasphemias sunt ausi, qđ si essemus, malumus cū uetustissimis illis et doctissimis ac optimis hoībus male sentire, q̄ bene sentire cum ipsis, qui et recētes sunt, rerumqꝫ nouitate delectantur, et nullam probitatem, nullam modestiam habere noscūtur, et nō priuatas personas, priuatosqꝫ Pōtifices redarguūt: sed sacrosanctam ipsam autoritatem. Sed quoniā de græcis, multa citauimus, reliquum est, ut de latinis aliqua proferamus, præsertim uetustioribus. Vnoqꝫ uel duobus locis erimus cōtenti. Ex latinis qui de rebus diuinis scripserunt, uetustissimū habemus Cyprianum. Cuius autoritatem cōmendabi-

Cypriani autoritas

lem et oĩ assensu dignã,facit nõ solum uetustas ue rumetiã sanctitas ac martyriũ. Animaduertamus igitur Luteranorum improbitatẽ. Hi ut Romanũ Pontificem æqualem cæteris esse demonstrarent, cum aliis rationibus conati sunt probare, tum etiã ex sanctissimi huius uiri Epistolis, ꝙ is cũ ad Cornelium Romanũ Episcopũ, scriberet, eum semper appellarit aut fratrem, aut collegam, non his usus sit appellationibus, quæ maiorem aliquam autoritatem super cæteros exprimerent. Hæc eorum fuit ratio, potius de appellatione, q̃ eorum, quæ scriberentur in Epistolis diligenti consideratione profecta. Qui fortasse etiam non ignorarunt, quæ de principatu Romanæ sedis diuus ille scripsisset: sed quia contra eos tenderet, reticuerunt, ac suppresserunt. Neq; animaduerterunt, nihil tam eorum prauæ hæresi aduersari, q̃ ea quæ eo libro scribuntur. Igitur sępenumero Diuus Cyprianus docet unam omnium fidelium esse ecclesiam, unũq; corpus, sed hanc unitatem, ex uno capite pendere, sicut natura sit comparatum. Vnum eius caput, unum fontem, unam originem. Itaque in Epistolis de quibusdã hæreticis, qui Romam ex Aphrica nauigabant, ait. Audent nauigare ad Petri cathedram, et ecclesiam principalẽ, unde totius fidei ordo et unitas pẽdet. Ecce Ro. sedẽ uocat caput religiõis christianę caput, unde oĩs pendeat religio. Vocat eã ecclesiã principalem et Petri cathedrã. Et is fuit etiã Lactã

tio uetustior. Idē contra Nouatianū schismaticū, Ait eum adulterū et cōtrariū caput fecisse, q uiuente Cornelio Pontifice Romano, alterū ipse Nouatianus instituisset. Idē de simplicitate prælatorum, idest, q hi qui præsunt in ecclesia, nō geminari eē debēt, sed unus ubiq disputat unicū esse totius ecclesiæ caput, pducitq ex euāgelio uerba, Tu es Petrus, et illud, Pasce oues. Euidentius quoq huius summi capitis uim explicat dicens, q tametsi oēs Apostoli parē, potestatem, ac autoritatē post resurrectionē accepissent a dño dicēte. Sicut misit me pater, et ego mitto uos, accipite spūm sanctū, Si cui remiseritis, et quæ sequūtur, tñ ut unitatem idē dñs monstraret, unitatis eiusdē originē, ab uno incipiētem, sua autoritate disposuisse, et exordiū ab unitate, idest ab uno pficisci, ut ecclesia una mōstretur. Quā hæc refellunt igitur illorū pertinaciā, et pessimas machinationes, fabulásq sui erroris impudentissimi, quā hoc tempore, per oēm Europā disseminarunt destruūt? Docet ergo unū totius religionis esse caput, Romanum uidelicet Pontificē. Si hæc scripsisset hoc tempore Cyprianus eū Papistā proculdubio pronunciassent Luterani, et crudeli odio persequerentur, cuius et ipsi repræhensionem audirent, qui sua tempestate Nouatianum, talia molientē, grauiter obiurgabat. Si fuit igitur ecclesiæ prope nascentis tempore uiuente: scilicet Cypriano, si fuit inquam per totam ecclesiam, et apud sanctissi

mos doctissimosq; uiros, ea cognitio, eaq; confessio in Romano Pontifice esse unitatem, esse originem, esse exordium unitatis Christianæ religionis quid induxit istos nouos homines, ut aliud psuadere niterentur annon prauitas, annon inauditũ et inusitatũ impietatis genus? Sed proferamus si placet aliquid ex Hieronymo, doctissimo, ac sanctissimo uiro, atq; etiam peruetusto. Vnusq; tantum locus satis erit. Nam cum esset in Syria, scribit ad Damasum Papam, consulitq; eum, quibus cum esset illi cõmunicandum, cum ibidem omnia, Ariana peste essent infecta. Nihilq; ait esse tutum, sed ad monachos etiam eam labem usq; penetrasse, seq; intra solitudines etiam ĩmisisse. in se monachos ipsos insurgere, se autem clamitare, siquis Cathedræ Petri iungitur, meus est. Orat quoq; ipsum summũ Pontificem, ut qui Apostolos honore sequatur, sequatur & merito, Se autem ouiculam domini, & animã pro qua Christus mortuus sit, ne contemnat, sed doceat cum quo sit illi cõmunicandum. Ex his ergo colligimus, Petri Cathedram, principium et caput esse totius religionis. Quam qui sequeretur, errare haudquaq̃ posset, & ad quam in hæresibus, & incertis dogmatis, sit recurrendum. Recurrit ad eam Hieronymus uir doctissimus, neq; suæ doctrinæ et sanctitati adeo fidit, quin ex Romano Pontifice uelit fieri certior, quibus cum sit illi uiuendum. Hodie Luterani, multo sapientiores, ac do-

ctiores ſe putāt Romano Pōtifice, ac neq; eū in ín certis dogmatis conſulerent, ſed ex aduerſo potius impererent, eumq; magis eſſe hæreticum prædica- rent. Ecce doctiſſimi ac ſanctiſſimi uiri, qua humili tate, qua manſuetudine ad Petri ſedem recurrunt, ac quamuis eſſent omni genere litterarum inſtru- ctiſſi, conſulebant tamen, ut tuto non ſe, ſed religio nis fontem ſequerētur, quem ſciebant eſſe in ſede & eccleſia Romana. Et tamē etiam nunc ſi is uiueret, taliaq; faceret, non effugeret quin Papiſta uocare- tur a Luteranis. Quanquam quid hoc illis dedeco ris afferret, quibus inſtitutum eſt, ſanctiſſimos quo que, ac uenerabiliſſimos uiros defędare ridiculoſis noībus, & maledictis impetere? Nihil illos uel ſan- ctitas uel doctrina Hieronymi remorarēt, quin eū, ſi ita Romanam ſequeretur ſedem, e Germania pel lerent, et lapidibus etiam, quod in alios optimos fecerunt, obruerent. Hoc ipſum, recurrendum ſcili- cet ad Romanam eccleſiam, indicat abunde mul- tis in locis Hiſtoria non ſolum uetuſtiſſima, uerum etiam Græca, quam uertit in Latinum Caſſiodo- rus ſenator Romanus, qui poſtea monachus fa- ctus eſt. Vbi Autor libro quarto, capite nono, de concilio ſcribens, quod ſub Conſtante et Conſtan tio Arriani in Antiochia fuiſſent, idque propter multas cauſas improbaretur, maxime ꝙ non fuiſ ſet, a Romano Pontifice conceſſum ait. Sed ne- que Iulius interfuit maximæ Romæ præſul,

neq; in locum ſuum, aliquem deſtinauit, cum; uti que regula eccleſiaſtica iubeat, non oportere præ ter intentionẽ Ro. Põtificis Concilium celebrari. Hæc quæ hoc loco dicuntur multo etiam ante Hieronymum acciderunt. Cur igitur etiam ex illo uetuſtiſſimo tempore conſtitutum fuerat, ne Romani Pontificis iniuſſu, fieret concilium, niſi ꝙ eã ſedẽ eſſe religionis fontẽ intelligebãt? Caput totius religionis Chriſtianæ; Vnde fides, unde omnia dogmata pendere & examinari debeant? Quid ad hanc rem poſt expreſſius atque apertius inueniri? Declarat idem ipſe ſcriptor hoc ipſum euidentius capite quintodecimo, qui de diſcordia uariorum Epiſcoporum ait. Cognoſcens ergo Romanus Pontifex crimina ſingulorum, et omnes Nicæno concilio concordare comperiens, eos in communionem ſuſcepit, omnium curam gerens, propter ſedis propriæ dignitatem, ſingulisque reddidit ſuas eccleſias, et orientalibus Epiſcopis ſcripſit, culpans ꝙ non recte uiros inculpabiles &c. Hæc uniuerſa, quem adeo tardum atque hebetem, uel etiam pertinacem ueri non admonerent, et ad intelligendum nõ excitarẽt? Quid enim eſt, pp ſedis proprie dignitatem? an non una uoce, de re nulli non confeſſa, omnes conueniunt? Et hæc ut ſępius dixi, ſunt uetuſtiſſima, paulopoſt Conſtantini magni obitum. Sequenti etiam eius li

bri capite/orientales Epiſcopi Romanam eccleſiã, matrem pietatis antiquitus fuiſſe dicebant. Non ſolum ſcilicet eo tempore/ſed etiam multis retro annis,a fidei ſcilicet exordio , ea ſedes , fuerat mater pietatis. Græci hoc fatentur/ ipſi atteſtantur , nihil ipſi cõmini ſcimur. Non eſt igitur ut Luterani mẽtiuntur recens uſurpata hæc dignitas: ſed a Deo cõſtituta & ab omnibus Orthodoxis confirmata, omnium ſanctorum uirorum conſenſu approbata. Soli hæretici/& hi qui alia facinora longe etiam maiora perpetrarũt,reprobare conati ſunt. Eadẽq; diaboli cohortatio/ad hoc eos impulit/ quæ impuliſſet ad alia/aut erat impulſura: ſed fundamentum hoc erat aliarum impietatũ. Quoniam igitur p ſanctorum uoces & teſtimonia/res eſt abunde cõprobata/reſtat ut Romanos etiam Imperatores eadem ipſa confirmaſſe monſtremus. Eoq; libẽtius & prõptius hoc facturus ſum/quo impiiſſimorum quorundam et audaciſſimorum turba/hoc tẽpore/quo philoſophari in bonis litteris cœptum eſt/ non minima exorta eſt/qui putant omnia/quæ oculi eorũ non uiderunt/incredibilia. Præcipites ad negandũ ad reiiciendos omnes ſcriptores,promptiſſimi : et quominus habent eruditionis / hoc ſunt audaciores. Horum pater et anteſignanus fuit Laurentius Valla uir peſſime de lingua latina meritus / quippe qui id operam dediſſe cognoſcitur/ut et Romanæ

linguæ nobilissimorum Græce scriptorum laude deiecta, unum ipsum ueneraretur posteritas. Cuius si paulo altior fuisset eruditio, infinitam uastitatem in tota non modo philosophia/uerũ etiam religione fecisset. Sed facile contemnitur/quia supra crepidam non ascendit. Quem nõ lacerauit barbarum illud/& truculentissimum ingenium? Cui execrabilis & fędissima lingua pepercit? Quod eo magis indignamur/quo uir simplicissimus grãmaticus, noctes atq; dies inobseruatione uocularum attritus/ueluti Rhadamantus quidam/quasi sedit pro tribunali/taleq; de scriptoribus oĩbus tulit iudicium, quale stultissime menti suæ placuisset: ob quam rẽ, potius mõstrum, q̃ uirum eum fuisse dixerim. Habent hoc proprium omnes gramaticelli/ut quo remotiores ab omni eruditionis laude sint/hoc furiosius eã apperant/gloriosissimũq; putãt, in magnis uiris reperire aliquid/in quo a sese animaduertant, & in eo se mirabiliter ostentant. Hic est ille bonorũ scriptorum maledicentissimus et inuidissimus zoilus, qui alios de tralatione e Græco grauiter carpebat/omniũ imperitissimus in eo inuẽtus est. Quid enim eius Latino in Thucydide fœdius? qđ potuit esse illius imperitiæ & audaciæ locupletius testimonium? Opus esset alteri Laurentio/si dignis contumeliis esset afficiendus. Atq; utinam si erat grãmaticus/sortis suę meminisse uoluisset/& se infra pellẽ suam continuisset. Ad theologandum si diis pla-

cet pessimo illo, & sæuissimo ingenio se cõtulit. Vbi et omnibus sanctis scriptoribus maledicere cę pit, alios deridẽs, alios eos negans/ quales fuissent. Eodem & hic usus iudicio/ quo et in reliqua sua professione usus fuisset. In hunc igitur sum paulo acerbioribus uerbis inuectus/ꝙ cum talis extiterit/ eum tamen Luterani in cœlum laudibus tollunt unum hunc admirantur. In quo uix risum conti- nere possum. Video (quod dicitur) in illos eẽ uero uerius/ dignum inuentum patella cooperculum. Cunqꝫ sint innumerabiles prope scriptores, omni & eruditione et eloquentia mirabiles/ unus in his tantummodo Laurentius placuit Luteranis. Legi te ipsum Martinum / quibus laudibus eum attol/ lat. Inuenerunt enim sibi accõmodatissimũ & q̃ si/ millimum ingenium. Insolentissimum scilicet/ et præceps/ & tumidum, qualis tota illa factio est. Taleqꝫ uideo illis in suo Laurentio accidisse, quale Lucretio in Epicuro. Quem dicit uelut solẽ æthe/ reum exortum, genus humanum superasse/ et stel/ las omnes restrinxisse, dictisqꝫ ueridicis hominum pectora illuminasse. Quis in utrosqꝫ effuse non rise rit! Ita profecto monstrosa ingenia parit sæpe na- tura/quemadmodum et corpora. Quoniam igi- tur audacissimus ille/et procacissimus/addam etiã imperitissimus Laurentius, suum fallacissimum et præcipitosum iudicium secutus, pleraque negauit apud Latinos ex quibus, ꝙ Dionysius quẽ habe-

mus, nō ſit ille Areopagita Et φ Cōſtantinus Imperator, nunq̄ eccleſiæ ea ſit largitus, quæ in hiſto/ſtoria de Siluestro Papa referuntur, totamq; eā narrationem ueluti cōmenticiā reprobat, atq; ita multis eſt perſuaſum, nunq̄ uerum fuiſſe, ut Conſtantinus Imperator eccleſiæ Romanæ dignitatē confirmarit, eiq; terrenū etiam imperium largitus fuerit. Primū quod attinet ad Dionyſiū, clariſſimis rationibus ab aliis refellitur. Refelletur etiam in futurū/cū in lucem opera Dionyſii, cū cōmentariis græcis uenerint, ubi qui edebat cōmentariū, dicit ſe id ex Imperio Athanaſii feciſſe, & aliæ occurrēt rōnes/ q̄ ſtultā refellāt audaciā. Hoc loco/oīa ea uera eē mōſtrabimus, q̄ de Conſtantino Imperatore et Sylue/ſtro Papa accidiſſe feruntur. Cōfirmaſſe ipſum Imperatorē eccleſiæ dignitatē, oēmq; illi dignitatem qua hoc tēpore utitur eē largitū. Proferā uero de/cretū ipſius Cōſtantini/ Græce ſcriptū / exſcriptū ex libro/qui erat in Bibliotheca palatina, Cōſtantinopoli, in quo libro oīa iura eccleſiaſtica cōtinebā/tur, et ordines ac gradus eccleſiarū erāt digeſti. De ſcriptū eſt ex ipſo libro, tpe Innocentii tertii, quo tēpore, Benedictus Cardinalis miſſus eſt ad Imperatorē, et Græcos, ut de fide Catholica diſſereret. Qui cū eēt Conſtantinopoli iuſſit ſuo interpræti ex eo libro ipſum exſcriberet. Hoc aūt mō haber.

Ἐκ τοῦ νομοκάνονος τῆς βίβλου, τῆς συνωψισθείσης ἐκ προτροπῆς τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου κωνσταντινουπόλεως κυρίου μιχαὴλ, καὶ τοῦ

Areopagita cum comentariis Graecis

θεοσεβοῦς βασιλέως κυρίου μανουὴλ, παρὰ τοῦ θεοδώρου τοῦ βαλ
σαμῶν τοῦ πρώτου διακόνου τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, καὶ χαρ
τοφύλακος χρηματίσαντος, ὅτε καὶ τὴν βίβλον ταύτην συνέθε
το, ὕστερον δὲ γεγονότος πατριάρχου μεγάλης ἀντιοχείας, ἀποδεικ
νύοντος ὅτι πᾶσα ἐκκλησία, ἀπὸ τοῦ πάπα ῥώμης δικαιοῦται,
ὡς ἐκ τῆς τοῦ μεγάλου κωνσταντίνου διατάξεως ἰδεῖν ἔστι, τῆσδε
βίβλου ἡ ἀρχὴ, πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις, ἐστὶν, ἥτις διαιρεῖται
εἰς δεκατέσσαρα τίτλους. Hoc est. Ex libro iurium ec
clesiasticorum/conflato ex iussu beatissimi Patriar
chæ Constantinopolitani domini Michael / & Pii
Imperatoris domini Manuelis/a Theodoro Balsa
mensi/qui tunc erat primus Diaconus magnæ ec
lesiæ/& scriniorum custos/cum scilicet hunc librũ
coaceruauit / postea uero fuit Patriarcha magnæ
Antiochiæ. Quo libro ostenditur, ꝙ omnis eccle
sia/ex Pontifice Romano pendet, & ab eo rectitudi
nem accipit/sicut licet uidere ex edicto magni Cõ
stantini/eius autem libri principium est. Obtempe
rate his qui præsunt/ qui diuiditur in quatuorde
cim titulos. Hæc ipse autor in principio. Quo aper
tissime declaratur/nihil hoc loco esse ficticium/ sed
et personæ citantur/ quæ librum in compendium
redigi præceperint/& qui id fecerit. Cuius cum plu
res sint tituli / qui ad alias ecclesias pertineant: et
quid unoquoque contineatur : ibidem breuiter
sit expositum non/putaui alios esse proferendos:
sed ultimũ tantũmodo/cuius gratia/ de reliquis in
ipso libro habetur mẽtio. Cũ igiť de statutis aliarũ

ecclesiarũ

eccleſiarum diſſeruiſſet/Antiochena uidelicet, Cōſtantinopolitana, atq; aliis, Vigeſimo capite regiorum edictorum ait haberi hoc Πᾶσα πόλις τὰ συνήθη τῆς παλαιᾶς ῥώμης ἀκολουθεῖν ὀφείλει, Hoc eſt, ois urbs cōſuetudines ueteris Romæ debet ſequi. Deinde addit. Οἷα δὲ εἰσὶ τὰ προνόμια τῆς παλαιᾶς ῥώμης ἁγίας ἐκκλησίας, παριστῆσιν ἡμῖν τὸ ἰσαποστόλου ἁγίου μεγάλου κωνσταντίνου γεγονὸς ἔγγραφον θέσπισμα πρὸς τὸν ἅγιον σιλβέστρον τὸν τότε πάπα τῆς ῥώμης, ὃ καὶ οὕτως ἔχει. Hoc ē. Quæ ſint autem priuilegia ueteris Romæ ſanctæ eccleſiæ, docet nos ſancti et æqualis Apoſtolis, magni Conſtantini decretum, ad Silueſtrum tunc Romæ Pontificem/quod in hunc modum habet. Hæc fere anteq̄ ipſum decretum protuliſſet, præmiſit, nūc ſingula quæq; perſpiciamus/ipſumq; Cōſtantinū loquentem audiamus. Δέον ἐκρίναμεν μετὰ πάντων τῶν σατραπῶν ἡμῶν, καὶ πάσης συγκλήτου, καὶ τῶν ἀρχόντων, καὶ μετὰ παντὸς τοῦ λαοῦ τοῦ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς ῥωμαϊκῆς δόξης, ἵνα ὡς ἅγιος, πέτρος ἐκ προσώπου τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἐστὶν εἰς τὴν γῆν, οὕτως οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἔχωσι πλέον, παρ' ὃ ἔχει ἡ βασιλεία τῆς δόξης ἡμῶν, καὶ τὸ παραχωρηθῆναι ὑφ' ἡμῶν καὶ ἀπὸ τῆς βασιλείας ἡμῶν. καὶ θέλομεν ἡμεῖς, αὐτὸν τὸν κορυφαῖον τῶν ἀποστόλων, καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ ἐκ προσώπου αὐτοῦ πρώτους πρὸς τὸν θεὸν πάτρωνας εἶναι, καὶ ὥσπερ ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἡμῶν, εἰς τὴν γῆν σέβεται, καὶ τιμᾶται, οὕτω θεσπίζομεν σέβεσθαι καὶ τιμᾶσθαι τὴν ἁγίαν τῶν ῥωμαίων ἐκκλησίαν καὶ πλέον, παρὰ τὴν βασιλείαν ἡμῶν καὶ τὸν γήινον θρόνον, τὴν ἁγίαν καθέδραν τοῦ ἁγίου πέτρου δο

ξάζεσθαι, καὶ ὑψοῦσθαι, δίδοντες αὐτῇ δύναμιν, καὶ δόξαν, καὶ
ἀξίωμα, καὶ διακρίνοντες θεσπίζομεν ἵνα ἔχῃ τὴν ἐξουσίαν ἀρ
χικὴν, καὶ εἶναι ταύτην τὴν κεφαλὴν τῶν τεσσάρων θρόνων, ἤτοι
θρόνου ἀλεξανδρείας, τῆς ἀντιοχείας, τῶν ἱεροσολύμων, καὶ τῆς
κωνσταντίνου πόλεως, καὶ ἁπλῶς εἰς ὅλας τὰς ἐκκλησίας, ἁπά
σης τῆς οἰκουμένης. καὶ ὁ ἐπίσκοπος, ὁ μέλλων εἶναι, εἰς τὴν ἁ
γίαν ῥωμαίων ἐκκλησίαν, ὀφείλει εἶναι ἔνδοξος, καὶ ὑψηλότερος
παρὰ πάντας τοὺς ἱερεῖς τοῦ κόσμου, καὶ εἴ τι ἐστιν πρὸς θερα
πείαν τοῦ θεοῦ, καὶ πρὸς διόρθωσιν, καὶ πρὸς στερέωσιν τῆς πί
στεως τῶν χριστιανῶν, ἵνα κρίνηται παρ᾽ αὐτοῦ. δίκαιον γὰρ ἐστὶν,
ἵνα ἐκεῖσε ὁ ἅγιος νόμος ἔχῃ τὴν κεφαλὴν, καὶ ἀρχὴν ὅπου, ὁ
ἅγιος νομοθέτης, ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἰησοῦς χριστὸς, τὸν μακάριον
πέτρον ἐκέλευσε κρατεῖν τὴν καθέδραν, καὶ ὅπου τὸ πάθος τοῦ σταυ
ροῦ ἔπαθε, καὶ μακαρίου θανάτου ποτήριον ἔπιε, καὶ ἐγένετο ἀκό
λουθος τοῦ μαΐστρου, καὶ κυρίου αὐτοῦ. καὶ ἐκεῖ τὰ ἔθνη, ἵνα κλίνω
σι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, διὰ τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ ὀνόματος
τοῦ χριστοῦ, ὅπου ὁ διδάσκαλος αὐτῶν, ὁ μακάριος ἀπόστολος
παῦλος διὰ τὸν χριστὸν ἐκτείνας τὸν τράχηλον, στέφανον τοῦ μαρ
τυρίου ἐδέξατο. καὶ ἕως τοῦ τέλος τοῦ κόσμου, ἵνα ἀναζήτωσι
τὸν διδάσκαλον, ὅπου τὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ λείψανα ἀναπαύον
ται, καὶ ἐκεῖ ὕπτιοι, καὶ εἰς τὴν γῆν ἡπλωμένοι, τοῦ οὐρανίου, καὶ
βασιλέως, καὶ θεοῦ, καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ δουλεύομεν
ὀφφικίοις ὅπου ἐδουλεύσαμεν τῷ ὑπέρῃ φάνω ἐκείνω βασιλεῖ.

Hucusq; prima decreti pars. Quorum is sensus est. Necessarium duximus una cum principibus nostris, uniuersoq; senatu, atq; magistratibus et om

ni populo, qui Romanæ paret potentiæ, ut quẽadmodum beatus Petrus ex persona dei, et Domini nostri Iesu Christi, fuit in terris, sic habeãt eius successores in quo longe nostro præstent imperio, & ut nos et Imperium nostrum cedat eis loco. Et uolumus ipsi, ipsum principem Apostolorum, eiusq; successores, ex persona eius, primos esse patres apud Deum, et quemadmodum Imperii nostri potentia honoratur et colitur in terra, sic decernimus honorari et coli sanctam Romanam ecclesiam. Ac multo etiam plus Cathedram sancti Petri glorificatam esse et exaltatam, supra terrenum solium, et Imperium nostrum. Concedẽtes illi potentiam et gloriam, et autoritatem, et decernentes quoq; sancimus ut habeat summam potentiam, et sit caput quatuor Cathedrarum, uidelicet Alexandrinæ, Antiochenæ, Hierosolymitanæ et Constantinopolitanæ, et in uniuersum, omnium ecclesiarum totius orbis. Et Episcopum, qui Romanam teneat ecclesiam, esse debere gloriosum et excelsum ante omnes sacerdotes orbis terrarum, Ac siquid est ad cultum Dei pertinens, aut ad emendationem, uel confirmationem Christianæ fidei, iudicari uolumus ab ipso. Iustum siquidem est, ut ibi sancta lex habeat caput et originem, ubi sanctus legislator, et Saluator noster Iesus Christus beatum Petrum iussit tenere sedem, et ubi cruci, idem Apostolus affixus est, et poculũ felicis hausit

Papa maior Caesaribus.

mortis,ac fuit cõ ſectaneus magiſtri et domini ſui. Ibiq; gẽtes oẽs præcipimus/ut ſua flectãt capita in cõfeſſionem nominis Chriſti,ubi eorum magiſter et beatus Apoſtolus Paulus propter Chriſtũ collũ porrigens,martyrii coronã accepit. Et ad uſq; mũdi finẽ,ut requirant præceptorẽ, ubi ſanctorũ eius requieſcunt reliquiæ/atq; ibi ſupini, et uenerabũdi regis cœleſtis Dei/ et Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti ſeruiamus officiis/ubi ſeruiuimus ſuperbo illi regi. Hucuſq; ipſe imperator. Attẽdiſtis cauſas quibus piiſſimus Imperator,in tantã erga rem diuinã, ſanctũq; ſacerdotiũ,uenerationẽ prorupit? Quid illi hunc uenerandi dei/eiuſq; ſacerdotes ardorem iniecit. Intellexit ſcilicet uir ſapiẽtiſſimus / id prius a deo fuiſſe conſtitutum, Ipſum Ieſum Chriſtum iuſſiſſe,ut Petrus Romæ ſedẽ teneret. Videbat huius ſedis cœleſtem dignitatem, duorum maximorum Apoſtolorum cõ ſeſſu nobilitatã,ſanguine cõſecratam/uoce et prædicatione inſignitã. Vidit ipſum Saluatorem/nõ ſine cauſa / principem Apoſtolorum Romam adire iuſſiſſe, Nõ in ſuo capite,hãc dignitatem,hũc principatum repperit/ ſed repperit in conſiliis et uoluntate diuina. Neq; eam ob cauſam,Romano Pontifici tribuit primatum / ꝙ Roma cuius eẽt Epiſcopus, omnes urbes antecederet: nullam eiuſmodi protulit ipſe cauſam,ſed illud illud dixit / Iuſtum eſt / ut ibi ſancta lex habeat caput et originem/ubi ſanctus legiſlator et Saluator

Ieſus

Iesus Christus beatum Petrum iussit tenere sedē. Hæc fuit causa , quæ hanc peperit factionem ; quæ Constantino persuasit, ut edicto confirmaret, quæ iussu Dei , prius sancita uidisset. Quid igitur blaterabat inuidus ille Græculus ? Quid dicent hoc loco Luterani? Ecquid in eos clamat ius , attendunt? Ecquid suam pertinaciam suam improbitatem intelligunt? Non sese qua impietate perstringunt, animaduertunt? Ecce non sunt hæc ficta , ut tumidus ille et temerarius Laurentius Valla putabat, cuius sententiæ , quasi cælesti Oraculo subscripsere concordes Luterani . Tanta enim fuit in illo monstro, uerius q̃ homine audacia, ut quæ non uidisset ipse iudicaret eẽ fabulosa. Sed prosequor reliquam edicti partem . παραδιδόαμεν οὖν αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις τοῖς μακαρίοις κυρίοις μου τῷ πέτρῳ ϗ παύλῳ, ϗ μετ' αὐτοὺς τῷ μακαρίῳ σιλβέστρῳ, ϗ πατρὶ ἡμῶν τῷ μεγάλῳ ἐπισκόπῳ ϗ καθολικῷ πάπᾳ τῆς πόλεως ῥώμης. ϗ πᾶσι τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ, ὅιτινες ἕως τοῦ τέλους τοῦ κόσμου μέλλουσι προκαθῆσθαι εἰς τὸν θρόνον τοῦ μακαρίου πέτρου, ἀπὸ τῆς σήμερον, το ἡμέτερον βασιλικὸν παλάτιον, τὸ λατερανένσιον, τὸ ὑπερβαῖνον, ϗ ὑπερνικῶν τὰ ὅλα τοῦ κόσμου παλάτια. Ἐπέκεινα δὲ, ϗ τὸ διάδημα, ἤτοι τὸν στέφανον τῆς κεφαλῆς ἡμῶν , ἅμα ϗ τὸν λορὸν, ϗ τὸ ὠμοφόριον , ὅπερ περικυκλοῖ τὸν βασιλικὸν τράχηλον. ἅμα ϗ τὴν πορφύραν χλαμύδα, ϗ χιτῶνα κόκκινον, ϗ πάντα τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα , ϗ ἀξιώματα τῶν βασιλικῶν ἀλόγων ὁμοίως ϗ τὰ βασιλικὰ σκῆπτρα, ϗ πάντα τα

σίγνα, καὶ τὰ βάντα. καὶ τὰ λοιπὰ κοσμήματα τῆς βασιλικῆς μεγαλειότητος, καὶ τὴν δόξαν τῆς ἡμῶν ἐξουσίας ἀνδράσι τε εὐσεβέσι τοῖς κληρικοὺς, πολλῶν τάξεων τῇ αὐτῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ δουλεύονται θεσπίζομεν κοσμεῖσθαι, καὶ ἔχειν ἐκείνην τὴν ὑψηλότητα καὶ μεγαλοσύνην, ἧ κεκόσμηται ἡ μεγάλη σύγκλητος ἡμῶν, ἤτοι οἱ πατρίκιοι, καὶ κόνσουλοι, ἤτοι οἱ ὕπατοι καὶ τὰ λοιπὰ ἀξιώματα. καὶ ὡς ἡ βασιλικὴ στρατία κεκόσμηται, οὕτω θεσπίζομεν κοσμεῖσθαι καὶ τὸν κλῆρον τῆς ἁγίας ῥωμαίων ἐκκλησίας. καὶ οἷον τρόπον, ἡ βασιλικὴ δύναμις διὰ πολλῶν ὀφφικίων κεκόσμηται, ἤ τὸ, κουβικουλαρίων, προταρίων, ἐξκουβίτων, οὕτω καὶ τὴν ῥωμαίων ἁγίαν ἐκκλησίαν κοσμεῖσθαι θέλομεν, καὶ ἵνα κατὰ πλάτος τὸ ἐπισκόπινον φῶς ὑπερλάμπῃ, θεσπίζομεν καὶ τοῦτο, ἵνα οἱ κληρικοὶ τῆς ἁγίας ῥωμαίων ἐκκλησίας καβαλικεύωσιν ἄλογα κεκοσμημένα διὰ ὀθονίων λευκῶν. καὶ ὡς ἡ ἡμετέρα σύγκλητος φορεῖ ὑποδήματα ἤτοι σανδάλια λευκὰ διὰ ὀθονίων, οὕτω καὶ τὰ οὐράνια, ὡς καὶ τὰ γήινα, πρὸς αἴνεσιν τοῦ θεοῦ. ἐπέκεινα δὲ, πάντων διδόαμεν ἄδειαν, καὶ παραχωροῦμεν αὐτῷ τῷ ἁγιωτάτῳ πατρὶ ἡμῶν σιλβέστρῳ τῷ ἐπισκόπῳ καὶ πάπᾳ τῆς πόλεως ῥώμης, καὶ πᾶσι τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ μακαρίοις ἐπισκόποις εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ κυρίου, καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἰησοῦ χριστοῦ, εἰς τὴν αὐτὴν μεγάλην καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν. ἵνα ἐὰν τῆς συγκλήτου βουληθῇ μετὰ ἰδίου θελήματος καὶ εὐαρέστου γενέσθαι κληρικὸς, καὶ ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν ἁγίων κληρικῶν συναριθμεῖσθαι, μήτις τολμᾷ ἀπὸ πάντων, ἐμποδίζειν. τοῦτο. Ἐθεσπίσαμεν δὲ πρὸς τούτοις, ἵνα καὶ αὐτὸς ὁ θεοσεβὴς πατὴρ ἡμῶν σιλβέστρος μέγας ἐπίσκοπος, καὶ πάντες οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, καὶ ἐπισκόποι, ἵνα φορῶσι τὸ διάδημα, ἤτοι τὴν στεφάνην, ἣν παρεδώκαμεν αὐτῷ, ἐκ τῆς κε-

φαλῆς ἡμῶν ἐκ χρυσίου καθαροῦ, καὶ μαργαριταρίων ἀτιμήτων, καὶ ἵνα
αὐτὰ χρήσονται εἰς τὰς κεφαλὰς αὐτῶν εἰς αἴνεσιν τοῦ θεοῦ, καὶ
εἰς τιμὴν τοῦ ἁγίου καὶ κορυφαίου, καὶ ἀποστόλου, αὐτὸς δὲ ὁ μακά-
ριος σίλβεστρος πάπα ὑπὲρ τὴν στεφάνην, ἤτοι τὴν παπαλύθραν
ἣν εἶχε πρὸς δόξαν τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πέτρου, οὐκ ἤθελε βαστά-
ζειν στέφανον ἐκ χρυσίου, ἢ μαργαριταρίων. ἡμεῖς δὲ διότι οὐκ
ἤθελεν ἐκ χρυσίου στεφάνην ὁ ἅγιος σίλβεστρος τὸν ὑπέρλαμπρον
λῶρον σημαίνοντα τὴν ἁγίαν ἀνάστασιν, τῇ ἁγίᾳ κεφαλῇ αὐτοῦ
ἰδίαις χερσὶν ἐπεθείκαμεν, καὶ κρατοῦντες τὸν χάλινον τοῦ ἵππου
αὐτοῦ διὰ τὴν προσκύνησιν καὶ τὸν φόβον τοῦ ἁγίου πέτρου, στρά-
τωρος ὀφφίκιον ἐποιήσαμεν, θεσπίζοντες ἵνα πάντες οἱ διά-
δοχοι αὐτοῦ τῷ λώρῳ χρήσονται εἰς τὰς προελεύσεις πρὸς μέ-
μησιν τῆς βασιλείας. διὰ τοῦτο δὲ ἵνα μὴ τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπι-
σκοπῆς καταφρονῆται, ἀλλὰ πλέον παρὰ τὴν βασιλείαν ἡμῶν
τὴν γηΐνην, καὶ κράτους δόξαν κοσμεῖται, ἰδοὺ τὸ παλάτιον ἡ-
μῶν ὡς προείπομεν. καὶ τῶν ῥωμαίων πόλιν, καὶ πάσης τῆς Ἰτα-
λίας, ἢ δυσμῶν χώρων ἐπαρχίας τόπους καὶ κάστρων τῷ προ-
γεγραμμένῳ μακαριωτάτῳ ἐπισκόπῳ, καὶ πατρὶ ἡμῶν σιλβέστρῳ
καθολικῷ πάπᾳ παραδιδόαμεν, καὶ ἀφήκαμεν αὐτῷ καὶ τοῖς δια-
δόχοις αὐτοῦ ἐξουσίαν, καὶ δύναμιν στερεὰν βασιλικὴν προστάγ-
ματος, διὰ ταύτην τὴν θείαν κέλευσιν καὶ πραγματικὸν σύ-
στημα ἐθεσπίσαμεν διαμένειν, καὶ τοῖς ἀνδράσι τῆς ἁγίας
τῶν ῥωμαίων ἐκκλησίας, εἰς τὸν αἰῶνα παρεχωρήσαμεν, τὴν
βασιλείαν ἡμῶν, καὶ τὸ κράτος τῆς βασιλείας εἰς τὰς ἀνατο-
λικὰς χώρας μεταφέρειν, καὶ ἐν τῇ βυζαντίᾳ χώρᾳ τόπῳ χρησί-
μῳ τὴν πόλιν ἐπὶ τῷ ὀνόματι ἡμῶν ἱδρυνθῆναι, καὶ τὴν ἡμῶν βασι-
λείαν ἐκεῖ συστῆναι διότι ὅπου ἐστὶν ἡ ἀρχικὴ ἱερατεία, καὶ ἡ κεφαλὴ τῆς

Χριστιανικῆς θρησκείας ἀπὸ τοῦ βασιλέως τῶν οὐρανῶν διδομέ
νη, ἄδικον ἐστὶν ἵνα ἐκεῖ ὁ γήινος βασιλεὺς ἔχῃ ἐξουσίαν, τοῦτο
δὲ τὸ ὕφος τῆς βασιλείας ἡμῶν ἰδίαις καταστρώσαντες εἰς
τὰ τίμια λείψανα τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ κορυφαίου πέτρου ἔθη
καμεν, καὶ ἐκεῖ ὠμώσαμεν ταῦτα πάντα ἀπαράθραυστα διαφυλ
λάττειν, καὶ διὰ τοὺς διαδόχους ἡμῶν βασιλεῖς ἐν τοῖς ὑπομνή
μασιν ἡμῶν ταῦτα φυλάττειν παραδεδώκαμεν τῷ πατρὶ
ἡμῶν τῷ ἁγίῳ καὶ καθολικῷ ἐπισκόπῳ καὶ παπᾷ, καὶ δι' αὐτοῦ πᾶ
σι τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ ἐπισκόποις τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι
στοῦ προσνεύοντες παραδιδόαμεν ὅλα τὰ προγεγραμμένα, κα
λῶς εἰς τὸν αἰῶνα διαφυλάττεσθαι. Huc usq; edictũ.
In cuius fine hæc habebantur. Τέλος τῆς διαθήκης
καὶ διατάξεως τοῦ μεγάλου καὶ ἐν ἁγίοις κωνσταντίνου, ἥτις ἐγράφη
παρὰ νικολάου τοῦ ὑδρουντίνου, ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ ἐν κων
σταντίνου πόλει ἀπὸ τῆς βίβλου, ὡς προειρηται, τῆ προτροπῆ τοῦ
κυρίου Βενεδίκτου τοῦ καρδιναλίου, καὶ τοῦ τοποτηρητοῦ Ιννοκεντίου
τοῦ τρίτου πάπα ῥώμης, ἣν δὲ τότε ὁ προρρηθεὶς νικόλαος, ἐξελ
ληνιστής καὶ ἑρμηνεὺς αὐτοῦ τοῦ καρδιναλίου, καὶ τῶν γραικῶν ἐν
ταῖς τῶν περὶ δογμάτων διαλέξεσι, ἔτει ϛ ψ ιε ἰνδικτιῶνος
ι μηνὸς δεκεμβρίου. Quorum omniũ latine hæc est sen
tentia. Tradimus igiẽ ipsis sanctis Apostolis, bea-
tis dominis meis Petro & Paulo, et post ipsos bea-
to Siluestro et pr̃i nostro, magno episcopo, et uni-
uersali Papæ urbis Romæ, omnibusq; successoribus
eius, qui usq; in finem mũdi, sessuri sunt sup thro-
num beati Petri, ab hodierno die, nostrum regale
palacium Lateranense, quod supereminet, atq; ex-
cellit omnibus mundi palatiis. Insuper et diadema

ſeu coronam capitis noſtri, ſimul & lorũ, & humerorum ornamentum, quod circũuertit regium collum. Inſuper et purpuream chlamydem, et palliũ coccineum, et omnia regia indumenta, & inſignia regiorum equorum. Similiter & regalia ſceptra, et omnia ſigna et banta et reliqua ornamenta regiæ magnificentiæ. Gloriam quoq; potẽtiæ noſtræ homineſq; religioſiſſimos clericos multorum ordinũ qui Romanæ ſeruiant eccleſię præcipimus ornari, et habere illam celſitudinẽ & magnificentiam, qua exornatur maximus ſenatus noſter, uidelicet patricii uel conſules, & reliqui magiſtratus. Ac quemadmodũ regius exercitus ornatus eſt, ſic iubemus ornari et clerum ſanctæ Romanæ eccleſiæ, et ſicut regia poteſtas, per multa officia inſignitur, uidelicet cubicularios, portarios, excubitores, ſic et Romanorum ſanctam eccleſiam inſignitam uolumus, et ut late Epiſcopale lumen effulgeat. Præcipimus et hoc, ut clerici ſanctæ Romanæ eccleſiæ, equitẽt iumenta ornata inſignibus albis. Et ſicut noſter ſenatus fert calceos ſeu ſandalia alba, ſup ipſa ornamenta, ſic et iſta quæ cæleſtia ſunt quẽadmodum & terrena ad laudem Dei. Inſuper omnium damus immunitatẽ, et cedimus ipſi ſanctiſſimo patri noſtro Silueſtro Epiſcopo et Papæ urbis, Vrbe Roma, et omnibus ſucceſſoribus beatis Epiſcopis ad honorem & gloriam domini noſtri Ieſu Chriſti, in eadẽ maxima & apoſtolica eccleſia. Ac ſiquis ex ſenatu

uoluerit propria & procliui uoluntate fieri clericus, et in eorũ sancto ordine adnumerari, ut nemo impedire talem possit. Iubemus ĩsuper ut & ipsæ pius pater noster Siluester magnus Episcopus, & omnes successores eius & Episcopi, ferant diadema seu coronam, quam tradidimus ei, ex capite nostro, ex auro puro, et margaritis preciosissimis, et ut ipsi utantur, in suis capitibus, ad laudem Dei, et honorẽ sancti & eximii Apostoli. Ipsę uero btũs Siluester Papa, pręter coronã, seu papalẽ mitrã quã habebat ad gloriã Dei, et beati Petri aureã coronã gestare noluit, et margaritis ornatã. Nos aũt quia noluit, lucidissimum lorũ, quod significat sanctã resurrectionem, sancto eius capiti, propriis manibus imposuimus. Et tenentes frenum equi sui, propter adorationem & uenerationem sancti Petri, stratoris officium adimpleuimus. decernentes ut omnes successores eius, loro utantur cum proficiscuntur, ad imitationem imperii. Ne uero autoritas pontificalis esset contemptui, sed etiam supra nostrum terrenum imperium coleretur, ecce nostrũ palatium, ut pauloante diximus, et urbem Romam, et totius Italię occidentaliumque locorum prouincias, et castrorum tradidimus ipsi beatissimo episcopo, et patri nostro Siluestro, uniuersali Papæ, et concessimus ei, illiusque successoribus, potentiam, ac autoritatẽ stabilẽ regiã, perq; hãc diuinã huius præcepti iussionem, et efficacissimum collegium sanxi

mus eã permanere. uirisq; sanctæ Romanę ecclesię in perpetum cessimus, imperium, nostramq; potentiam in orientis regiones transferentes. In regionẽ Byzantii, locum saluberrimum ac fertilem, ubi nostram regiam constitueremus, urbemq; de nostro nomine conderemus. Quia ubi sit summum sacerdotium, et caput religionis Christianæ a rege cœlorum positum, nephas est, ut rex terrenus habeat potentiam. Nanque imperii nostri sublimitatem propriis manibus spernentes ad preciosas reliquias sancti & principis Apostoli Petri deposuimus, ibique iurauimus, hæc omnia nos inuiolata custodituros, et per successores nostros Imperatores, hæc in commentariis seruãda tradidimus patri nostro sancto et uniuersali Episcopo & Papæ: & per eum, omnibus successoribus eius Episcopis domini nostri Iesu Christi, annuẽtes tradidimus omnia quę scripta sunt, optime custodienda.

Finis testamenti et edicti magni, ac sancti Constantini, quod exscriptum est a Nicolao Hydruntino in magno Palatio, apud Constantinopolim, ex libro, quem a principio diximus. Iussu domini Bendicti Cardinalis, qui locum tenebat Innocentii tertii Papæ Romæ. Erat enim tunc ipsę Nicolaus interpręs ipsius Cardinalis, et per eum dogmata apud græcos explicabat. Anno a mũdo condito sexies millesimo septingẽtesimo decimo quinto. Indictione decima, mẽse decẽbri:

Secundũ uero cõputũ latinorũ ab ĩcarnatione dñi, Anno millesimo, ducentesimo, ac uigesimo plus, minus. Quare ab eo tẽpore, quo decretum ex scriptum est, fluxerunt anni trecẽti, ac uiginti quatuor ac paulo plures. Agitur enim nunc annus Millesimus, quingentesimus uigesimus octauus cũ hæc scriberẽtur, eius qui scribebat trigesimo primo. Huius Nicolai Hydruntini habetur in bibliotheca. D. Dñici Grimani, quæ in Cœnobio canonicorum regularium Venetiis, apud ædes sancti Antonii erecta ẽ, disputatio de ꝓcessu spũs sancti ex filio, græce et latinæ ab eo descripta, qua græci cum ipso Benedicto disseruerunt, ut ibidem meminit ipse Nicolaus. Habetur autem hoc decretum etiam in præfata bibliotheca, ad nos autem ex Apulia allatũ ẽ, ex libro uetustissimo ex scriptum. Pronunciauit ergo piissimus Imperator et cõfessus ẽ, caput religionis Christianæ, per beatos Apostolos Petrũ & Paulũ Romæ a domino fuisse positũ. Ad eorũ reliquias ait se Romanæ potẽtiæ fastigiũ summisisse, quasi eorum manibus imperiũ illud ꝑmitteret. Et in successoribus. s. Petri ait se uenerari ipsum Iesũ Christũ, & sanctos Apostolos Petrũ ac Paulũ. Vidimus eũ sæpe esse cõfessum sacrosanctã sedẽ, multo præstare sedi imperii terreni, et eũ aperte distinxisse, q̃d inter utrũq; regnũ interesset, quorũ alterũ cæleste, alterũ terrenũ uocauit. Vidimus id officiũ ꝑegisse, quo se subiectũ sacrosanctę religioni demõstraret.

Atq; id adeo uerũ fuit, ut oẽs Cõstantino succedẽtes imperatores, talẽ subiectionem exhibuerint. Siquidem et his diebus, & dum hæc imprimerentur Bononiæ Carolus impator ĩuictissimus, hispaniarum rex, uir optimus, atq; Christianæ concordiæ amantissimus, & quem nemo poterit unq̃ nõ dico cõmendare, sed ne admirari quidẽ, cuius sanctissimus atq; optimus animus neq; a sæuissimis hæreticis, quorũ fuit hoc tẽpore ĩnumerabilis multitudo deprauari, neq; tot uictoriis, quibus potitus est, corrumpi potuit, is inq̃ etiam dum sæuirent hæretici, dum in oẽm religionis gradũ furentes debaccharentur, eã pietatẽ, eã religionẽ atq; reuerentiã exhibuit Romano Pontifici, quã hoc decreto ait se Cõstãtinus beato Siluestro exhibuisse. Nã in præfata Vrbe, oĩ populo ĩspectãte, posteaq̃ a Põtifice Clemẽte Septimo coronã accepisset, illo ascẽdẽte equũ stratoris officiũ exhibuit, pedem sustinuit, frenũ tenuit, equũq; aliquot passus duxit. Quãta igitur ẽ Luteranorũ q̃ inusitata non dico impietas, sed barbaries potius, qui lacerare et defœdare contumeliis semper conati sunt, quod piissimi imperatores, tãta pietate uenerati sunt? Vtq; ille Romanũ uenerãdo Pontificẽ, ipsum primo Iesum Christũ, nõ beatos Apostolos et cognoscebat et fatebatur se uenerari, sic istos quia blasphemant, proscindunt, calumniãtur eã sedem, in Deũ et Apostolos grauiter peccare necesse ẽ. Nõ defendo uitã moresq; cuiusq̃, q qua-

Caroli ub- iectio papæ

les ſint,uiderit ille/cuius ē hoc et alia iudicarē. Nihil ad aſſerationē cōminiſcor,q lugeo,atq; īgemiſco/ ꝙ hoſtibus/q ſemp nr̄is ceruicibus impēdēt/detur mordēdi atq; obloquēdi occaſio. Cui diſplicet / ꝙ nō poſſimus fidēter atq; alacriter eorū r̄ndere male dictis. Verū ut ipſe maximo crimīe nō carerē/ſi cri mina cuiuſq̄ defenderē/ſic eos in cōrrariū maxime peccare neceſſe ē,q̄ priuatarꝫ pſonarū culpas,ī purā ac cæleſtē religionē cōferūt. Qui nō pſonas/ſed re ligionē/q̄ nihil tale merer̄/infeſtāt cōtumeliis/inau dito gn̄e calūniarū obruūt,trahūt ī īuidiā toius or bis terrarū. Cōflāt illi odiū irrecōciliabile. Hoc cer te inimicos rerū bonarꝫ,nō malorū hoīum eos oſtē dit. Appet quoq; q̄d religiōi Chriſtianę pfuerint. Id certe/ſi nō aliud/docere eos poterat/tales eorꝫ co natus a diabolo fuiſſe/e q̄bus ſint īfinita mala pfe/ cta,ſed ad edictū Cōſtantini reuertor. Hoc igir̄ ē te ſtamētū,cuius cōmemoratione gręcorꝫ & latinorū lr̄ę plenæ ſūt. Nā et græculus is quē an̄ citauimus, Cōſtātinū eccleſię Ro. principatū dediſſe cōfeſſus eſt. Huius et ī iure impatorio fit mētio. Cui ſubſcri bēs poſtea Iuſtinianus,ſic ait, θεσπίζομεν κατὰ τοὺς τῶν ἁγίων ὅρους, τὸν ἁγιώτατον τῆς πρεσβυτέρας ῥώμης ἐπίσκοπον πρῶτον εἶναι πάντων τῶν ἱερέων. Hoc ē, præcipimus ſcđm ſanctarū ſynodorū deffinitiones/Ro. Pōtificē pri/ mū eſſe oīum ſacerdotū. Ex quo licet aīaduertere, etiam ſanctas ſynodos hoc ſanxiſſe et cōfirmaſſe. Qđ quia pr̄iarcha Cōſtātinopoli ſeruare nolebat,

sed se principẽ oĩum asserebat, Phocas rogãte. s. Bõ nifacio, ẽt idipsũ cõfirmauit, apud Paulũ diaconũ in Phoca his uerbis. Hic rogãte Bonifacio, statuit sedẽ Ro. Ecclesiæ, ut caput eẽt oĩum ecclesiarũ qa ecclesia Cõstãtinopolitana primã se oĩum ecclesiarũ scribebat. Hæc ille. Quãta fuit iuidissimoꝝ græcoꝝ supbia, q ne hoc qdẽ solũ iuider latinis, sed ẽt terrenũ ĩperiũ qđ pessimis barbaroꝝ largitã eẽ fortunã q̃rebãr, latinos, pessimos barbaros appellãtes, sicut scribit Diony. Halicarnaseus & Polybius Megalopolitanus. Nec tacẽda ẽ eorũ ĩprobitas, q in oĩbus ꝑpe Strabonis exẽplaribus, locũ abrasisse inueniunr, ubi ille de Italia scribẽs late Romanoꝝ canit laudes. Quorũ nequitiã imitatus Laurẽtius Valla ut hõ erat iuidissimus, atq; arrogãtissimus, negauit Constantinũ Ecclesiæ, qcq̃ aut honoris, aut dignitatis fuisse largitũ. Qđ ẽt appet ex qua cã fecisset, qa. s. cũ Romæ uersarer, nõ potuerit, q̃ peteret assequi sacerdotia. Aufugiẽs igir ad regẽ Neapolitanũ quẽ hostẽ sciret põtificis eẽ aduersus eũ ibi stilum exacuit, deq; falsa donatiõe Cõstãtini scripsit. q̃ res multis Italoꝝ ẽ notissima. Atq; hũc, et Grecos illos crediderim imitatos Luteranos, ut nõ magis sãcto zelo, q̃ uera iuidia fuerĩt ĩcitati, ut fit multis modis manifestum. Non quærã igitur hoc loco, an Constãtinus a beato Siluestro sit baptizatus cũ plæriq; Cræcorum refellant eum Nicomediæ, ab Arriano Eusebio fuisse baptizatum, quod scripsit in Chronicis Hieronymus secutus magis quosdam

Græcos, qui et alia pleraq; aliis scriptoribus cõtraria de Constantino ibidẽ retulit, præsertim Gregorio Nazanzeno qui piissime eũ cõmendauit, eiusq; tempore Romanũ imperiũ mirabiliter creuisse cõmemorat ob eius pietatẽ. Et is propior illis tẽporibus fuit q̃ Hieronymus. Si aũt uera sunt quæ scripsit Gregorius de eo, nõ uidenẽ uera quę scripserit Hieronymus, q͂ Crispũ filiũ crudeliter, et Liciniũ, interfecerit, et ab Hæretico baptizatus fuerit. Nam Crispũ minime intrrfecit, Liciniũ aũt ꝓfligauit q͂ iã Christianos cępisset ꝑsequi. Testanẽ Socrates et Sozomenus cõtra Hieronymũ, testantur synodus Nicæna in præfatione, q̃ sanctitatẽ bonitatẽq; Cõstãtini lõgissime cõmemorat. Facile igiẽ potuit latere Hieronymũ eũ fuisse Romę baptizatũ, qñ alia notiora eũ latuerũt, imo cõtraria scripsit, Græcos quoq; plerosq;, sicut Eusebiũ, potuit ille latere baptismus qñ ne latinis ẽt quibusdã fuit notus. Inuenio ẽt in Historia uetustissima, q̃ ẽ in bibliotheca a me sæpius cõmemorata, mẽtionẽ de baptismo Cõstantini. Quẽ posteaq̃ Romanos a tyranuide Maxentii liberasse scripsisset, tandẽ hęc intulit. καὶ φλάβιοσ ὠνομάσθη. ἐκ κακοχυμίασ δὲ τινὸσ λελεπρωμένος, καὶ δεινῇ τινὶ λώβῃ προσεοικὼσ, νεοσφαγῶν νηπίων αἵματι λούσασθαι, τῶν ἐν τῷ καπιτωλίῳ εἰπόντων θεραπείαν, συνέθετο. ἃ καὶ πολλὰ ἀθροισθέντα οἰκτείρασ ἀπέλυσεν. πρὸσ δέ καὶ χρήματα πολλὰ ταῖς μητράσιν καταθέμενοσ. πρὸς δὲ τὸν χριστιανὸν ἱερέα σύλβεστρον, ἐξ ἐπιφανείας πέτρου καὶ παύλου τῶν ἀποσ-

στόλων, δραμὼν καὶ βαπτισθεὶς ἄνεισιν ἐκ τῆς κολυμβήθρας ὅλος ὑγιής. Hoc eſt. Ac Flauius cognominatus ē, ſed cum ex mala humorum affectione in lepram inciꝺiſſet, dirumq; aſpectū præ ſe ferret conſulentibus ſacerdotibus Capitolii, ſanguine nuper cæſorum infantium, morbo ſtatuit per ablutionem ſuccurre re. Quos iā plurimos collectos, miſeratus dimiſit, inſuper donatis matribus. Poſtea ad Chriſtianum ſacerdotem Syluestrū accurrens, apparentibus illi Apoſtolis Petro et Paulo, ab eoq; baptizatus, incolumis e lauacro aſcendit. Hæc ille. Idipſum in confeſſione ſua, quæ nuper cum operibus diui Clemētis in Germania impreſſa eſt, fatetur ipſe Conſtantinus, ut licet omnibus aperte cognoſcere. Vbi Imperator optimus fatetur ſe lepræ morbo detentum medicos accerſiſſe, illos infanticidium ſuggeſſiſſe ſe facinus exhorruiſſe. Petrum ac Paulum noctu ſibi apparuiſſe, et reliqua quæ habentur in hiſtoria ſancti Syluestri. In Germania hoc impreſſum, et toto orbi ad uidēdum expoſitum. Atq; hanc rē quia notiſſimā eruditis arbitror, altius perſcrutandā minime cenſeo. Eruditos autē dico, non quales Luterani, qui cum duas Græcas uoculas tenuerint, Laurentianum aſſumunt ſupercilium, cum nōdum in archana litterarū penetrarint, et ad ſuum arbitriū de quauis re diiudicāt. Clarū igitur eſt ipſum Cōſtantinū Romā reliquiſſe, ut eam ſoli Chriſto atq; Apoſtolis traderet. In qua tametſi Imperatores ali-

quot, post eius mortẽ regnarint iõ/tñ factũ est pp̃ sũmã necessitatẽ, cũ uidelicet duo eẽnt, uel tres Imperatores/quos eadẽ regia Cõstãtinopoli cape nõ posset. Factũ etiã pp̃ occidẽtaliũ rerum periculũ. Orta qppe post Cõstantinũ grauissima in occasu bella, opusq; erat pñtia Impatoris. Sedes tñ præcipua fuit Cõstãtinopoli, eadẽ ẽ cã ꝙ Romanus Põtifex, tot ꝓuincias nõ retinuerit, quas Cõstãtinus cõcessisset, ꝙ renuerint sancti illi Põtifices eã administrationẽ, et quia nõ ita cõcessisset Cõstantinus/ut ab eis tãq̃ regibus administrarẽt, sed ut eẽt eorũ in his locis sũma autoritas, ut oẽs illis nationes uti patribus obsequerẽt, qđ apparet in his qui post Cõstãtinũ fuere, Põtificibus/quorũ multo maior fuit autoritas ac potestas et ueneratio/q̃ sit hac tẽpestate, possemq; ab illo tp̃e/per oẽs ætates descẽdere/et summã atq; excelsam ipsorũ Pontificũ cum sũma sanctitate cõiunctã dignitatẽ ostẽdere. Verũ sunt adeo nota, ut neminẽ esse putẽ q̃ nesciat. In sanctis aũt oĩbus synodis, q̃ post Nicęnã celebrate sunt apparuit principatus semp̃ Romanæ sedis/quas cum describũt Gręci oẽs scriptores, ĩmo ipsemet se synodi, docẽt sub quo Impatore/et quo Põtifice Ro. factæ sint. Nam de prima sic scribunt. ἡ πρώτη ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος γέγονεν ἐπὶ τοῦ ἐν ἁγίοισ βασιλέως κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου καὶ σιλβέστρου πάπα ῥώμης. Hoc est prima sancta & uniuersalis synodus fuit sub sancto Imperatore Constantino magno & Syluestro Papa Ro

mæ. Quo loco fallit̃ historia tripartita, q̃ sub Iulio q successerit Siluestro, hāc synodū docet eē celebratā. Ex eoq; error ē manifestus, q scribat nō potuisse Ro. Pōtificē synodo adesse præ senectute, et rñ monstrat eū, post synodū, ultra. xv. annos uixisse. Quare & hac rōne & oīum scriptorū autoritate dignus ibi scriptor repræhēsione ē. De secūda quoq; synodo ī hūc modū scribitur. ἡ δευτέρα ἁγία, καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος γέγονεν ἐν κωνσταντίνου πόλει ἐπὶ θεοδοσίου τοῦ μεγάλου βασιλέως, καὶ Δαμάσου πάπα ῥώμης. Hoc ē, Scđa sancta et uniuersalis synodus, celebrata ē Cōstātinopoli, sub Theodosio maiore Impatore: & Damaso Papa romę. De tertia simili mō. ἡ τρίτη ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος γέγονεν ἐν ἐφέσω τὸ πρότερον. ἐπὶ δὲ θεοδοσίου τοῦ μικροῦ, βασιλέως, καὶ κελεστίνου πάπα ῥώμης. i. Tertia sancta et uniuersalis synodus fuit ephesina prima, sub Theodosio iuniore impatore & Celestino papa Romæ. Et de q̃rta. ἡ τετάρτη σύνοδος οἰκουμενικὴ γέγονεν ἐν χαλκιδόνι ἐπὶ Μαρκιανοῦ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως, καὶ λέοντος πάπα ῥώμης. Hoc ē. q̃rta uniuersalis synodus facta ē Chalcidōe, sub Marciano piissimo impatore, & Leone Papa Romę. Sic de Quīta ἡ πέμπτη ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος γέγονεν ἐν κωνσταντίνου πόλει, ἐπὶ Ιουστινιανοῦ τοῦ πέμπτου βασιλέως καὶ βιγιλίου πάπα ῥώμης. i. Quinta uniuersalis synodus facta ē Cōstantinopoli, sub Iustiniano. V. Impatore, & Vigilio papa Romę. De sexta, eadē rōe, ἡ ἕκτη ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος γέγονεν ἐν κωνσταντίνου πόλει, ἐπὶ κωνσταντίνου τοῦ πατρὸς μὲν Ιουστινιανοῦ, ἀπογόνου δὲ ἡρακλείου, καὶ ἐπὶ ἀγάθωνος τοῦ πάπα ῥώμης. Hoc ē Sexta sācta et uniuersalis synodus

celebrata eſt Conſtantinopoli ſub Cõſtantino patre Iuſtiniani, nepote uero Heracli et ſub Agathone Papa Romę. Animaduerte uero, ꝙ q̃ q̃ hæc præceſſerit antecedentẽ, propter ſummam tamen illius dignitatẽ illa præfertur huic, licet fuerit poſterior. Septima quoque ſcribitur, ἡ ἑβδόμη ἁγία σύνοδος καὶ αὕτη οἰκουμενικὴ γέγονεν ἐν νικαίᾳ τὸ δεύτερον, ἐπὶ κωνσταντίνου βασιλέως, καὶ εἰρήνης τοῦ αὐτοῦ μητρὸς, καὶ ἀδριανοῦ πάπα ῥώμης Hoc eſt ſeptima ſancta ſynodus, & ipſa uniuerſalis celebrata eſt Niceæ, ſecundo ſub Conſtantino Imperatore et Irene matre, et Adriano Papa Romæ. Hæc non tam ut hunc locum adiuuaremus, protulimus, q̃ ut rem gratam ſtudioſis faceremus. Vltimo loco ponam decretum Concilii Florentini, in quo Gręci et Armeni principatum Romanæ ſedis clariſſime confeſſi ſunt, quod Concilium Arabice Græce et Latinæ ſcriptum eſt, ut ipſi exemplaria propris oculis uidimus. Gręci ergo una cum Imperatore et Armeni ueterum ſanctorũ dicta, et ſynodorum atq; Imperatorum edicta ſequentes, ſic dixerunt. Diffinimus ſanctam Apoſtolicam ſedem, et Romanum Põtificem ſucceſſorem eſſe beati Petri principis Apoſtolorum, et uerum uicarium Ieſu Chriſti, totiuſq; eccleſiæ caput, et omniũ Chriſtiarum patrem et doctorem exiſtere. Et ipſi in beato Petro, paſcendi, regendi, et gubernandi uniuerſalẽ eccleſiam a Domino Ieſu Chriſto plenã poteſtatẽ traditam eẽ, quẽadmodum et in conciliis uniuer-

ſalibus

ſalibus et ſacris canonibus cõtinetur. Sic illi. Audiſtis ergo ut confirmant, hoc ante per concilia, et canones, fuiſſe decretũ? Atq; hi ſunt canones, qui ſupradicta iura Cõſtantini, aliorumq; imperatorum continebant. Vt nihil ibi poſſit eſſe ſuſpectum, atq; apocryphum, ut ad ſua forte præſidia recurrentes, mentirentur Luterani. Demum traditã eſſe a domino beato Petro, poteſtatẽ ut poſſet ligare & ſoluere eamq; facultatẽ ſuis ſucceſſoribus relinquere, ſic ex Clemente cognoſcite, qui ad Iacobum fratrem Domini, de obitu beati Petri, et de his quæ ante obitũ dixiſſet, ſcribẽs, ſic prima ſuarum Epiſtolarum ait. Clementem hunc Epiſcopum uobis ordino, ipſiq; trado, a domino mihi datam poteſtatẽ ligãdi et ſoluẽdi, ut de oĩbus q̃ decreuerit in terris, hoc decretũ ſit et ĩ cęlis, ligabit. n. qđ oportet ligari, et ſoluet qđ expedit ſolui. Ex quibus apparet, qũo illud Euangelii ſit intelligendum. Quodcunq; ligaueris &c. qđ extorquent & peruertũt Luterani, et qui eorum placita ſequuntur, ut auferãt oĩo Romano Põtifici ligãdi, ac ſoluẽdi ptãtẽ. Ecce uidimus, ipſi Apoſtoli, qũo eũ locũ intelligerẽt, ut qui prius a Dño edocti atq; inſtructi fuiſſent. Veritas igit̃ nemini niſi ꝑtinaciſſimis, obſcura eſt. Erit aũt et his nota, ſed illi qui gloriã ac nomen rerũ nuꝑ ab ſe reptarũ ſe adeptos arbitrãt̃, ñ recãtabũt ĩpietatẽ, ne priſtinũ decus amittãt, ut pluris nomẽ, q̃ ueritatẽ feciſſe noſcãtur.

SECVNDI LIB. FINIS.

LIBER TERTIVS ADVERSVS LVTE RANOS, QVOD CHRISTIA- NA RELIGIO, NON SIT SVPER- STITIO.

Voniam uero Luterani, et hi quibus
eorum placita placuerunt, quorum eſt
ingens numerus, eam in omnium pe-
ctore opinionem ſuſcitarunt, pietatẽ
Chriſtianam/maximis infectam eſſe ſuperſtitioni-
bus, totoq; tempore in ea confeſſione perſiſtũt, ſem
per ingerunt auribus omnium mortalium, non reli
gionem nos priuatim/ac publicæ, ſed ſuperſtitionẽ
habere præ manibus, Et quod crudelius eſt/nõ iu-
dæis modo nos æquales ſæpenumero faciunt, ſed
multo etiam miſeriores/ac ſuperſtitioſiores, dicen-
dum aliquid eſt contra inauditam hanc crudelita-
tem, quæ lacerat/ac dedecorat tam fæde populum
chriſtianũ. Neq; religionẽ ſolam infamat ac deho-
neſtat, ſed etiam eos qui religionem, qua nihil no-
bis melius præſtare potuiſſent/condiderũt. Primũ
ipſum eius parentem Deum, tum reliquos omnes
ſanctiſſimos/ac doctiſſimos uiros, quorum genus
e cœlo fuiſſe dixerim. Atq; hæc quidem ſæua pro
clamatio, barbaricaq; aſſertio, quantam omnium
corruptelarum luem ueluti ſcelerum rapidiſſimus
torrens ſecum in hunc mundum attulerit/q̃ mores

totius Christiani populi corruperit, in quam omnium pessimarum opinionum uoraginem totum genus humanum coniecerit, nulla ratione explicari potest. Quem enim utriusq; sexus pessima lues non corripuit? Cui non mentem funditus euertit? Nulla fuit unq̃ diabolo tam opportuna, tam ualida uirtutum oppugnatio. Nec ullam tam diuitem, tam uariam et copiosam e bellis suis reportauit uictoriam, nec beatiorem duxit unq̃, deuicta pietate, triumphum. Hæc deniq; hæc fuit digna suis fraudibus molitio, Nunquã se in facinoribus suis gessit præclarius. Nihil elaborauit unq̃ in quo tot p compita tartarea, deuictaq; gentiũ suspenderit exuuias. Oppressa enim ibi est pietas, ubi contra superstitionem stari uidebatur. Ibi corruit religio, ubi defendi et propugnari credebatur. Victoria penes impietatem restitit, quam Luterani contra superstitionẽ cõgredientes, religioni fuerant polliciti. Atq; id uitione et errore ipsorum acciderit, an cõsulto et præmeditato id et quasi ex coniuratione gesserint, nõ facile est dictu. Etenim tam fædum ac tetrum rerũ exitum eos expetiuisse, non est fere probabile, qui nullam illis utilitatem, sed calamitatem uniuersis attulerit. Rursum cum eos in media strage, in ipso sanguine exultare, uideamus, et si quæ restiterunt reliquiæ pietatis, etiamnum eas insequi, uidentur sine dubio, et huius mali prius cupiditate exarsisse, et non alium exitum, a principio sibi animo

præfixisse. Quæ si uera sunt, ausim eos cum perditissimis eorum tartareis ducibus conferre, cũ furiis, cũ pessima quaq; generis humani Tisiphone, quã ad hanc coniurationem inuocasse uidentur, et sanguinem trucidatæ pietatis illi deuouisse. Atque hoc inuenti sunt omnibus hęreticis deteriores, quo induti pietatis habitũ, sese in castra religionis intulerunt, et ut erant proditores, ingentem ibi stragem ediderunt, dum aliud sentire uiderentur, q̃ qđ præ se ferent. Notumq; est, q̃ magis sint hostes occulti, ac manifesti formidandi, qui sub amicitiæ prætextu, acerbissimas inimicitias exercent. Eos igitur tanto est christiana religio pestilentiores experta, quanto minus illi insidiari uidebantur. Atq; hoc quidẽ ut dixi potuit fortasse eorum errore accidisse, ut dũ emendare uellent religionem, impietatem ingesserint. Sed si ad hoc munus suscipiendum, non a seipsis incitati, sed a spiritu sancto uocari accessissent, alium profecto exitum eorum conatus habuissent. Verum cum gloriæ et famæ spe, tũ aliis quibusdã animi pessimis motibus, inhumanũ et ut uerius dixerim diabolicum officium susceperunt, ut in ipso opere appareret, a quo missi fuissent. Nam et charitatis quæ omnium honeste susceptarum actionum perpetua est comes, nullũ in eorum dictis et factis uisum est uestigium, sed quæ illi cõtraria est potius crudelitas et inhumanitas, totius tragœdiæ habenas moderata est. Quid enim est ab illis dictũ, qđ

non esset tumoris/fastus atq; arrogantiæ plenum, quæ nullũ habent cũ charitate cõmerciũ? Quid uero ab his expectare poteras, quos crudelitas atq; arrogantia, ueluti transuersos ad scribendũ rapiebat? Nonne ipsa uerba testantur, ipse sonus, ipsa tota loquendi series, quę pectora loquentiũ fuerint? Quis spũs mentẽ impleuerit? Diuinus spũs benignus ẽ, humanus est, non extollitur neq; extollit, Nõ inflatur, neq; permittit inflari quos cõplexus fuerit. Tollit arrogantiam, tollit superbiam, ostentationem, feritatem, oẽsq; id genus sordes extra mentẽ extermi nat, sicut sole tenebræ repente fugantur, sic incontrarium peruersus spũs, primum humanitatẽ atq; suauitatem adimit animo, ingerit superbiam, Barbariem inducit, inducit aliorum cõtemptũ. Serit appetitum nocendi, odium et execrationem aliorum. Nulla deniq; est pestis, quã non breui ad animũ accumulet. Ac sic affectę mẽtes et in agendo et loquẽdo manifestius ostenduntur. Neq; uero factum est unquam, ut quæ diuinus spiritus tentasset efficere, non felicem semper euentum sortita fuerint. Quæ autem stragem aliquam animorum siue corporum attulerunt, diabolicam sine dubio fraudem indicarunt. Vtrũq; in hoc Luterano conflictu conspectum est. Quære enim quid emolumenti Christianis attulerit hæc hæresis. si corpori, inuenies per eam infinitas esse cædes perpetratas. Si animo, nulla fuit crudelior pestis unquam, quę magis sensum

labefactarit humanũ. Detrimẽtũq; fuit in artificio, quia eiecta et propulſata ẽ pietas, ubi eã purgare ſuperſtitionibus promiſerant. Imbutiq; ſunt oẽs mortales peſſimis opinionibus, ut ſiquid agãt piũ, mox occurrat ſuperſtitionis ſuſpitio. Quis igitur dignis ac ueris lachrymis tantã calamitatem deplorauerit, qua oẽ pene chriſtianũ genus ẽ attractũ? Hoc nouũ certe fuit genus hæreſeos, quæ nihil cõtra uel diuinitatẽ trium perſonarũ in uniuerſum, uel aliq̃ triũ perſonarum moliri uiſa eſt, quod aliæ fecerunt hæreſes, ideoq; magis manifeſtæ, et labẽ ſuã minus cælantes. Hæc aũt tantum abeſt, ut Deo aduerſari uideretur, ut reſtituere potius eius ſincerũ et rectum cultum crederetur. Eoq; habuit multo plures, qui eius fidẽ ſequerẽtur. Qui quidem primum, illa probabili ſpecie allecti, totos ſe illius fidei cõmẽdarũt. Moxq; in fidem recepti et ad imitationem admiſſi ibi totius impietatis myſterium imbiberunt. Primũ autem ut intelligerent in religione chriſtiana nihil eſſe non ſuperſtitioſum. Ineſſe aris et focis, ineſſe tẽtemplis, ieiuniis, orationibus, caſtitati, ſuperſtitionem, quæ nihil ad uerum Dei cultum attineãt, ſed animum potius anxium, ac ſollicitũ iugiter teneãt, quale ſit ſuperſtitionis. Neq; Deos hiſce rebus uehementer delectari, neque illum talia genus humanum unq̃ docuiſſe, uel præcepiſſe, ſed ineptos quoſdã, atraq; bile laborantes homines, aut etiam ſolos Pontifices inueniſſe. Hæc cum audirent ſapientes,

non ſunt repente incitati, ſed tempus et inducias conſulendi de tota re poſtulauerunt, conſiderandumq; ſibi diligentius dixerunt. Vulgares autem et quibus graue religionis iugum iamdudum eẽt, ingenti plauſu, quæ dicerentur, exceperunt, quippe qui ſe miſera quadam ſeruitute liberandos credebant, et in Chriſti libertatem eſſe uindicãdos. Chriſti enim cultum, iam cum ſuis pręceptoribus ſentiẽtes, eſſe dicebant non carnibus: nõ ueſci, non quotidie confiteri, non adire templa, non coram imaginibus orationes fundere, ſed aliam quandam religionem, quę ab illis ſuis ſacerdotibus, nuper eſſet in hũc modum cœlitus delata, quæ animum cum Deo et proximo coniunctũ ſemper teneret. Hæc quidẽ erat nouæ illius religionis promiſſio atq; oſtentatio, cũ priſtinæ illius, et quam oẽs populi chriſtiani a Deo et ſapientiſſimis totiuſq; orbis præceptoribus traditam haberent, detrimẽto atq; ruina. Et rationes quidem uidiſtis q̃ eſſent probabiles, q̃ prurientibus auribus accõmodatæ. Dicendum igitur aliquid contra fallaciſſimam hanc gentem, demonſtrandumq; quo pacto, animo dũ libertatẽ a ſuperſtitione promiſerint, eũ in miſerã impietatis ſeruiturẽ coniecerint. Num hæc quã uniuerſæ chriſtianorum genus a principio habuit religio, ſit ſuperſtitio? Num poſſit eſſe alia recta colendi numinis ratio? Num populi potuerint ad cultum Dei, aliis rationibus adduci? Ac de his quidẽ breuiter diſſeremus. Neq;

enim ex ꝓfesso id agimus hoc loco, hæresis q̃ppe quæ tã uasta sit, nõ potest facile, et sine longa disputatione refelli, sed eius nos tantũ ĩprobitatẽ detegemus, et fraudes quasdã diabolicas in lucem extrahemus. Primũq; de religione aliq̃d dicẽdũ, ut ostẽdamus hanc, et uetustissimos p̃res nr̃os habuisse, et nos paucissimis exceptis nõ aliud exercere ĩ religione, q̃ quod illi tradidissent. Dico primum in sensu humano positã esse rõnẽ quandã, qua ad cultũ Dei quisq; pro sua sapiẽtia excitetur, Hincq; illam sapientissimorũ uirorũ uocẽ esse ꝓfectã. Nullã esse tam ferã gentẽ, tã cultus humani et rõnis expertẽ, quæ nõ alicuius Dei numẽ ueneret̃, ac suppliciter colat. Est.n. animi et rõnis id propriũ, ut sensus in eo prope nullus futurus sit, in quo nullus sit ad uenerandũ Deũ instinctus. Positũ itaq; sit in hoĩe interiore, quẽ rõnem siue animũ uocamus, ipsam suis artibus fabricasse nãturã, uim quandam atq; impulsum, ut sponte nr̃a ad amorẽ numinis, quæ ueneratio et cultus dicitur, ĩcitemur. Is impulsus unde nascatur etiã scitu esset dignissimũ, sed q̃a partim nõ est huius loci ea explicatio, partim quia copiose super eo, in libris de pietate disputauimus, mittemus hæc in præsens tempus. Neq; enim magnarũ disputationum fundamenta iacimus, partim q̃ id uberrime tractatur in sanctis litteris, ut nihil aliud prope continere uideantur. Viget igitur ea uis in sensu cogitãt oẽs gentes esse aliquod multo hoĩem præ-

cellens, cui parere debeat, ac subiici homo. Hæc ratio latere in animo semper nō poterat, sed lucem et aspectū apperebat. Tum et illi qui sibi colendū esse Deū sentiebaut, putarunt non ea solū cogitatione et intelligentia, ipsum cultū contineri, sed alio quodā effectu, qui ab illa cogitatione et intelligētia proficisceret. Reperta igitur sunt templa et aræ, Reperta sacrificia, repertæ cerimoniæ, quæ oēm eū cultū complecterentur, qui sensu prius fuisset cōceptus. Vtq; oratio quæ profertur ore, nō differt ab ea, quę corde cōcipitur, tantū loco discrepans, sic et is interior cultus et exterior, idē necessario sunt. Atq; hic miserrime et se et alios, fefellisse Luteranos certissimū ē, qui reiecerunt et dānarunt exteriorem hunc cultū, quem qui tollit, interiorē quoq; illū tollat necesse est, si nō sapientibus, ipsi certe multitudini, q̄ leuem interioris illius tenet rōnē. ideo extrinsecus opus est eā excitare ad illā interiorem ītelligentiā. Atq; fuit hæc rō, cur tātā in religione stragem Luterani fecerint. Nā cū et uulgares et sapientes in colendo Deo pares esse uoluerint, Sapientes enim animo et sensu tantū, Deum adorare recte possunt, ad hanc legem etiā imperitos trahentes illi, asseuerantesq; exteriorem hunc esse superstitionem, utranq; pietatem pariter sustulerunt. Exuti igit̄ omni pietate, meræ feræ relicti sunt. Cunq; pietas oēm ex aīo propellat īmanitatem, omnemq; truculentiā, ac qcquid ibi ferinū inuenerit repente abigat, atq; exteri-

minet, hi qui omnem religionem amiſſerũt, nõ mirum, ſi nõ homines, ſed furiæ diabolicæ, et ſpiritus e tartaro progreſſi uideantur. Aufer enim homini religionẽ, ſuã etiam illi naturã abſtuliſti, ut cũ feris facile tum poſſit cõparari. Hęc igitur fuit fraus illa Diaboli peſtilentiſſima quã per Luteranos intulit in mundum. Sublatis enim aris ac templis, ſublatis ſanctis Dei, et ſanctorũ imaginibus, quæ memorabilia ipſorũ diuorꝝ quaſi facta narrarent, ſublatis ẽt cerimoniis, quibus Dei exterior ueneratio exprimitur, etiam ille bonus animi ſenſus eſt extinctus. Nõne uero ſapientes religionẽ exteriorẽ, apud quaſcũque gentes reperiſſe credimus? Vt enim eloquẽtiæ et ſocietatis humanæ congregandæ autores, ſapiẽtes fuiſſe uolunt, ſic religionẽ, ſapiẽtiſſimos quoſq;, quæ præſtat eloquentię rebuſq; oĩbus humanis, excogitaſſe neceſſe eſt. ductã tñ ab interiore, quæ illorum animis cõcepta fuiſſet religio, ut igitur illi pietatẽ, quo meliores ac mitiores efficerent hoĩes reperunt, ſic truculentiores effectos eos neceſſe eſt, quibus Luterani pietatem adimerunt. quod certe etiã apertiſſimũ eſt. Sed ad aras, templa, cerimoniaſq; reuertor. Quis ergo nõ percipit, oẽm exterius apparẽtem religionẽ, eſſe rem præclariſſimam, atq; humano generi utiliſſimam? Tres aũt cauſæ ſunt, quibus ad eã laudandã, approbandãq; moueamur. Primũ ꝙ oĩs exterior religio exprimit, ac repñtat eam, ꝗ in aĩo exiſtit pietatẽ, atq; uti eã ſctiſſimã mentẽ prędi

camus, q̃ notionē ac iugem meditationē diuinitatis secū habet, ut ei quasi semꝑ sacrificet, sic eādem laudem et cōmendationē debet promereri, q Deū exterius semꝑ uenerat̃. Deinde ꝙ sit a sapientibus repta, ut animi atq; intellectus religionē docuerit q dē natura et inuexerit, hanc uero q̃ cernit̃, illi in me diū extulerint, qui capacius q̃ reliqui edocti prius á natura, quiq; cæteris essent sapiētiores, populos ad rem æquissimâ iducere optauerint. Postremo ꝙ ad utilitatem generis hūani sit cōdita, atq; ita cū tres honestissimæ causę cōdiderint religionem, q̃ eā tollunt a tribus in cōtrariū pessimis causis īstigari necesse est. Primo carent īteriore pietate: tū nulla sunt præditi sapía: postremo nō mō nō utiles, sed exitiales potius humano generi eē cōcupiscūt. Hic illi occurrent fortasse, et se non religionē, sed supstitionē dánasse dicent. Veꝝ hic nō mō mēdaces, sed et fallacissimi depræhendunt̃. Mendaces qdē ꝙ sceleratissime mentiunt̃, dū id dicūt esse supstitionem qđ sit religio, ut paulopost ꝓbabimus. Fallaces aūt ꝙ genus hūanū deprauatis noībus fallere studuerūt. Perinde siqs uolēs alios auertere a capescēda sapía, eā stultitiā eē diceret. Sed hęc ut dixi multo clarius paulopost oñdēt̃. Declaratū ē igit̃ ordinē fuisse naturę, ut religio prius aio ac rōe cōcipet̃, postea sapiētissimi qq; et utilitatis hūanæ studiosissimi, eā foris exprimerent, ut magis ad tā sacrū rōnaléq; affectū oēs aīarent, ac inter nos et Luteranos de priore illa

religione fortasse nulla est controuersia. Dicēt.n.et
ipsi quod et nos ante statuimus,animi religionē eē
uenerationē Dei,eē animi motū, sese ad cultū Dei
sui excitantis. In secūda uero statuenda, necessario
discordia est. Nā illi aut nullū esse uolūt exteriorē,
ac secundā religionē:aut aliā/q̄ nunc exercēt popu
li christiani, Appellāt.n.eā supstitionē. Itaq; utrūq;
cōprobemus,necessario.s. quendā esse exteriorem
Dei cultū,et hunc aliū esse nō potuisse,q̄ eum, quē
nunc tenent christiani/ut si esset alius,eēt potius su/
perstitio. Ac de prima quidē rōe,quoniā satis mul/
ta disseruimus/nō multa uerba faciemus. Diximus
igiť rōnis humanæ atq; naturæ fuisse,ut Deū uene
ratione dignū agnoscerēt ēt barbaræ et īmanes na/
tiones. Hæc agnitio nō æqualis est in oībus, sed lō
ge ea q̄ ín aīs sapientū continetur, præstat ei quā te
nent uulgares ea de re. Vt n.iuste recteq; uiuendū,
nō æque uideť oībus decoꝝ ac magnificū, et tñ ad
id et nostræ naturæ principiis et iure societatis hu/
manæ prouocamur,sic numen esse colendum non
tam cognoscitur ab oībus. Ipsa quoq; cognitio ta/
metsi cūctis inesset,multo tñ diuinior atq; maior ea
est,q̄ sapiētis aīo cōtineť. Appello sapiētes hic, qua
les in oī natione reperias/nōnullos.s.qui cum mul/
titudine non sentiant,sed priuatū uitæ genus , pri/
uatas opiniones sequantur. Horum est ante omnes
sensus diuina cognitiōe et ueneratiōe plenus. Quo
niāq; intelligūt nullā eē in humanis tam iustā rem

tanq̃ hominibus utilem, q̃ ut omnium mẽtes summa colendi Dei cognitione imbuantur, Hoc enim esse omnium bonorum principium, fontemq; iustitiæ, concordiæ et societatis humanæ principiũ, eo inducti sunt, ut quantas possent rationes excogitarent, quibus populos ad tantam equitatẽ allicerẽt. Consilium igitur Dei, sapientissimorumq; omniũ fuit, ut magna Dei colendi cupiditate mortales incenderentur propter iustitiam atq; utilitatem. Non solum uidelicet quia foret id iustissimum, uerũ etiã utilissimum. Quoniamq; populos, in errores propensos animaduerterant, et his quæ ad corpus attinerent, maximis et perpetuis curis insistere, & ad id non tam necessitate, q̃ praua quadam et stolida cupiditate compelli, ut nihil in terris aliud prope molirentur, q̃ uti formicę, diuitiis et cõmodis huius uitæ accumulandis incumberent, et ob id auerti unũquẽq; ab optimis rerum maiorum studiis, animaduerterent, operam dederunt, ne uulgus dum corporis utilitates quæreret, in naturam beluinam degeneraret, et ne ipsa quidem bona corporis inueniret, quia ubi nõ est Dei ueneratio neq; concordia, neq; charitas et iustitia esse potest. Fugata uero iustitia; nulla erit aut solida, aut diuturna inter homines lætitia: sed luctibus et cædibus perpetuis conficiẽtur. Viderũt igiẽ sapientissimi illi uiri, imo ipse Deus, ut nisi populi aliqua numinis uenerandi opinione imbuerẽtur, fore ut homine nulla belua esset crude

lior, et immanior. Ad id uero illos excitare, magna quoque occurrebat difficultas. Quippe qui ut dixi tantũ, ad huius uitæ cõmoda uiderentur procliues. Resistendũ tñ huic prauitati pro uiribus, duxerunt. Reptaq; sunt ab illis ea quæ disceret populus esse grata Deo, et quibus qualiacũq; essent, numini deuincirentur, sacrificia, præcationes, hymni, ritus quidam, adire tẽpla, quæ Dei domus credebantur. Atq; eo suæ pietatis officiũ uulgares exprimebant, qui nihil scirẽt aliud esse Deo carũ. Dicoq; duplex esse sacrificiũ, duplicẽ pietatem, excelsam quãdã, alterã humilẽ. Priorẽq; in castissimis de Deo, deq; rebus hũanis, opinionibus cõ sistere, cogitare de Deo quæ dignissima Deo sint. Eũ purissimis animi cogitationibus habere cõceptũ. Nihil indignũ de eo sentire. Suum spũm, illius spũi subdere. Se plẽ eius agnoscere. Atq; hæc est eximia et præstãtissima pietas, quã pprie sapienti tribuemus. Oñdi quẽ dicerẽ eẽ sapiẽtẽ, ne noĩe decipiamur. Altera pietas humilior est, ac depressior, posita in cerimoniis et ritibus quibusdã, qui tantũ Deo grati sunt, quãta simplicitate et pietate peragunt̃. Tãtũq; sufficiet plebeio et uulgari, humilis ista pietas, quantũ sapiẽti excelsa illa ac grauissima ueneratio. Illud quoq; est uero uerius, fieri nõ posse, ut utraq; pietas, utriq; generi cõueniat. Vt.n. nõ oẽs sapientissimi, sic nõ oẽs ad excelsam illã pietatẽ: possunt aspirare attamẽ et humiliores placẽt Deo, capillus capræ, et calix aquæ fri-

gidæ fuit gratus Deo, pp offerẽtis charitatẽ ac pie-
tatẽ. Qui ergo humilẽ hũc cultũ sustulerit, impru-
dentissimus sit necesse ẽ. Qui uocet ẽt ipsum super
stitionẽ. Nã et minima sunt grata Deo, ẽt q̃ morta-
les putent abiectissima, pp offerentiũ pietatẽ. Quo
niãq; uulgares, ad maiorẽ illã religionem attingere
nõ pñt, exuenẽ oĩ pietate, si qs et hãc illis accõmo-
datam abstulerit. Quod a Luteranis est euidentissi
me perpetratũ. Quanq̃ illi nõ solũ leuẽ istũ et hu-
milem cultũ sustulerunt, sed illũ ẽt diuiniorẽ. Ea si
quidẽ penitus intercipere laborarunt, quæ tum ad
eximiã inducerent pietatẽ, tũ eius quandã spẽm re
præsentarẽt, ut id uidereẽ et amaretur ab oĩbus, qđ
paucissimoꝝ erat ante, mente cõpræhẽsum, ibiq; de
litescebat. Quoniãq; de duplici cultu ꝓmiscue hęc
pauca diximus, de secũdo aliquanto plura differa-
mus, tunc uidebimus et interiorem et exteriorẽ reli
gionẽ Christianoꝝ esse sanctissimã ac diuinissimã,
ac maxime cœlestẽ. Vt ille sit pditissimus, q ipsam
appellet superstitionẽ, nõ minus, ac si diuos, dæmo
nas diceret, agnoscemusq; tã illis ipsis qui mẽtiunẽ
exitialẽ calũniã, q̃ his q eos audiunt. Nã cũ plures
fuerint olim religiões, aliæ q̃dẽ despicatissimę atq;
abiectissimę, una uero fuit dignissima religio chri-
stiana, q̃ dicta ẽ ab illa ueteri melioreq; oĩbus q̃ tũc
inuenirenẽ, religione. Quo aũt præstat hæc reliqs
omnibus illud uidelicet est, ꝙ talem esse exteriorẽ
religionem necesse est, qualis sit concepta de numi-

ne opinio. Vt qui propius uel meditãdo uel mune/re Dei/ad eius cognitioné accesserit, is perfectiorẽ, honestioremq; religionem sit conditurus. Atqui gentes nihil de natura diuina habebãt cognitum, præter id quod a natura ipsa didicissent. Eaq; ratio fecit/ut ineptissima eorũ esset religio, ut saltu/ et agitatione corporis/ludis/& armis et pompis/ac cædibus interdum/ac uictimis humanis Deum delectari putarent/atq; ex his eorũ constaret religio. Quia igitur error in mente et falsa in animo concepta fuerat religio/errabatur etiam in exteriore cultu. Poterant uero alia de Deo didicisse, sicut et eorũ pleriq; didicerunt: sed neq; naturam secuti/perfecte edocti fuissent. Ratio igitur ꝙ omnium præcipua et præstantissima sit christiana religio, ea est/ꝙ tum a Deo est condita et reperta/tum ab his qui Deum audierunt/& eius uocem ac præcepta coram perceperũt. Ex quibus castissimam, ac sanctissimam religionẽ condiderunt. Quæ non sit aliud, q̃ illius diuinę cognitionis et amicitiæ/quam illi cum Deo habuere/species repræsentata/et ideo necessaria/quæ nos ad eam inducat amicitiam/atq; cõiunctionem felicissimam. Dicamus igitur/religionem scientiam esse colendi Dei. Ius et formam et rationem / qua purissimus/ac perfectissimus Dei cultus continetur / ut in eum locum ac statum adducamur / ubi fuissent illi qui eam repererunt. Huius ergo diuinæ/ac sapientissimæ religionis maiestatem, et incredibilem infi-

nitamq; utilitatem tres potissimum rationes ostendunt, Inuenta est enim a Deo, absoluta ac perfecta a diuinis ac sapiẽtissimis hominibus, grauissimisq; consiliis roborata. Deinde ꝙ utilitatem incredibilem afferre cernitur his, qui eam sequuntur. Efficit enim eos iustos, castos, modestos, pios, nullaq; ẽ maior utilitas ea, quæ de uirtutibus nascitur. Atq; hęc quidẽ quę dixi, adeo certa sunt, ut si quis ea neget, impudentissimus omnino sit. atq; hoc est ꝙ Luterani, dum tollunt religionem, tollũt omnem uirtutẽ, et in feras, et quidem immanissimas, homines transformant. Dico igitur religionem christianam non tam interiorem illam q̃ exteriorem, et eam quæ ritibus, ac cerimoniis continetur, esse diuinissimã, pulcherrimam, grauitate, honestateq; plenã, quę homines nisi corruptissimi sint, facile molliat, et ad meliora transformet. Nihilq; in ea esse, nullum institutũ, nullam partem, quæ non sit admirabilis, et eoꝝ sanctissimam, cælestemq; sapientiam attestetur, qui eã repererunt. Dicoq; hanc fuisse causam ut illi tam diuina instituta reperirent, ꝙ essent spiritu diuino plenι. Neq; aliud esse hanc religionem, q̃ mentium illarum sapientissimarũ expressionẽ. Dico quoq; nullum esse ex his institutis, quod non possit sua bonitate unũquẽq; allicere ad pietatem, modo aliud in causa non sit. Neq; aliam esse posse rationẽ, qua ducamur ad pietatem. Itaq; quoniã hæc de christiana religione dicimus nõ illa interiore sed exteriore, et

ea quæ ab omnibus conſpicitur, quæ oculis patet intueutium populorum, quæ ritibus et cerimoniis continetur, appellandæ ſunt ſuo nomine ſingulę illius partes, ut facilius quod dicimus ĩtelligatur. Vbi igitur religio Romanorum ludos exercebat, ignē in cuſtodiã urbis aſſeruebat, põpas peragebat, ſumptuoſa ſacrificia offerebat, ſaliebat atque alia id genus fieri poſcebat, in hac uera generis humani religione, longe alia fiunt. Primoq; eam duobus ſanctiſſimis membris cõſtare aſſero, pietate erga Deũ, charitate ſiue iuſtitia erga homines. Cætera quę in ea exerceãtur, horũ ad alterũ ſemper ſpectare, Omnemq; eius ritum, omnem cerimoniã, aut Dei uenerationē exprimere, aut ad ſalutē et charitatem erga alios pertinere. Ergo et numeroſiſſima tẽpla, et aræ copioſæ erectæ ſunt, quas homines adeuntes Deũ ſuum uenerarentur. Ibiq; ritus ſanctiſſimos honeſtiſſimoſq; intuẽtes, intus ad maiorē pietatē cõmouerentur. Hymni aũt qui Deo canuntur, partim precationes ſunt quædam, partim præcepta, partim totius chriſtianæ religionis cõfeſſio, quæ Deũ oĩum fuiſſe rerum repertorē prædicat. Eius inauditã maieſtatem, infinitã potentiam, miſericordiã et clemētiam incredibilē, bonitatem inextimabilem, charitatem erga genus humanũ manantē ex eius bonitate, ſine fine prædicat et cõfitetur. Et id quanq̃ a ſolis ſacerdotibus fiat, fit tamen in confeſſionē totius chriſtiani populi, totiuſue Eccleſię. Eaq; re nulla iu

ſtior, nullum tam efficax ſacrificium. Habemus. n. gratias de innumerabilibus ab eo acceptis beneficiis eorumq; nos eſſe memores oſtendimus. Atq; hoc quidē ſanctis hymnis efficit. Quid uero de ſacra miſſa dixerim, cuius tot ſunt ſacramenta, quot uerba, quot ritus? qua tota ſeruatoris noſtri paſſio continetur, ac repræſentatur? Vbi diuinum ſacrificium perficitur, pro ſalute totius chriſtiani populi hoſtia imolatur? De qua re non multa hoc loco uerba facio, q non meū eſt inſtitutū, et a plurimis eſt de eo diſputatū. Imagines aūt per tēpla depinguntur, nō ut errantē uetuſtatē ſequamur, quę portenta et beſtias et turpitudines, fœdiſſimaſq; fabulas, tetraſq; Tragœdias oculis ſpectantiū exhibebat, et q̄ magis erant tenebris ac latebris occultanda, in propatulum extrahebat. Aut certe pingebant eos, qui nunquam fuiſſent. Herculem, Mercurium, Saturnum, quorum aut falſo uita commemoraretur, aut qui homines fuiſſent, eorumq; res geſtæ nihil haberēt memoratu et imitatione dignum, ſed aut furta eſſent aut cædes et inceſtus, et quę his ſimilia ſunt. His non ſunt ſimiles imagines Chriſtianorum, Sed quia Saluatoris noſtri, ſanctiſſimorumque Heroum res geſtæ legi ab omnibus non poterant, inuentum eſt, ut etiam picturis deſcriberentur, quas qui intuerentur, non minus haberent notas, atque hi qui libros adiiſſent. Neque uideo, etiam ueterum teſtimonio, quid inter picturam

distet ac scripturam, q̃ q altera loquendo, altera tacendo docet. Quid enim intererit, si aut Euãgeliũ legatur, ubi ad crucẽ adductus Iesus Christus describitur, aut si longo ordine totã rem depictã aspicias? Dicerem etiam aliquãto fortius mouere picturam, q̃ scripturam. Neq; ppterea simulacra ipsa adorantur, quæ est Luteranorum iniquissima calũnia, sicut moris eorum est, et christianos calumniari, et ipsam innocentem religionẽ. Atq; his pessimis mẽdaciis nobis extorquere pietatem nituntur. Quis quæso adeo uecors est, ac sensu et rõne tam destitutus, qui ipsas imagines adoret? Ne mulierculis quidem etiam delirãtibus id accidit. Quod si ulla pietas illis exhibetur, in eius fit gratiam, cuius est imago, quem quasi uidere uidentur et alloqui. Atq; id non displicet Deo, cum in suum cultum ac uenerationem totum fiat. Vtcunq; autẽ excitemur ad pietatem et cognitionem Dei, refert minime. Pro uiribus est curãdum, ut quauis rõne ad eius cultũ subleuemur. Sed plura disserẽ de hac re supsedeo hoc loco. tum q in re certissima, nõ multa dicẽda sunt, tum quia in calce aliqua testimonia proferemus, q̇bus magnoꝝ hoc inuẽtum esse uiroꝝ probabitur. Quid igitur horum quæ nominauimus ẽ superstitio? Quis tam impius erit, tam barbaro ac truculento ingenio, tam fœda et spurca lingua, qui audeat tam turpiter mentiri? Quandoquidem et a Deo et maximis uiris, ea sunt excogitata, et ea gratia exco

gitata, ut pietatem nostræ mentes cóciperent, ut pa-
tris et conditoris nostri essemus memores, eũq; per
petuo ueneraremur? Inueniant illi si possunt melio-
rem pietatem, genusq; aliud religionis pręstantius,
quo maior erga res diuinas affectus acquiratur. Et
ignaræ ac terrenæ mentes, habitũ animi ad res terre
stres ac mortales procliuẽ magis deponãt. Atq; uti
nam ad unguem, ueterem illam religionem seque-
remur, quæ certe et ipsa est quã nunc habemus, sed
multis ademptis, multis appositis, propter sacerdo
tũ tum ignauiã, tum imperitiã. Quas ergo cerimo
nias, Luterani quasi uituperaturi appellãt, uerę qui-
dem cerimoniæ sunt, sed quid aliud quæso sunt in
religione cerimoniæ, q̃ pietatis honestissima ac pul
cherrima exhibitio? q̃ formula colendi Dei? q̃ diui-
ni mysterii peractio? Atq; omnes quæ in religione
sunt cerimoniæ, tum sunt à uiris sanctissimis exco-
gitatæ, tum ea gratia excogitatæ, ut uel sacramẽtũ
natiuitatis, uel passionis dominicæ repræsentarent.
Sic et uestes, et uarius habitus, uariusq; situs ac mo-
tus, et is qui in missis, et q in omni celebratione fit,
eum habet finem certum, ut diuinum aliquid reprę
sentet. Hæc ergo qui tollunt, exteriorẽ religionem
tollũt. tollunt ea, quibus Dei cultus exprimit̃. Itaq;
in eo ipso duplex est error, alter Luteranoꝝ, alter eo
rum, qui cerimonias quidẽ approbant, sed his solis
esse cõtenti uidentur. Vt. n. errant illi, ritus religio-
nis auferẽtes, quia et ipsam auferunt, sic hi qui per

cerimonias ad ea non aĩaduertunt, quæ per eas deſcribuntur, neq; excitant mentẽ oblatis rerũ ſanctarum quaſi ſignis, ſed quaſi non aliã ob cauſam ſint repertæ, q̃ ut ſic exhiberẽtur, ita ritus illos celebrãt, ut nullã ex his aſſequantur utilitatẽ, nullũq; faciãt ad res diuinas progreſſum. Atq; hoc etiam anſam maledicendi ac religionis euertendæ dedit Luteranis. Eadẽ uero in cæteris fuit eorũ improbitas, religionẽ tollẽtiũ, q̃ male a ſacerdotibus adminiſtrarentur. Sic illã prius laborantẽ atq; ægram, altero malorũ cumulo crudeliter oppreſſerunt. Aut opprimere ſunt conati. Ritus ergo ac cerimoniæ, cum ſigna rerum diuinarũ, ac quaſi ſignificationes ſint, neq; tolli debent tanq̃ non neceſſariæ et utiles, neq; ſolis illis eſt animus applicandus. In his ergo ut ad propoſita reuertar, quid quæſo ĩuenias nõ diuinũ? nõ ſacerrimũ? nõ ſumma ueneratione digniſſimũ? non ſummo cõſilio, ſummaq; prudẽtia, ſumma ẽt pietate excogitatũ? Euolue totam religionẽ, modo candido iudicio facias, ipſos autores inuenies, non ſine grauiſſimo cõſilio, acerrimoq; ſenſu, et qđ ẽ diuinius, infinita erga nos poſteros charitate, ſanctos exterioris huius pietatis ritus inſtituiſſe. Illud qdẽ hoc loco dixerim, nõ infinitas, aut ĩmodicas eẽ debere has cerimonias, ſed adeo certas ac tẽperatas, ut tum ad cõmemorationẽ reꝝ diuinarũ per eas excitemur, tum nullã afferant, propter prolixitatẽ, moleſtiã. Ne ſpiritus qui fuerit cõceptus, extinguat̃, ut

alia quoq; munera religionis queamus ꝑagere, Doctrinæ ac sapiẽtiæ ĩcũbere, sacras litteras nocturna diurnaq; manu uersare. Ex qua re incredibilis fructus peruenit ad religionẽ. per eruditionẽ certe, hæreses quæ fere ab inscitia ꝓueniũt, extirpantur, aut exoriri non permittunṫ. per eandẽ aĩus mirabiliter expiatur. Rerũ humanarũ appetentia exuiṫ. Honestioraq; cupit et meliora. Atq; hæc nõ de oĩbus prędico, sed his modo, qui nulla affectione praua extrinsecus excitanṫ. Alioqui si aut gloriæ cupidus, aut iactabũdus, aut ingenio turbulẽto et maleuolo quis ad hæc studia se cõtulerit, nõ modo nullũ faciet ad pietatẽ ꝓgressum, sed inde potius ĩferet sibi cæterisq; iacturã, unde alii profuissent. Licuit id in hæreticis oĩbus olim, licet nũc in Luteranis cognoscere, quibus ꝑꝑ eoꝝ improbitatẽ, litterę fuere impietatis suæ fomentũ, atq; inde iactantiã et barbaꝝ auxerunt spũm, ꝙ se eo iudicii ac sapientiæ peruenisse opinarentur, ut pro suo arbitratu, iudicare de unaquaq; re, facile et expedite possent, usq; adeo de se tumida opinione concepta, ut suam censurã, non modo terram, sed etiam cœlum attingere posse putarẽt. Hũc sensum, ex lr̃is quales quales forent conceperunt. Sed hæc obiter. Moderatam igitur ac sobriam cerimoniarum copiã approbo, immoderatã reiicio. Vitupero Luteranos, qui eas uti superstitionem damnant, ob eamq; causam, neque missas audiunt, neq; templa ullatenus adire noscunṫ. omnia

ſuperſtitiones ac cerimonias eſſe prædicant. Nõ ie-
iunant,non cõfitentur. Sunt.n.hæc illis ſuperſtitio-
nes. Sacerdotes tanq̃ laruas ac lemures deuitãt. Ni-
hil uidere ſe putãt deteſtabilius. Hos ergo deteſtor.
Qui aũt ſunt ſolis cerimoniis contẽti, nec aĩum ad
ipſas res applicant, hos etiã graui cenſura dignos
puto. Qui opinãtur his ſolis ſe poſſe placare Deũ.
Eũq; ſpiritũ nõ cõcipiũt,quem cerimoniæ et ritus
deſyderant,et quærunt. Qui exteriore tantũ cultu
Deũ uenerantur. Neq; intelligũt hunc nihil ꝓdeſſe,
niſi mens et pietas interior adſit. Niſi enim fuerit in
præcordiis Deus,quid proderit eũ exterius uenera-
ri? Atq; hæc quidẽ de his maxime dicuntur,quorũ
paulo maior ẽ,q̃ mere uulgariũ captus. Neq; enim
plebs uſq; adeo poteſt,ad altiorẽ cultũ,mentẽ erige-
re. Sed tantũ ineſt hiſce pietatis, quantũ ad colẽdũ
Deũ ſit illis ſatis. Proximũ nunc eſt, ut aliã religio-
nis partẽ explicẽ,quam uelut ſuperſtitioſam uexa-
re ſolent Luterani,qua mẽtis humanæ expiatio cõ-
tinetur. oẽm enim religionẽ ſic diuidimus, ut eius
quædã pars ritibus ac cerimoniis conſtet, idq; ꝑ eã
quæratur,ut omnis uita et res geſtæ Saluatoris no-
ſtri,quaſi repræſentẽtur,ne unq̃ e noſtro pectore re-
cedãt. Secũdo loco ponitur,quod ad oẽs animi ex-
piationes pertinet,quibus et quidã Dei cultus ex-
primitur. Hæ uarię ſunt,ut uariis modis,a rebus di-
uinis diſiũgitur homo. Tres ſunt in uniuerſum cu-
piditates,quæ per humanas mẽtes euagantur. Vo-

luptatis, honoris q̃ est ambitio, rerum q̃ ē auaritia. Sed ualidius appetimus uoluptates, q̃ nisi simus cauti, oēm ad sese animi affectū attrahant, et adeo deuinctum teneant, ut ad alia aspirare nō possit. Ex quo efficietur, ut Dei cōditoris nostri obliuiscamur, aut leuius amemus, q̃ par sit. Distractæ enim sunt alio uires animi, eo q̄ illuc sumus intenti, quod uehemētius amamus. Vna igitur est præcipua animi expiatio, abstinere a uoluptate, quam necessario excogitauit natura, ut ad ea, quæ destinarat, aīantes adduceret. Sed cauendum est, id quod et ipsa respuit natura, ne dū minoribus et corporis bonis decipimur, ab his quæ multo maiora sunt auocemur, quæ in amicitia et cōmercio Dei sunt posita. Quorum tanto est perfectior acquisitio, quāto nostra erga Deū charitas, propius nos ad illum admouerit. In omni igitur uita, illud præcipue et tota contentione, omniq; studio et opera conandum, ut Dei amicitiā nobis conciliemns, qua continentur omnia maxima ac sempiterna bona. Vna itaq; iterum affirmo, præcipua est animi expiatio a uoluptatibus temperare, aut earum esse penitus expertem. Harum enim disiunctione, magis coniungimur cum Deo. Quis igitur non ut diuinos ac cælestes uiros admiretur, qui hoc expiationum genus repererunt, cuius fuit prius inuētor Deus? Aut quis ausit uituperare, nisi perditissimus? quale est omne genus hæreticorum, qui contra uerum perpetuas exercent purgans?

contra lucem prœliantur? Quibus euersio pietatis est tropheũ? Hi uni hanc religionis partẽ incessent, qui priorẽ quoq; oppugnarunt. Est aũt ea in ieiuniis et castitate sita, in abdicatione et contẽptu rerũ quæ mortalibus solent uideri iucundissimæ. Ex quo efficitur ut et tantopere mortalia diligant, quãtopere promereantur, tum cum Deo arctior consequatur amicitia. Neque uero uocibus illis blasphemis, quarum tumultu totus orbis resonauit, appetenda fuerant tam sancta instituta, sed ad uitia tota erat culpa transferenda. Quid enim demeruit religio, si non seruatur, si mali homines sunt? Quid inquam demeruit religio, quæ nobis est certa uia salutis? quæ quos complexa fuerit, extollit ad ĩmortalitatem, subleuat ad superos? Hac igitur religionis parte, quam expiationem appellauimus nõ modo a rebus caducis et fragilibus auellimur, sed ea etiam quæ sunt nobis gratissima, quasi Deo consecramus. Sicut Dauid, qui aquam, quã summis uotis expetiuerat, noluit gustare, sed obtulit Deo. Vt enim acceptum Deo putamus, siquid ad eius altare offerimus, et si ob minima quidam non modo non contempti sunt, sed etiam approbari et accepti Deo fuisse feruntur, quanto est acceptabilius sacrificiũ, suas illi offerre uoluptates, quæ longæ sunt mortalibus cariores, q̃ omnes diuitiæ? q̃ppe q diuitias ꝓpter uoluptates, non uoluptates propter diuitias concupiscunt, Maius igitur offerunt, qui detra-

ctas sibi uoluptates offerunt / q̃ qui diuitias, quoniam non multum iacturæ se facere opinantur / siquid ex immenso aceruo detraxerint. At siquis uoluptates/præsertim opulentioribus qui se propter eas natos putant / detraxerit / uitam ipsam detraxerit. Atque hoc in uniuersum de omnibus uoluptatibus est dicendum. Neque porro dubium est, quin inter eas primum locum habeat Venus, secundum autem, quæ ad gulam spectant / ac reliquę deinceps. Maximam ergo Deo hostiam obtulit/ qui se ab his pp ipsum abdicauit / easque illi quasi consecrauit. Ille uero amatur magis a Deo, in altioreque diuinitatis gradu collocatur/a quo nouit se Deus uehementius amari. Amat autem uehementius qui facit quæ solent ardentissimi amatores/qui se suaq; omnia dedicant rei amatæ. Atque hæc est ratio, ꝙ is ē ad omnes uirtutes aditus. Hinc omne genus pullulat cælestis pulchritudinis. Nam cum sapientissimus quis, Deo uoluptates consecrādas ītellexit/ut amor ille/qui erat distractus ad uoluptates/conferatur ad Deum/excellentissimū breui/ad diuinum faciet progressum. Cognouit ergo sapientissima religio/tametsi et ueteres illi umbram quandam lucis huius uiderunt, nam et illi Deo acceptam castitatem putabant/hunc esse ad altissimā proximamq; Angelis pietatem accessum / si minus q̃ fieri posset / animus esset illecebris uoluptatum infectus. Eratq; id tota religione compræhensum,

ſi uel Dei,uel Deo q̃ proximorũ uirorũ diuina pręcepta percurras. Quod intelligẽtes prudentes, atq; utilitatis humanæ,quæ de religione pficiſcitur ſtudioſi,ea uiuẽdi genera cõſtituerũt, quæ cernuntur hodie p totũ orbẽ Chriſtianũ. Quæ ſimilia inſtituta,cũ apud nõnullas exteras nationes olĩ uiguerint fuerũt multis admiratiõi,eaq; inter mira et pulcherrima retulerunt. Tribus aũt potiſſimũ inſtitutis cõſtat chriſtiana reſp. diuitiarũ et ambitionis contemptu.amat enim Deus,quã dedit oĩbus æqualitatẽ, tum animi lenitate ac mãſuetudine,qua Deo et his qui ab eo cõſtituti ſunt,nõ repugnamus,poſtremo puritate ac caſtitate. Eaq; cũ eſſent ꝓpria oĩum chriſtianoꝝ,ut nõ cenſeretur chriſtianus, qui hæc non profiteretur,in his ſolũ religionibus atq; inſtitutis remãſerunt. Eãq; Ieſum Chriſtũ inſtituere rẽp. uoluiſſe cernimus,quã poſt aſcenſum in cœlũ,mox ſecuti ſunt et oſtẽderunt mundo Apoſtoli. Quã niſi errores noſtri cõtra tuliſſent,per omne tempus eramus retenturi. Sed ut dixi ſolum in his cœtibus et quas religiones appellant, remanſit eius quædam forma . Nam propria ſpernere , eaq; in commune conferre,uitam innocentem, nullique noxiam degere,crebris orationibus Deũ precari,abeſſe ab iniquiſſimis bellis,hoc fuit priſcorum Chriſtianorũ. Atq; id uolebat Ieſus Chriſtus huius reip. princeps et autor fieri , ut qui ſui eſſe cuperent , generis humani corruptelas relinquerent , illamque uitæ

puritatem sequerentur, qua factus a Deo homo ē.
Sed neq; sum nescius, etiā hæc ipsa instituta q̃ mul
tum, et a Christiana rep. et a suis principiis recedāt,
q̃ sancti mores, et tria q̃ dixi instituta collapsa fue-
rint, q̃ minime uigeat ille rerum contemptus, illa ui
tæ puritas, atq; innocentia. Sed hæc temporum cul
pa est, quæ ut uenustissimam quāq; rem reddūt de
formissimam, sic euertūt etiam pulcherrimas resp.
et alio deformant habitu, q̃ in ipsa inuentione eēnt
admirabiles. Hæc a me dicuntur, ut ostendam ieiu-
nia et castitatem, rerumq; suarū cōtemptū, quibus
stat tanq̃ altero præsidio nostra religio, non modo
non esse tanq̃ superstitiones reiiciendas, qđ faciunt
Luterani, sed deplorandum potius, q sanctū ac cæ
leste uitæ genus, fuerit collapsum, pristinūq; decus
amiserit. Ostendi quoq; hanc esse ueram reip. Chri
stianæ formam, quam et Apostoli suo tēpore insti-
tuerunt, atq; ita utrāq; religionis partem sumus am
plexi. primā quæ ritibus ac cerimoniis continetur,
quibus altissima salutis humanæ mysteria, ac maie
stas singularis Dei, honor ac ueneratio explicatur.
Quibus eius nomen iugiter laudatur. Altera, conti
net aliam colendi Dei rationē, quę omniū est Chri
stianorum, tum maxime sacerdotum, quorum pro
pria est sapientia atq; religio. Quod tametsi specio-
sius q̃ uerius a me dicitur, dico tñ idem oībus pul-
cherrimis institutis euenisse, ut conciderēt tandem,
quia non semper bonis res gubernanda tradit̃. Fa-

teorq; pessimas in ipsam religionem consuetudines irrepsisse, inscitia et iniquitate sacerdotũ. Sed hoc inter nos et Luteranos discrimen est, q malas consuetudines, quæ religionis uenustatẽ deformãt ipsi execramur, et tollimus, illi eodem gladio linguæ feriunt ac trucidant utrãq;, et per prauos mores, tanq̃ proditores, ad Ecclesiæ ruinas perferuntur. Tãtoq; magis sunt pestilentes, quanto minus id esse uidentur, quod sunt. purgetur ergo religio, maneant sancta ueterum institua, indicatur bellũ moribus sceleratis, defendat̃ sapientissima et admirabilis religio. Maneat id quod diuinum decus affert populo christiano, qui eo maxime insigni secernitur ab aliis, q sapientissime et uera rõne colit Deũ, si suæ religionis præcepta sequatur. Diximus igitur de cultu exteriore, ut eramus ante polliciti, uidimus utrãq;, interiorẽ et exteriorẽ eẽ in hac religione admirabilẽ, uitæ cęlestis imaginẽ, sacrã ac purissimã sanctitatẽ. Quoniam aũt tria præcipue grauissima instituta, et qbus sine dubio, præsertim duobus, stat nostra religio, tollũt Luterani, Monachatũ, cõfessionẽ, et imagines, ea maxime rõne, q ab imperitis et recentioribus quibusdã ĩuecta querũtur, nũc aliquot exẽpla esse rũ uetera, tũ a sapiẽtissimis discussa et approbata, pferamus, atq; ita finẽ uerbis faciemus. Agã aũt breuibus, q res nõ sit huius loci, eoq; duobus aut tribus testimoniis in unoquoq; cõtentus. Primoq; de monachatu testimoniũ proferã, tum de cõfessio

ne, postremo de imaginibus. Admirati sunt ut diximus, pleriq; gentiliũ philosophoꝝ, hoc apud Christianos uiuẽdi genus, maxime uero Porphyrius, et Philon apud Iudæos, et inter admirãda referre nõ dubitarunt. Quorum prior scribit de sacerdotibus Aegyptioꝝ, quos falso ita nũcupauit, eo noĩe significãs sacerdotes suorũ Deorum, sed erãt monachi Christianorum, ut aperte oẽs intelligunt. Eos ergo laudans et admirans, ait. Τὰ γοῦν κατὰ τοὺς αἰγυπτίους ἱερέας χαιρήμων ὁ στοικὸς ἀφηγούμενος, οὓς καὶ φιλοσόφους ὑπειλῆφθαι φησὶ παρὰ αἰγυπτίοις, ἐξηγεῖται ὡς τόπον μὲν ἐξέλεξαν ἐμφιλοσοφῆσαι τὰ ἱερά. πρός τε γὰρ τὴν ὅλην ὄρεξιν τῆς θεωρίας συγγενὲς ἦν παρὰ τοῖς ἐκείνων ἀφιδρύμασι διαιτᾶσθαι, παρεῖχέ τε αὐτοῖς ἀσφάλειαν μὲν ἐκ τοῦ θείου σεβασμοῦ, καθάπερ τινὰ ἱερὰ ζῶα, πάντων τιμώντων τοὺς φιλοσόφους, ἠρεμαίοις δὲ εἶχεν, ἅτε τῆς ἐπιμιξίας, κατὰ τὰς πανηγύρεις, καὶ τὰς ἑορτὰς συντελουμένης μόνον, τὸ δὲ λοιπὸν, σχεδὸν ἀβάτων ὄντων τοῖς ἄλλοις τῶν ἱερῶν. ἁγνεύσαντας γὰρ, ἔδει προσιέναι, καὶ πολλῶν ἀπεσχομένους, καὶ τοῦτο ὥσπερ κοινὸς τῶν κατ' αἴγυπτον ἱερῶν θεσμός ἐστιν. ἀποσπάμενοι δὲ πᾶσαν τὴν ἄλλην ἐργασίαν, καὶ πόνους ἀνθρωπίνους. ἀπέδοσαν ἄλλον ζῆν βίον τῇ τῶν θείων θεωρίᾳ, καὶ θεάσει διὰ μὲν ταύτης, τό, τε τίμιον, καὶ ἀσφαλὲς καὶ εὐσεβὲς πορίζόμενοι, διὰ δὲ τῆς θεωρίας τὴν ἐπιστήμην, δι' ἀμφοῖν δὲ ἄσκησιν ἠθῶν κεκρυμμένην τινὰ. καὶ ἀρχαιοπρεπῆ. τὸ γὰρ ἀεὶ συνεῖναι τῇ θείᾳ γνώσει καὶ ἐπιπνοίᾳ, πάσης μὲν ἔξω τίθησι πλεονεξίας, καταστέλλει δὲ τὰ πάθη, διεγείρει δὲ πρὸς σύνεσιν τὸν βίον, λιτότητα δὲ ἐπετήδευσαν, καὶ καταστολὴν ἐγκράτειάν τε, καὶ καρτερίαν. τό, τε ἐν πᾶσι δίκαιον καὶ ἀπλεονέκτητον. σεμνοὺς δὲ αὐτοὺς παρεῖχεν, καὶ τὸ δυσεπίμικτον, οἵ γε παρὰ μὲν αὐτὸν τῶν

λεγομένων ἁγνειῶν τὸν καιρόν, οὐδὲ τοῖς συγγενεστάτοις, καὶ ὁμοφύλοις
ἐπιμίγνυσθαι σχεδόν. οὐδὲν ἄλλο θεωρούμενοι, ὅτι μὴ πρὸς τὰς
ἀναγκαίας συναγνεύουσι χρείας, ἢ ἁγνευτήρια, τοῖς μὴ καθαρ
εύουσι ἄδυτα, καὶ πρὸς ἱερουργίας ἅγια κατανεμόμενοι. τὸν δὲ ἄλ
λον χρόνον ἀπλούστερον μὲν τοῖς ὁμοίοις ἐπιμίγνυσθαι, τῶν δὲ ἔξω
τικῶν τῆς θρησκείας οὐδενὶ συμβιοῦν. ἐφαίνοντο δέ, ἀεὶ θεῶν, ἢ
ἀγαλμάτων ἐγγύς, ἤτοι φέροντες ἢ προηγούμενοι, καὶ τάσσοντες μετὰ
κόσμου τε, καὶ σεμνότητος, ὧν ἕκαστον οὐ τῦφος ἦν, ἀλλὰ τινὸς ἔνδει
ξις φυσικοῦ λόγου. τὸ δὲ σέμνον κἀκ τοῦ καταστήματος ἑωρᾶτο. πορεῖα
τε γὰρ ἦν εὔτακτος. καὶ βλέμμα καθεστηκὸς ἐπετηδεύετο, ὥσ
ὅτε βουληθεῖεν μὴ σκαρδαμύττειν. γέλως δὲ σπάνιος, εἰ δέ που γέ
νοιτο, μέχρι μειδιάσεως. ἀεὶ δὲ ἐντὸς τοῦ σχήματος χεῖρες. καὶ
σύμβολόν γε ἦν ἑκάστῳ τῆς τάξεως ἐμφαντικόν, ἣν ἔλαχεν ἐν τοῖς
ἱεροῖς, πλείους γὰρ ἦσαν αἱ τάξεις. δίαιτα δὲ λιτὴ καὶ ἀφελής.
οἴνου γάρ, οἱ μὲν οὐδ' ὅλως, οἱ δὲ ὀλίγιστα ἐγεύοντο. νεύρων αἰτιώμε
νοι βλάβας, καὶ πλήρωσιν κεφαλῆς, ἐμπόδιον εἰς εὕρεσιν. ἀφροδι
σίων τε ἔφασαν αὐτὸν ὀρέξεις ἐπιφέρειν. ταύτῃ δέ, καὶ τῶν ἄλλων
εὐλαβῶς εἶχον. ἄρτοις μὲν οὐδὲ ὅλως ἐν ταῖς ἁγνείαις χρώ
μενοι. εἰ δέ ποτε μὴ ἁγνεύοιεν, σὺν ὑσσώπῳ κόπτοντες ἤσθιον. τὸ
πολὺ γὰρ αὐτοῦ τῆς δυνάμεως καθαιρεῖν ἔφασαν ὕσσωπον. ἐλαίου
δὲ ἀπείχοντο μὲν ὡς τὸ πολὺ οἱ πλεῖστοι δὲ καὶ παντελῶς. εἰ δέ
που μετὰ λαχάνων χρήσαιντο παντελῶς ὀλίγῳ, καὶ ὅσον παρηγο
ρῆσαι τὴν αἴσθησιν. ἰχθύων δὲ ἀπείχοντο πάντων. Et alia quę
persequitur ille, falsa multa admiscens aut quę ma
gis pristinæ illi ecclesiæ conuenirent, Cum lex Mo
saica ab euangelica ritibus non esset distincta, sed
iidem mores essent utriusq;. Horum autem quæ ci
tauimus is ẽ sensus. Narrat inquit Chæremon stoi
cus, ea quæ de sacerdotibus Aegyptiorum ferũtur,

quos

quos apud Aegyptios in philosophorum loco ait haberi. Primum eos locum ad rem sacram idoneũ, in quo cõmode philosopharẽtur, elegisse. Vt enim quietius specularentur, ad templa et imagines diuorum eos considere, inde duplicem illis cõmoditatẽ proficisci. Vt tum summæ uenerationi habeantur, omnibus eos tanq̃ sacrum genus uenerantibus, tum in profunda pace tranquilloq; otio conquiescant, cũ denegatus sit eis ẽt mutuus accessus et colloquiũ, diebus festis exceptis. Reliquo autem tempore, nõ solum aliorum, sed ne mutuo quidẽ cõmercio perfruuntur. Puros enim eos adire templa necesse erat ac factis prius multis expiationibus, multarumq; rerum abstinentia suscepta. Eaq; cõmunis fere lex est omnium Aegyptiorum sacerdotum. Abhorrentes autem ab omni actione, et labore humano, totã uitam speculationi dedicant rerũ diuinarum. Quibus rebus pietatẽ et honestatẽ adipisci nituntur, rerũq; omnium peritiã. Ex quibus studiis efficiunt morũ exercitationẽ quandã archanã, et uetustate diguissimam. Nã perpetuũ in speculatione diuinarũ rerũ studiũ, perficit ut res plures nõ appetamus, Tollit quoq; affectiones, et unũquẽq; ad solertiã excitat. Frugalitatẽ quoq; et oẽm abstinentiã exercebãt, iustitiã multarũ rerum possessione neglecta, multi faciebant. Reddebat aũt eos uenerabiles rarus ille aliorum ad eos accessus. Siquidẽ ipso expiationũ tẽpore, nec cũ maxime quidẽ propinquis, nedũ aliis colloque

bantur, nisi iis quos ad expiationes necessarias admittere oporteret. ipsaq; tẽpla ad rẽ sacrã eẽnt aperienda. Alias raro quidem inter se, cũ externis uero nunq̃ uersabanẽ. In tẽplis aũt et ad diuorũ imagines semp assistebãt, aliqd diuini opis ibi moltẽtes, idq; oĩ cũ modestia et honestate. Quod nõ erat indiciũ arrogantiæ, sed naturalis prudentiæ ac rõnis exẽplũ. Ipsaq; grauitas etiã ex toto habitu erat manifesta, Nã et incessus erat cõpositus, et oculi ĩ terrã defixi, uel modeste cõpositi, ut cũ uellent, nõ cõniuerẽt. Rarus risus, sim uero ullus, nõ usq; ad cachinnũ. Manus indecoro semp. Erat aũt in unoquoq; signũ ordinis, quẽ in sacris esset sortitus. Plures. n. erant ordines. Victus frugalis ac simplex. Vinum alii quidẽ nullatenus, alii exiguũ degustabãt, q tũ neruos lædere, caputq; replere, tum speculationem ĩpedire putarent, et Veneris appetitũ excitare. Hac de causa et aliis multis abstinebant. pane tpe expiationũ oĩo non uescebantur. Alio tpe cũ Hyssopo macerato tantũ, q Hyssopũ oẽm illi uim detrahere crederẽt. Oleo in totũ fere abstinebãt. Alii præterq̃ in oleribus nunq̃ eo utebantur, eoq; adeo exiguo, ut ne perciperetur quidẽ. A piscibus in uniuersum abstinebãt. Huc usq; porphyrius. Videtis in his uitam monachorũ quã is Porphyrius etiã Christianorũ hostis admiratur; et Chæremon ille Stoicus. Admirantur prophani, et inimici Christiani nominis, execrãtur et maledicunt Luterani, et qui Lute-

tanis fauent. Nã uita quæ hodie dicitur Monachorum et religioſorũ non eſt alia q̃ ea quæ hoc loco deſcribitur. Eo excepto, ꝙ hęc omnia remiſſiora ac laxiora inueniuntur nunc propter inſtituti uetuſtatẽ. Qua re nulla fuiſſet unq̃ apud Chriſtianos utilior, ſi priſtinũ decus ſemp retinuiſſet. Hoc etiã uiuẽdi genus admiratus eſt Philon Iudæus, qui quoniam Chriſtiani ſub prima Eccleſia, ritibus Moſaicis utebantur, eos qui eſſent Alexandriæ et in Paleſtina, perq; totam Aegyptũ in ſolitudinibus cõmotarentur, tanq̃ gentẽ ſuã laudans et admirans, hæc in eo libro, quẽ inſcripſit, de uita cõtemplatiua, de illis ſcripſit. Πολλαχοῦ μὲν οὖν ἐστι τῆς οἰκουμένης τὸ γένος, ἔδει γὰρ ἀγαθοῦ τελείου μετασχεῖν καὶ τὴν ἑλλάδα, καὶ τὴν βάρβαρον. πλεονάζει δὲ ἐν αἰγύπτῳ, καθ᾽ ἕκαστον τῶν ἐπικαλουμένων νομῶν, καὶ μάλιστα περὶ τὴν ἀλεξάνδρειαν. οἱ δὲ πανταχόθεν ὡς ἀρίστου, καθάπερ εἰς πατρίδα, θεραπευτῶν ἀποικίαν στέλλονται πρός τι χωρίον, ἐπιτηδειότατον, ὅπερ ἐστὶν ὑπὲρ λίμνης μαρίας κείμενον. ἐπὶ γεωλόφου χθαμαλεωτέρου, σφόδρα εὐκαίρως. ἀσφαλίας γε ἕνεκα καὶ ἀέρος εὐκρασίας. Ἐν ἑκάστῃ δὲ οἰκίᾳ, ἐστὶν οἴκημα ἱερόν, ὃ καλεῖται σεμνεῖον καὶ μοναστήριον ἐν ᾧ μονούμενοι τὰ τοῦ σεμνοῦ βίου μυστήρια τελοῦνται, μηδὲν εἰσκομίζοντες μηδὲ ποτόν, μηδὲ σιτίον, μηδέ τι τῶν ἄλλων, ὅσα πρὸς τὰς τοῦ σώματος χρείας ἀναγκαῖα, ἀλλὰ νόμους, καὶ λόγια θεσπισθέντα διὰ τῶν προφητῶν, καὶ ὕμνους καὶ τὰ ἄλλα, οἷς ἐπιστήμη καὶ εὐσέβεια συναύξεται, καὶ τελειοῦται. Τὸ δὲ ἐωθινοῦ μέχρις ἑσπέρας διάστημα σύμπαν αὐτοῖς ἐστιν ἄσκησις, ἐντυγχάνοντες γὰρ τοῖς ἱεροῖς γράμμασι, φιλοσοφοῦσι τὴν πάτριον φιλοσοφίαν ἀλληγοροῦντες, ἐπειδὴ σύμβολα τὰ τῆς ῥητῆς ἑρμηνείας νομίζουσιν ἀποκεκρυμμένης φύσεως ἐν ὑπονοίαις.

δηλουμένοις. ἔστι δὲ αὐτοῖς καὶ συγγράμματα παλαιῶν ἀνδρῶν, οἳ τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἀρχηγέται γενόμενοι, πολλὰ μνημεῖα τῆς ἐν τοῖς ἀλληγορουμένοις ἰδέας ἀπολείπομενοι καθάπερ τισὶν ἀρχετύποις χρώμενοι μιμοῦνται τῆς αἱρέσεως τὸν τρόπον. ὥστε οὐ θεωροῦσιν μόνον, ἀλλὰ καὶ ποιοῦσιν ἄσματα καὶ ὕμνους εἰς τὸν θεὸν διὰ παντοίων μέτρων καὶ μελῶν, ἀριθμοῖς σεμνοτέροις ἀναγκαίως χαράσσοντες. Ἐγκράτειαν τε ὥσπερ τινὰ θεμέλιον προκαταβαλλόμενοι τῇ ψυχῇ, τὰς ἄλλας ἐποικοδομοῦσιν ἀρετάς. σιτίον ἢ ποτὸν οὐδεὶς ἂν αὐτῶν προσενέγκαιτο πρὸ ἡλίου δύσεως.

Hæc Philon, et alia his similia. Quorum is sensus est. Multis orbis terrarum locis iuenitur hoc hominum genus. Tanti nãq; tanq̃ perfecti boni oportebat et Grecos et barbaros esse participes. Verum in Aegypto copiosius abundat, his scilicet locis, quas præfecturas appellant, uel maxime aũt circa Alexãdriam. Optimi igitur quiq; ex omni loco tãquã in unam patriam mittuntur coloni in locum opportunissimum, qui stagno Mariam supereminet, isq; collis est, non multum editus, ubi tum secure et quiete uiuunt, tum cœli illius summa temperie perfruunt̃. In omni aũt habitaculo, domus est sacra, quam uenerat orium seu monasterium siue initiatorium uocẽt, in quo soli cõmorantes sacratæ uitæ mysteriis initiantur. Eo nihil aut esculentũ aut potulentum, aut aliud id genus infertur, quod corporeas necessitates spectet, sed habentur leges tantũ atq; oracula a ꝓphetis fusa, hymni quoq;, et alia quibus scientia et pietas continetur et docetur. Totum autem ab

aurora ad uesperã diei spaciũ exercitationi datur, diuinisq; litteris et patriæ philosophiæ incumbũt. Easq; allegorice interpretatur, ꝙ latere sub eis aliũ quendam sensum arbitrẽtur, cuius quasi signa sint ipsa uerba, Habent et suorũ ueterũ monumẽta, qui uitæ illius inuentores fuerunt, quorum mysticis interpretationibus tanq̃ exemplis utentes, et ipsi eadem rõne mystice interpretantur. Itaq; non modo speculantur, sed et ipsi cantus et hymnos diuinos edunt, omni metrorũ genere cõpositos, numerisq; et modulatu concinnos. Abstinentiã sic exercẽt, ut eã cæteras uirtutes super ædificaturi, ueluti fundamentũ iaciant. Cibum ac potum nemo ante solis occasum degustare solitus est, Huc usq; Philon. Intelligimus ergo monachatum tum ueterrimũ esse institutũ, tum admirationi omnibus sapiẽtibus habitũ. Quis ergo ferat Luteranorũ barbarã et inauditam audaciã, qui ea quæ oẽ hoĩum genus est admiratum, soli ipsi reprobare et contẽnere ausi sunt? Quibus displicuerunt quæ tum christianis, tũ gentilibus philosophis admiranda uisa sunt? Templa scilicet, ieiunia, castitas, omnis abstinẽtia, orões, secessus, O nouũ igitur et prodigiosum hominũ genus, sed ad reliqua procedamus. Oñdendum mihi nunc est aliquot exemplis, secretũ hunc modũ confitendi, quo nunc passim utitur Ecclesia, in quem tanq̃ recentem, et a sacerdotibus quæstus gratia repertum tam barbarice ac petulanter Luterani inue

tur, ueterrimum Ecclesiæ fuisse institutum, et a diuinis sanctissimisque hominibus approbatũ. Omnes autem ueteres patres confirmarunt, et scribendo prodiderunt, quod et ratione ipsa fit manifestum, necessariam esse suorum apud sacerdotes confessionem delictorum. In qua re bifariam dissentiunt ab inuicem Luterani, alii negant penitus sacerdotibus esse confitendum, idque autoritate scripturarum confirmare nituntur, alii hoc ipsum asserunt quidem, sed clanculariam, aut auriculariam quam uocant, ueterem esse non putant. Quoniam autem secundum confirmat primum, ut si sit clancularia, sit etiã apud sacerdotes, quoniãq; prior illa confessio, qua confitendum Deo tantũ asserũt, a nemine negatur, non est cur de eis quicq̃ dicendum sit. Triplex igitur, ut facilius omnia intelligamus, esse confessionis genus dicendũ est. Omniaq; hæc genera a catholicis confirmantur. Primũ quo confitemur Deo, quo plenæ et noui et ueteris testamenti litteræ sunt. Quo usi sunt non tam Hebræi, q̃ omnes prope gentes. Alterum quo sacerdotibus Dei publice non in aurem et priuatim confitemur, quo ritu usam esse ueterem Ecclesiam docẽt historiæ. Eũq; solũ apud antiquos illos fuisse uolũt Luterani. Tertium, quod necessario est in Ecclesia repertum, ut quia confiteri publice perã oĩa hoĩes minime poterant, et rõ id fieri uetabat, priuatim apud sacerdotẽ, quisq; uenena suorum uomeret pecca

torum. Prior igitur manifestissima est, nullamq; patitur controuersiam, Secunda tertia quidem manifestior, sed non tam clara q̃ prior, et ab omnibus cõfessa. Tertia tollitur in totum a Luteranis. Est ergo prior notissima, secũda necessario statuitur, si statuatur tertia. Quam ob rem de tertia solum relinquitũ differendum. Ac secunda quidẽ, q̃q̃ in nõnullis facinoribus usi ueteres sunt, credendũ est tñ nõ fuisse tantam illorum temporũ aut cęcitatem aut crudelitatẽ, ut adulteria, fornicationes, et quæ his turpiora sunt, cogerent quenq̃ in ꝑpatulo confiteri. Hoc enim et scandalum cæteris peperisset, et dedecus ac sempiternam infamiam confitenti dedisset. Quam ob rem ubicunq; cõfessio apud sacerdotes apud ueteres fuisse memoratur / de secreta est omnino intelligendũ / ꝑp has rõnabiles et iustissimas causas. Ex quibus necessario consequi docemus / omnes / quotquot inueniuntur, inueniũtur aũt q̃plurimi, in scripturis Græcis et Latinis loci de confessione, secretã illam, qua et nunc utimur innuere. Primum igitur legimus in Epistola prima Clementis cuius opera nuper etiam in Germania sunt impressa, Petrum cum præcepta daret Clementi, hæc uerba dixisse. Q đ si forte alicuius cor, uel liuor, uel infidelitas uel aliquod ullum, ex his quæ superius memorauimus, latenter irrepserit, non erubescat qui animæ suæ curam gerit cõfiteri hæc, huic qui præest, ut ab ipso per uerbum Dei et consilium salubre curetur

Vides ergo in his confessionē secretam, et a principe Apostolorum institutā? Vides eū præcipere, ut ei confiteamur qui pręest, nempe sacerdoti, ut ab ipso per admonitionē et optimū consilium ad sanitatem reuocet̃ peccator. Legimus quoq; in Euāgelio uenire solitos ad Ioannē Baptistā Iudæos, ut baptizarentur cōfitētes peccata sua. Id quod annotauit Basilius de institutione monachorū dicēs, pctōres olim sua peccata apud sanctos solitos confiteri. Si ergo confitebantur Iudæi Ioāni, aut palam, aut occulte. Si palam oībus audientibus, num fornicationes, num furta, num sacrilegia, num cędes occultas fatebantur? Si aūt hæc non fatebantur quidem, sed peccatores et præuaricatores promiscue se esse dicebant, nulla facta speciali pctōrū mentione, quæ cōfessio ea fuisset? Et tñ dicit eos sua peccata solitos confiteri. Hoc ergo constituto, intelligimus et euidenti coniectura percipimus, non primū tunc cœpisse ritum confitendi apud Iudæos, sed fuisse etiā ante illud tempus. Nō enim est uerisimile, uoluisse tunc hunc ritum inchoare iudæos, sed sicut moris olim esset sacerdotibus sua peccata cōfiteri, sic Ioāni quem sacerdotem et uirum sanctissimū eē putarent, crimina et errata sua fatebantur. Colligo igitur multo etiam ante Christi aduentum confessionem apud sacerdotem fuisse. et Apostolos eā fuisse secutos, et populos docuisse. Hinc est ꝙ Dionysius Areopagites et ipse Apostolorū discipulus, clarissi

me meminit huius confeſſionis, quod teſtimoniū omnem imperitorū audaciā deberet retundere, niſi præcipites in aſſerendo, pertinaces in defendendo eſſent, ea quæ præcipitanter ſtatuiſſent. Demophilum igitur repræhendit Dionyſius in Epiſtola ad eundem, ꝙ cum eſſet Monachus non ſacerdos, nō recte procidenti coram ſe peccatori, quaſi ſacerdos eſſet, aſtitiſſet, et ueluti impiū reieciſſet. Tum ſacerdotem miſerabilem appellaſſet, qui poſtea eundem peccatorem confitentem audiuiſſet, eumq; a peccatis abſoluiſſet. His uerbis. Tu uero ut tuæ litteræ indicant, procidentem ſacerdoti impium (ut ais) atq; peccatorem, neſcio quo pacto, contra diſciplinæ ordinem aſtans, calce abieciſti, cum ille quidem uerecunde quod oporteret, fateretur ſe ad peccatorum remedia quærenda ueniſſe. Neq; exhorruiſti inſup et ſacerdotem optimum lacerare conuitis, miſerabilem eū dicens, qui pœnitentem et impium iuſtificaſſet. Hæc ille. Ex quibus intelligimus, peccatorē ſe eo tempore ſacerdoti obtuliſſe, ut facta confeſſione delictorum, ab eo iuſtificaretur ideſt abſolueretur, et ex iniuſto iuſtus per remiſſionē fieret. Intelligimus peccatorem a ſacerdote, remedia delictoꝝ quæſiſſe. Quæ omnia deſtruunt multa dogmata Luteranorum. Qui neq; ſacerdotibus confitendi morē uolunt uetuſtum eſſe. Neque a ſolis ſacerdotibus peccatorum eſſe abſolutionem quærendam. Vnūquenq; peccata audire et remittere poſſe. Ecce Dio-

nyſius ait Demophilum, cum non eſſet ſacerdos, contra ordinem, contra inſtitutionem, peccatori aſtitiſſe, eumque reieciſſe. Intelligimus tunc ordinem et inſtitutum fuiſſe, ut ſoli ſacerdotes facerent remiſſionem peccatorum, et delinquentes ad eos tanquam ad medicos recurrerent. Et is ordo, hæc inſtitutio erat tempore Apoſtolorum, ut eos id inſtituiſſe aut inſtitutum in ueteri lege, retinuiſſe conſentaneum ſit. Venio nunc ad ea commemoranda quæ habentur in hiſtoria, quæ dicitur tripartita, quam conſcripſere tres uiri Græci tempore Theodoſii iunioris, qui regnauit anno Domini quadringenteſimo quinquageſimo, quo in loco primum dicitur hunc confitendi ritum eſſe peruetuſtum. Vt inde facillime intelligamus, ut ſi eo tempore eēt hæc inſtitutio uetuſta, cō ſequi ut multis retro temporibus fuerit reperta. Dicentur aūt eſſe uetuſta hoc tempore, quæ iam quadringentis aut quingentis uel etiam pluribus annis effluxerint. Sic et quæ tempore eorum ſcriptorum ideſt Theodoſii tēpore, erant uetuſta, neceſſario quadringentis aut quingentis retro annis fuerant inuenta. Ergo a tempore Apoſtolorum uſq;, fuerat ritus cōfitendi clam ipſi ſacerdoti inſtitutus; Sed iam ipſum ſcriptorem audiamus, Ex libro nono, capite trigeſimo nono. Quoniam autem omnino non peccare, diuinum, et ultra humanam naturam eſſe cognoſcitur, peccantibus autem et pœni-

tentiam agentibus/ueniam Deus præcepit, qui ue-ro confiteri refugiunt/maius onus acquirunt. pro-prerea uisum est antiquis Pontificibus/ ut uelut in Theatro sub testimonio Ecclesiastici populi / deli-cta pandantur. Et ob hanc causam, presbyterũ bo-ne conuersationis/seruantemq; secreta/ ac sapiẽtem uirum statuerunt/ad quem accedentes hi qui delin quebant/delicta propria fatebantur. At ille secun-dum uniuscuiusq; culpam, indicebat et multam. Quod etiam hactenus diligenter in occidẽtalibus seruatur Ecclesiis/maxime Romæ, ubi est certus lo ces pœnitentium. Hæc ille/ut alia complura eodem capite. Docet primum antiquos Pontifices/ presby teros optimos ac sapientes/& qui peccata non effun derent/constituisse/qui aliorum crimina audirent/ et sapienter cuiq; delictorum pœnam imponerent. Nec moueamur q dicat / Vt in Theatro totius populi delicta pandantur, Non enim ad confessio nem sed pœnitentiam hoc spectat / quam publi-ce faciebant delinquentes. Sed confessio fiebat occulte cum sacerdote. Atque ideo dicit eligi solitos presbyteros / qui secreta seruarent. Quor sum enim hoc spectaret/si confessio publica fuisset? Erat ergo secreta confessio: sed manifesta pœniten tia. Aut spectantibus omnibus/ad sacerdotem acce debant/ibiq; secreto confitebantur / sicut fit hodie. Omnibus ergo spectantibus confitebantur/ut om nibus surripiẽdi sese a tã salubri instituto/ auferretũ

occaſio. Confitebantur ergo ut pœna delictorum a ſacerdote imponeretur. Atq; id abunde declarat neceſſariam eſſe apud ſacerdotes confeſſionem, ut ab eodẽ poſſit peccãtibus pœnitentia præſcribi. Quis aũt poteſt multam ſtatuere, niſi norit peccata? Delicta igitur cognoſcat neceſſe eſt, ſi pœnitentia ab eo imponenda eſt. Quis aũt hoc debeat facere, niſi ſacerdos? Quis enim uere poteſt hanc ſibi pœnam indicere, niſi delicta cognoſcat? Fortaſſe ſapientes, At uulgares et mulierculæ? Quid ꝙ perpauci admodum ſua delicta cognoſcunt? Et in ſtatuenda pœna, quiſq; in ſe foret clementior? Atq; hoc eſt quod ait Cyprianus neceſſe eſſe ut ſacerdoti cõfiteamur, ut ſatiſfiat et remittatur ſcelus per ipſum, his uerbis. Confiteantur ſinguli quæſo uos fratres, delictum ſuum, dum adhuc qui deliquit in ſæculo eſt, dum admitti confeſſio eius poteſt, dum ſatiſfactio et remiſſio facta per ſacerdotes apud dominũ grata eſt. Ecce ſatiſfactio et remiſſio per ſacerdotes; quam ſolam docet eſſe Deo gratam. Hortaturque ad hanc, tanquam noſtrę ſaluti neceſſariam, et ſi ne qua, decedere ex hac uita non debeamus. Pœnitentia uero, quę ſolebat reis imponi, ut ipſe ſcriptor declarat, erat. Dum enim ſacra celebratio fuerit adimpleta, illi communionem non pcipientes, cũ gemitu et lamẽtatione ſeipſos in terra proſternũt. Et paulopoſt. At illi afflictionibus ſponte uacãtes, aut ieiuniis aut abſtinẽtia lauacri, aut ſuſpẽſione cibo℞

aut rebus aliis, quæ iubentur, expectant commune tempus, quod decreuit Episcopus. Hæc ille. Atq; ita ad cõmunionem postea admittebãtur. Vt ergo delicta cognosceret sacerdos, et secũdum eorũ qualitatem imponeret pœnam, institutum fuerat, ut illi, omnes sua peccata confiterentur. Quod etiam in ueteri lege fiebat, in delictis grauioribus. Cumq; is autor de confessione et pęnitẽtia multa dixisset, postea subdit. Hæc ergo antiquitus Romani Pontifices usq; ad nostrum conseruauere tempus. Docemur ergo antiquissimam esse hanc legem, quæ erat uetus anno Domini quadringentesimo, paulo plus, quando scribebat historiã is autor. Atq; ideo grauissime, et in ruinam populi Christiani peccauit Erasmus et alii quidam, qui et nouum dixere hoc institutum, et in contumeliam, rete pecuniarum ipsum uocarunt, auerteruntq; multos et a cõfessione suorum delictorũ, et pęnitentia. Qui tametsi alias fortasse nõ mali sunt, hic tamen, eos non possumus non execrari ac detestari, non tam ꝙ contra dignitatem Christianæ religionis peccauerunt, q̃ ꝙ contra ueritatem, ea prædicantes, quæ omnino essent falsa. Et ex qua prædicatione nullum emolumẽtũ sibi, cæteris autem exitiale detrimentum compararent. Detestantur hi fraterculos, ꝙ de lana caprina toties disputent, at ipsi de eo toties disputarunt, toties auribus mortalium id ingesserunt, quod nõ solum nullam haberet dignitatem, sed qđ esset etiam

pestilentissimũ. Quod per totũ orbẽ Christianum facile cognitũ est. Detestantur presbyteros, q̃ pessimis exemplis populum perturbent Christianũ, at ipsi id doctrina fecerunt, quod illi facerent exẽplis. Desyderant alios mores, modestiã et bonitatẽ christianã toties absentẽ deplorãt, at nõ autores ipsi fuerunt, ut si quæ superessent reliquiæ pietatis, aut penitus apud eos conciderint, aut remanserint quidẽ, sed adeo deturpatæ et conuulsæ, ut nihil prope interfit, si uel penitus corruissent? Hæc illi utinam uidissent, ne tam suo ingenio et laudi cũ malo populi Christiani, fauerent. Sed reuertor unde digressus sum. Docet aũt idem scriptor, quo modo apud græcos sublatum sit hoc institutũ, quod non est hoc loco necessariũ meminisse. Addit demũ. Et ex illo tẽpore antiquitatis consuetudo sublata ẽ, dum ut arbitror minora peccata præ pudore confessionis et subtilitate examinantiũ patrarentur. Audis quid pronunciet, illorum damnans furorẽ, qui sanctum antiquitatis institutũ abstulissent? Minora inquit, prius peccata patrabantur, propter cõfessionẽ. Græcum aũt nomen ὀλιγώτερα, uel ἥττονα significat etiam pauciora. Minus ergo prius peccabatur. Q đ et hoc tempore est facillime cognitum, cum sublata apud nõnullas gentes confessione, omnibus sceleribus aditus patefactus est. Hoc eorum beneficium, qui mores populi Christiani corrigebãt. Quis uero nõ intelligit, ita sublatum hoc antiquissimum christia

norum tunc institutum apud græcos, quemadmodum et processum spiritus sancti ex filio negabãt, et suum patriarcham Romano Pontifici præferebant, et eorum sacerdotes, more iudæorum ducũt uxorẽ? Nõ ergo defendit istos huius instituti euersores, ꝙ apud græcos ipsum non reperiãt. Fuit sed sublatum est. Quãq̃ ipsum repetierint, ut hodie Venetis sacerdoti uidemus eos sua crimina confiteri. Age uero ex Origene ostẽdamus, eius etiã tempore fuisse hanc confessionem, ac tunc nihil mouebit nos dictũ Chrysostomi, qui multo Origene posterior floruit. Is ergo super Leuiticũ, cap. secũdo docet Christiano minime esse desperandũ, ꝙ cum tot haberent Iudæi sacrificia, qbus se a pctis expiarẽt, nullũ hmõi habeat populus Christianus. Esse.n. in Euangelio et remissiones peccatoꝝ. Vnãq; earũ eẽ confessionem apud sacerdotẽ. Eius uerba hæc sũt. Non tñ desperes, audito quanta in lege sint sacrificia pro peccatis. Audi quantæ sunt remissiones in Euangelio. prima est in baptismo. Secunda in martyrio. Tertia per Eleemosynã. Quarta, cum fratribus remittimus. Quinta cum cõuertimus peccatorem ab errore uiæ suæ. Sexta per abundantiã charitatis. Septima per pœnitentiam duram et laboriosam cum peccator lauat lachrymis lectum suum, et fiunt ei panes die ac nocte. Nec erubescit sacerdoti domini peccatum suum confiteri, et medicinam quærere. Hæc Origenes. Citatque testem huius

extremæ remiſſionis,p̃ſalten. Dixi confitebor ad-
uerſum me &c. Et ſancti Iacobi. Siquis infirmatur
uocet preſbyteros Eccleſiæ. Colligit ergo cõfeſſio-
nem ex dictis Apoſtolorum/et ex ueteri lege. Col-
ligit uero Origenes. Vides ergo confeſſionē tẽpore
origenis fuiſſe? Audis illud? Non erubeſcit ſacerdo-
ti Domini/peccatum ſuũ confiteri. Nõ dicit Deo/
ſed ejus ſacerdoti. Neq; coram multitudine, Quid
enim ſtultius et periculoſius? Hanc remiſſionem uo
cat duram atque aſperam, Fiebat enim quemad-
modum docuit hiſtoria tripartita, atq; hanc innuit
Origenes. Quam uult etiá Apoſtolos præcepiſſe,
dum citat teſtimonium Iacobi. Quanta igitur fuit
quorundam Germanorum fallacia/qui perſuadere
Chriſtianis conati ſunt/hoc eſſe nouum inſtitutũ,
et a ſacerdotibus lucri cauſa repertum? O barbaricã
inauditamq; crudelitatem. His mendaciis deſtrue-
re religionem conati ſunt? Poteſt igitur dici quicq̃
expreſſius et euidentius? Atq; hoc loco nõ cõfeſſio
publica ut clarum eſt/intelligitur/ ſed ea quæ fit in
aurē. de qua hiſtoria loquitur tripartita. Quoniáq;
id a ueteribus fuerat inſtitutum, confirmatũ et ap-
probatum inde eſt ab Apoſtolis/ut Origeni placet.
Ideo Cyprianus et ipſe Latinorum ſcriptorum ue-
tuſtiſſimus, innuit clariſſime multis in locis eam cõ
fitendi conſuetudinem. Sed pręcipue lib. iii. Epiſto
la decimaſeptima. Vbi monet ut ſiqui lapſi eēnt, et
idolatræ effecti/ſed poſtea delicti eos pœniteret, et

ob id

ob id rursum urgerentur ad martyrium , aut alio genere infirmitatis detinerentur, non expectãdum esse ipsum Episcopum, sed quilibet presbyter , uel etiam diaconus audiret confessionem. Eius uerba hæc sunt: Occurrendum puto fratribus nostris , ut qui libellos a martyribus acceperunt, si incommodo aliquo, et infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectent præsentiam nostram, quin apud presbyterum quenq; præsentem, uel si præsbyter repertus non fuerit, et urgere exitus cœperit apud diaconum quoq; exomologesin facere delicti sui possit. ut manu eis in pœnitentiam imposita/ueniãt ad dominum cum pace/quã dari martyres/litteris ad nos factis desyderauerũt. Sic Cyprianus. Audisthis exomologesin, quæ confessio latine dicitur. Eãq; apud sacerdotẽ/et adeo necessariam/ut si nõ adsit maior sacerdos/cuius intererat audire/ propter necessitatẽ audiatur a minoribus, ut nulla rõne sine ea / ex hac uita recedatur/quẽadmodum fit hodie apud optimos Christianos? Idem sermone de lapsis ait. Quãuis nullo sacrificii aut libelli facinore cõstricti sunt/ tamen/quoniã uel cogitauerunt/hoc ipsum dolenter et simpliciter apud sacerdotes Dei cõfiteantur. Exomologesin conscientiæ suæ faciant/ animi sui pondus exponant: salutarem medelam paruis licet uulneribus exquirant. Et alia his similia scribit de hac re. Ecce non nouum ẽ institutum/ut pleriq; calumniantur/neq; ad questum excogitatum. Neq;

enim ſiqui improbi ſacerdotes,aliquas corruptelas ad ſanctiſſimas leges adiũxerunt,ipſarum ea culpa dicenda eſt,ſed improborũ illorum , ut lex ſyncera remaneat,corruptelæ ãmoueantur ac uituperẽtur. Et magis quid innumerabilius prope mortalibus utilitatis attulerit confeſſio conſiderandum, q̃ quo modo eam pauci aliquot ſcelerati ſacerdotes deprauarunt. Nam et alia ſanctiora inſtituta ſunt ab improbis aliquo modo dehoneſtata . An non hoſtia ueneno infecta,quidam necati ſunt? Ergo et ſacra communio propter hanc improbitatem tollenda eſt? Dico igitur confeſſionem apud ſacerdotem,diuinam eſſe et uetuſtiſſimam inſtitutionem,et quam Origenes putet Apoſtolos præcepiſſe , quæ fuerit etiam in ueteri lege. Quam diuus Petrus præceperit Dionyſius Areopagites demonſtrarit. Quã ſancti patres neceſſariam in hac uita et crediderint et prædicarint. Vt eſſet per eam remiſſio cunctorum delictorum , Vt miſericordiam promereremur , et indicta a ſacerdote pœnitentia peccata lueremus . Neq; enim fieri poteſt,ut ſi ſecreto apud Deum confiteamur , uel noſtra peccata penitus cognoſcamus, uel meritas pœnas nobis imponamus. Raroq; hac ratione conuerteremur ad dominum, niſi miraculoſe ut aiunt ab eo prouocaremur , et aliquis Angelorum aſtaret , qui et confiteri nos iuberet, et qua utendum pœna commoſtraret . Intelligimus ergo omnem hanc Luteranam peſtem

ex duabus causis esse natam, arrogantia et imperitia. Quæ duæ pestes simul coniunctæ eos ad ad omne facinus, omnem stultam assertionem, adegerunt. Nunc ad tertiũ, quod instituimus accedamus, contenti hæc pauca de confessione attulisse. Damnant isti grauissimi homines religionisq; christianæ uindices, qui tanquam e cœlo lapsi ad eam liberandam uideri uolunt, uti rem impiam ꝙ in tẽplis habeantur imagines, eoq; omnes Christianos, idolatros fieri contendunt. Plurimosque esse dicũt qui non Deum, sed ipsa mera ac nuda simulacra uenerentur et colant. Tollendas igitur ut ab imperitis inuectas, et Christianis idolatriæ et superstitionis causas. Idque iam multis etiam persuaserunt. Quis enim non adducatur ut credat, si uera essent, quæ prædicant illi? Sed falsa sunt, et a malis et arrogantibus, imperitisque hominibus dicuntur. Dicũtur ab his, qui hæc et alia maiora in religione christiana damnauerunt. Qui nihil se peccare existimant, in quancunque partem, linguam conuertãt. Primum igitur est falsum, quenquam imagines ipsas adorare. Nemoque tam rudis tã uecors est, qui in eo peccet. Luteranorum est hæc calumnia, qui falsis accusationibus et Christianam pietatem, et ipsos Christianos non cessant incessere. Dico etiam non fuisse ab imperitis inuentum, ut Christi et diuorum uultus, ac res gestæ pictura de

ſcriberentur. Sed inuentum a ueteribus, uiris ſanctiſſimis pariterq; doctiſſimis, examinatumque bonum an malum eſſet, et comprobatum potius eſſe bonum q̃ malum. Diuinoſque patres illos, omnes haſce calumnias, et uidiſſe et confutaſſe, demonſtraſſeque non eſſe imagines Chriſtianorum, ſicut idola gentium, aperteq; inter utrunque diſtinxiſſe. Age ipſa teſtimonia proponamus. Primumq; oſtẽdamus, non Luteranorum primam fuiſſe hanc audaciam, ut auferrent imagines, ſed pleroſq; alios, tale facinus auſos fuiſſe, et ut temerarios et errantes a ſcriptoribus fuiſſe damnatos. Paulus ergo diaconus, hiſtoriæ Chriſtianæ conſcriptor, hæc de Leone imperatore ſcribit. Per idem tempus, Leo Auguſtus, ad peiora progreſſus eſt, ita ut compelleret omnes Conſtantinopolim habitantes, tam ui q̃ blandimentis, ut deponerent imagines ubique, tam Saluatoris, q̃ eius genitricis et omnium ſanctorum, eaſq; in medio ciuitatis incendio concremari fecit. Et quia plerique e populo, tale ſcelus fieri præpediebant, aliquanti ex eis capite truncati, alii parte corporis multati ſunt. Huius errori Germanus patriarcha non conſentiens, a propria ſede depulſus eſt, et eius loco Anaſtaſius preſbyter ordinatus eſt. Hæc Paulus Diaconus. Paulo uero ſuperius ſcripſerat. Hac tempeſtate, Leo imperator apud Conſtantinopolin, ſanctorum imagines depoſitas incendit, Romanoque pontifici ſimilia facere, ſi im

perialem gratiam habere uellet, mandauit. Sed pontifex hoc facere contempsit. Omnes quoque Rauennæ exercitus uel Venetiarum, talibus iussis uno animo restiterunt. Et nisi eos pontifex prohibuisset, imperatorem super se constituere aggressi fuissent. Hæc ille. Ex quibus clarum est, Luteranos, ueteres errores qui sopiri ab optimis uiris fuissent, suscitasse. Agnoscimus quoque, q̃ pessimus is error iudicaretur, cui fere totus orbis resistebat. Quem pontifices, quem exercitus, quem plebeii execrabantur. Ob quem prius trucidari, in exilium deportari pleriq; maluerunt, q̃ eũ suscipere. Is ipse scriptor quibus uerbis ipsum detestet̃, uidimus Eãt igit̃ Luterani, et suis inuẽtis glorient̃, φ oĩum hæreseon colluuiẽ non inuenerint ipsi, sed sub inferorum tenebris sepultam, in lucem extraxerint. Si ergo ea tempestate, Imperator, impius ob eam rem ab omnibus Christianus iudicatus ẽ, ut in eius locum, alium sufficere conarentur, quid de his dicemus, quorum est aperta impietas, qui religioni bellum indixisse noscuntur? Quos euertere mundum desyderasse palam est? Nunc ex ipsis sanctis synodis testimonia petamus, quæ et eos qui tollerent sacras imagines, uelut errantes damnauerunt, et huius religionis ritum rationibus confirmarũt. Docueruntque cur imagines esse permitterent̃, Primum Ichmarus Remensis differẽs de imaginibus cap. xx. ait tempore Caroli, in Galliis concilium

fuiſſe celebratam ſolum de ueneratione imagi-num, Ibique fuiſſe diffinitum, ut haberi imagines in templis permittentur. Neque enim eo tempore hoc genus hæreticorum, ac furor beluarum ex ultima barbarie profectatum defuit, Ex quorum lutulentis fontibus, ſuas hæreſes hauſiſſe Luterum, eſt clariſſimum. Lege uero Petrum cognomento uenerabilem, Abbatem Cluniacenſem, cui cum ſæuiſſimis, brutiſſimiſque hæreticis fuit bellum. Qui crucem non modo non adorandam cenſebant, ſed conſpuendam etiam et comburendam, quippe quę Redemptorem noſtrum ſuſpenſum tenuerit. Hi et inanes eſſe preces pro defunctis aſſerebant. Ieiunia et caſtitatem penitus tollebāt. Euchariſtiam reiiciebant, Aliiſq; peſſimis opinionibus, hæreſis eorum conſtabat. Fuerūt autem iā prope quadringētis annis elapſis. Quorum errores refellit acutiſſime Abbas ille Cluniacenſis. Progreſſa uero ea peſtis fuerat ex interiore Germania. Vnde et Luterus: et Ioānes Vns, et Vuiclef, atq; alia prodigia. Hæc autem ex Latinis, Græcos nunc uideamus. Eſt liber qui inſcribitur dogmatica panoplia, in quo omnes hæreſes confutantur, ibi præter alia eſt titulus κατὰ τῶν εἰκονομάχων. Hoc eſt contra oppugnantes imagines De qua re hæc adhibentur ex autoribus, ad cōprobationem. προσκυνουμένης τῆς εἰκόνος, ὁ χριστὸς προσκυνεῖται, οὗ ἐστὶν ὁμοίωσις. καὶ οὐχ ἡ ὑποδεξαμένη τὴς ὁμοίωσιν, ὕλην. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ κατόπτρου διαγράφεται τρόπον τινα, τὸ πρόσωπον τοῦ

βλέποντος αὐτὸ, καὶ μένει τῆς ὕλης κεχωρισμένης, κἂν θελήσειέ τις ἀποσπάσασθαι τὴν ἐμφαινομένην ἰδίαν εἰκόνα, τῇ μὲν ὕλῃ προσέφυ, τὴν εἰκόνα περιεπτύξατο, καὶ μεταστάντος αὐτοῦ συναπέπτη καὶ τὸ ἴνδαλμα, διὰ τὸ κεχωρίσθαι τῆς ὕλης τοῦ κατόπτρου, τὸν αὐτὸν τρόπον, ὁ τὴν εἰκόνα τοῦ σωτῆρος ἢ τῆς θεομήτορος, ἢ τινὸς τῶν ἁγίων ἀσπασάμενος, εἰ καὶ προσφύεται τῇ ὕλῃ, τὴν εἰκόνα, καὶ οὐ τὴν ὕλην ἀσπάζεται. καὶ ἀφανισθέντος τοῦ ἐκτυπώματος, ἐφ' ᾧ ἡ προσκύνησις, ἔμεινα ἀπροσκύνητος ἡ ὕλη, μηδὲν τι κοινωνοῦσα τῷ ὁμοιώματι. Hoc eſt. Chriſtus adoratur, cum eius adoratur imago, cuius ipſa ē ſimilitudo, non adoratur materia quę recipit imaginē. Ac quēadmodum ſolet in ſpeculis fieri, ut intuentis repræſentetur imago, maneatq; a ſpeculi materia ſeparata, ac ſi uellet quis imaginē amplecti, materiæ adhęreret, imaginem cōpręhenderet, ac recedente ipſo, auolaret imago, eo ꝙ a materia ſpeculi ē ſeparata, eodem modo, qui Saluatoris, aut genetricis Dei, aut alicuius ſanctorum amplectitur imaginem, hæret quidem materiæ, uerum imaginē, nō materiā ueneratur. Nam ſublata ex ligno imagine, ipſum lignū non adoramus, cui cum imagine nulla eſt communicatio. Hæc ibi. Nonne igitur aperte refellitur Luteranorum calumnia? Nonne reſponſum eſt eorum falſis accuſationibus? Docuit euidentiſſimo exemplo, nos non ipſam materiam adorare, ſed imaginem, ut Dei imago eſt. Nam ſublata imagine, caret lignum omni ueneratione. Rurſum ibidem dicitur. Τὰς ἱερὰς εἰκόνας ἀναστηλοῦμεν, ἵνα ταύτας

ὁρῶντες, δι᾽ αὐτῶν δοκοῦμεν ὁρᾶν τὰ τούτων ἀρχέτυπα. καὶ γίνονται ἡμῖν ὑπομνήματα καὶ παρηγορία τοῦ πόθου, τοῦ πρὸς τὰ τούτων πρωτότυπα. Hoc eſt. Sacras imagines erigimus ut eas uidentes, eos uidere uideamur, qui per eas repræſententur. Suntq; monimenta quædam, et conſolationes eius deſiderii quo deſideramus uidere Deum, et ſanctos. Et paulo poſt. ὅσον συνεχῶς αἱ εἰκόνες ὁρῶνται, τοσοῦτον οἱ ταύτας ὁρῶντες διανίσανται πρὸς τὴν τῶν ἀρχετύπων μνήμην, καὶ ἐπιπόθησιν. Hoc eſt. Quanto crebrius imagines uidentur, tanto magis, qui eas intuentur, ad recordationem et deſiderium excitãtur eorum, qui per eas repręſentantur. Rurſum ibidem docemur quomodo imagines adorandæ ſint. ἡ μὲν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθεία, λατρεία, τῇ μακαρία τριάδι παρὰ τῶν ὀρθοδόξων ἀπονέμεται, ταῖς δὲ ἁγίαις εἰκόσιν, οὐ λατρεία πάντως, ἀλλὰ προσκύνησις καὶ ἀσπασμὸς, καὶ τιμή. Hoc eſt. Ea quidem adoratio, quæ fit in ſpiritu et ueritate, ſoli ſanctæ trinitati a fidelibus exhibetur. Sanctis aũt imaginibus, non cultum, ſed uenerationem et honorẽ exhibemus. Et paulo poſt. οὐχ ὡς θεοὺς, τὰς εἰκόνας προσκυνοῦμεν, οὐδὲ τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἐν αὐταῖς ἔχομεν, οὐδὲ τὸ θεῖον σέβας ἀπονέμομεν, ταῦτα γὰρ οἱ ἕλληνες, ἀλλὰ μόνον τὴν σχέσιν, καὶ τὴν ἀγάπην τῆς ἡμῶν ψυχῆς, ἣν ἔχομεν πρὸς τὰ πρωτότυπα διὰ τῆς τοιαύτης προσκυνήσεως ἐμφανίζομεν. ὅθεν τοῦ χαρακτῆρος λιανθέντος, ὡς ξύλον, τὴν πότε εἰκόνα κατακαίομεν. Hoc eſt. Non tanquam Deos, imagines adoramus, neque in ipſis ſperamus, neque diuinam uenerationem eis exhibemus, Hoc enim

gentiles faciebant, sed solum animi nostri affectum ac dispositionem, quam erga res repræsentatas habemus, exprimimus. Quapropter ipsa figura deleta, lignum in quo prius erat imago, comburimus. Hæc ibi. Ex quibus facile omnis Luteranorum calumnia diluitur. Nullus est fraudibus eorum, locus. Occurritur eorum maledictis. Falsæ accusationes deteguntur. Sed audiamus etiā Ioannē Damascenum, quid his maledicis respondeat. ἐπεὶ δή τινες ἡμῖν καταμέμφονται προσκυνοῦσι τε καὶ τιμῶσι τὴν τε τοῦ σωτῆρος, καὶ τῆς δεσποίνης ἡμῶν εἰκόνα. ἔτι δὲ καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων. καὶ θεραπόντων αὐτοῦ, ἀκουέτωσαν ὡς ἐξ ἀρχῆς ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατὰ οἰκείαν εἰκόνα ἐποίησε, τινὸς γὰρ ἕνεκεν, ἀλλήλους προσκυνοῦμεν, εἰ μὴ ὡς κατὰ εἰκόνα θεοῦ πεποιημένους, ὥς φησιν ὁ θεοφόρος. καὶ πολὺς τὰ θεῖα βασίλειος, ἡ τῆς εἰκόνος εἰς τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, καὶ ὁ μωσαϊκὸς δὲ λαὸς, τῇ σκηνῇ, κύκλωθεν προσεκύνει, εἰκόνα καὶ τύπον φερούσῃ τῶν ἐπουρανίων, μᾶλλον δὲ τῆς ὅλης κτίσεως. id est. Quoniam nonnulli nos accusant, ꝙ Saluatoris nostri ac reginæ, et reliquorum sanctorum, ac seruorum eius imaginem adoremus audiant a principio Deū ad imaginem propriam, hominē fecisse. Nā quam ob rem nos inuicem adoramus, nisi quia ad imaginem Dei facti sumus? sicut ait diuinus, rerumq; diuinarū plenus Basilius. Honor qui exhibetur imagini ad ipsum exemplar recurrit. Et populus Mosaicus tabernaculum per circuitum adorabat, quod typum et imaginē ferebat rerum cœlestium, immo

uero totius creaturæ. Et paulo infra. ἐπειδὴ δὲ οὐ πάντες ἴσασι γράμματα, οὐδὲ τῇ ἀγαγνώσει σχολάζουσιν, οἱ πατέρες σύνειδον ὥσπερ τινὰς ἀρισείας, ἂν εἰκόσι ταῦτα γράφεσθαι πρὸς ὑπόμνησιν σύντομον. ἀμέλει πολλὰ τὴς μὴ κατὰ νοῦν ἔχοντες τὸ τοῦ κυρίου πάθος, τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἐσταυρωμένην ὁρῶντες, καὶ τοῦ σωτῆρος πάθος εἰς ὑπόμνησιν ἐλθόντες πεσόντες, προσκυνοῦμεν, οὐ τῇ ὕλῃ, ἀλλὰ τῷ εἰκονιζομένῳ. ὥσπερ οὐ τῇ ὕλῃ τοῦ εὐαγγελίου, οὐδὲ τῇ τοῦ σταυροῦ ὕλῃ προσκυνοῦμεν, ἀλλὰ τῷ ἐκτυπώματι. ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῆς θεομήτορος. ἡ γὰρ εἰς αὐτὴν τιμὴ, εἰς τὸν ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα ἀνάγεται. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἁγίων ἀνδραγαθήματα εἰκονίζομεν, ἐπαλείφοντα ἡμῆς πρὸς ἀνδρείαν καὶ ζῆλον, καὶ μίμησιν τῆς αὐτῶν ἀρετῆς καὶ δόξαν θεοῦ. ἐστὶ δὲ ἄγραφος παράδοσις. Hoc est. Quoniam non oēs sciūt litteras, nec lectionibus incumbunt, decreuerunt patres, ut egregia sanctorum facta, ad memoriam sub compendio depicta redigerētur. Itaq; persæpe fit, ut non cogitantes Saluatoris passionem, eam reuocemus ad memoriam, imagine crucifixi conspecta. Genuque flexo adoramus, non ipsam materiam, sed eum qui depictus est. Vt enim non materiam Euangelii, ita neque materiam crucis adoramus, sed ipsam effigiem. Quemadmodum et Dei matrem, non enim in eam, sed in eius filium refertur ueneratio. Eadem ratione præclaras res gestas sanctorum depingimus, quia nos incendunt ad uirtutem, inflammantque zelo, ut eorum uirtutes uelimus imitari, Ex quo et Deum

glorificamus. Eſt autem traditio non ſcripta. Sic Damaſcenus, Obſeruare igitur hoc loco operęprecium eſt, quod ait traditionem eſſe ut imagines Dei et ſanctorum depingantur, ut ab Apoſtolis ſit traditum, et per ſuccedentia ſæcula fuerit obſeruatum. Ex quo et tempore Lactantii, Tertulliani, Cypriani, Auguſtini, et Ambroſii imagines Diuorum in templis pingebantur. Nam præter illud quod legimus in uita beati Syluestri Papæ de imaginibus Apoſtolorum; quod fortaſſe deriderent more ſuo Luterani, eſt conſimile exemplum, in uita beatorum Geruaſii, uel ut aiunt quidam Oribaſii et Prothaſii, quam fideliſſime conſcripſit beatus Ambroſius; Quo loco ſcribens diuinus ille uir, de ratione, qua reuelata fuiſſent ei beatorum Martyrum corpora, docet ſibi noctu quendam aſtitiſſe in hunc modum. Tertia uero nocte defecto ieiuniis corpore, non dormienti, ſed ſtupenti, cum quadam mihi tertia perſona apparuerunt; quæ ſimilis eſſe beato Paulo Apoſtolo uidebatur, cuius me multum pictura docuerat. et quæ ſequuntur. Ecce pingebantur tempore Diui Ambroſii imagines, et idolatriæ loco res non habebatur. Et beatus Apoſtolus ea ſpecie uoluit apparere, qua eſſet in templis depictus, ut intelligas, non repudiatam ab illo tanquã flagitioſam, corporis ac uultus

ſui picturam. Euſebius quoque refert ſtatuam ad ſimilitudinem uultus Ieſu olim formatam, uſque ad ſua tempora perduraſſe. Et ſua tempeſtate Saluatoris et Apoſtolorum Petri et Pauli imagines ſolitas effingi, et tabulas depingi, hoc de Hiſtoria eccleſiaſtica lib. vii. cap. xiiii. Sed et antiquas eorũ imagines a quibuſdam cõſeruatas ſe uidiſſe perhibet. Nimirum ergo ſtulti ſunt tum Luterani, tum alii quidam, qui nolunt imagines haberi, ne ſimus idolatre. Quid enim hoc ineptius? Quid falſius? Sed audite quomodo idola gentium, et ſanctas imagines ipſi iidem patres ab inuicem diſtinxerint, τῶν μὲν βδελυκτῶν εἰδώλων τὰ πρωτότυπα ψευδῆ. θεοὶ μὲν ὀνομαζόμενα, δαίμονες δὲ ὄντες. τῶν δὲ σεπτῶν εἰκόνων ἀληθῆ τὰ ἀρχέτυπα. τῆς μὲν γὰρ ὁ χριστὸς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, τῆς δὲ ἡ θεοτόκος. καὶ τῶν ἄλλων εἰκονων, οἱ ταύταις ἐπιφημιζόμενοι ἅγιοι διὸ καὶ εἰκονες, ὡς ὁμοιώματα, ἐκεῖνα δὲ παντάπασιν ἀνοίκεια, ὧν εἶναι λέγονται, καὶ ἀμέθεκτα. ποῖον γὰρ τὸ μὴ ὄντος εἴδωλον. εἴδωλα οὖν ὡς εἰδότα ὄλλειν, καὶ διαφθείρειν τοὺς τιμῶντες αὐτά. καὶ τὰ μὲν εἴδωλα, ὕλαι μόνον, αἱ δὲ εἰκόνες, ὕλαι μὲν καὶ αὗται. ἡγιασμέναι δὲ τοῖς ἐντετυπωμέναις ὁμοιώμασι τῶν ἁγίων Hoc eſt. Execranda idola, nihil habent quod repræſentent, et quod repræſentant, falſum eſt. Appellantur enim Dii cum Dæmones ſint. Sacrarum autem imaginum uera ſunt archetypa. Alia enim Chriſtum ſecundum humanitatem, Alia Dei genitricem refert. Sic et cæteræ diuorum imagines, Ideo imagines, ſunt quaſi quædam

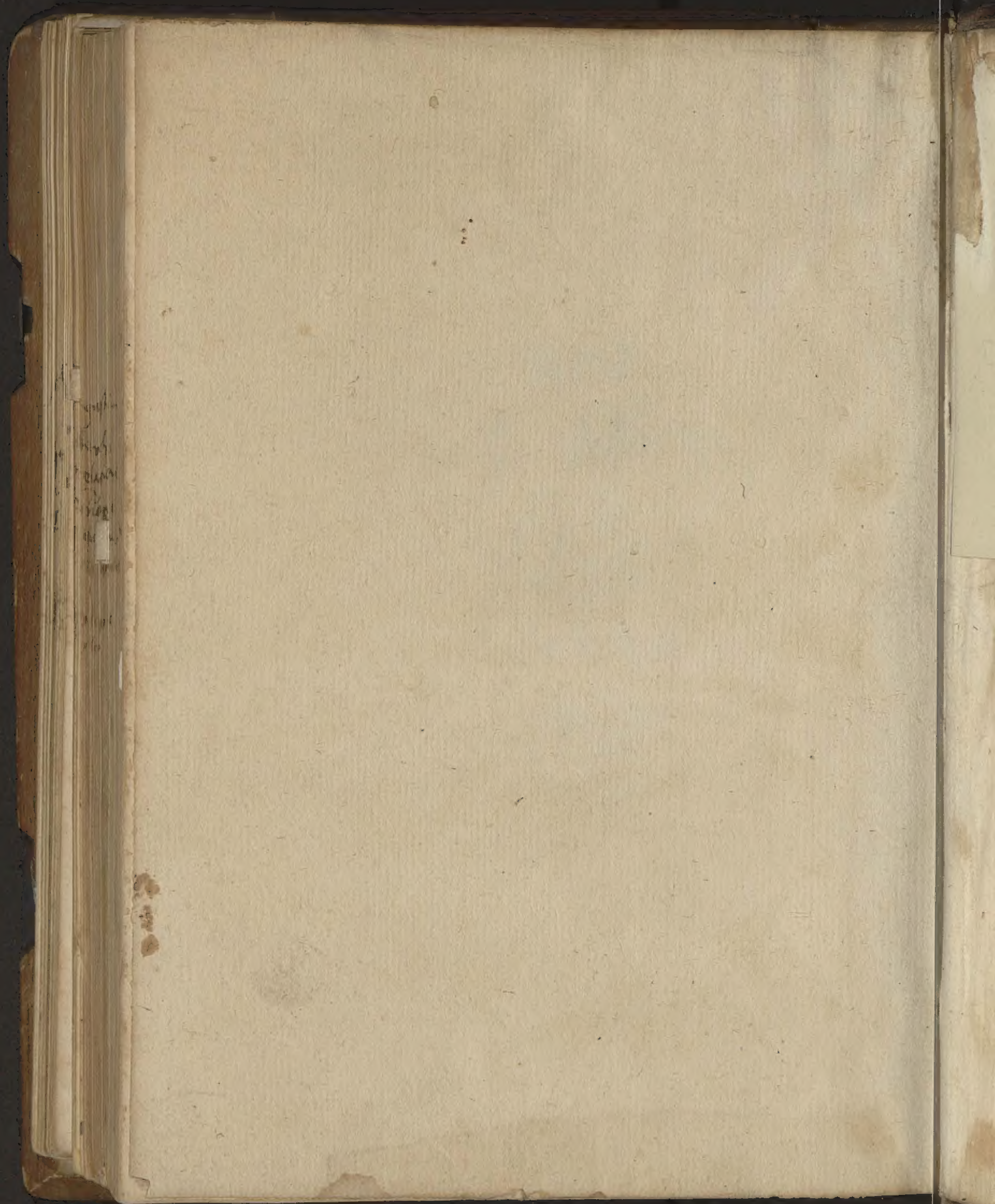
ſimilitudínes. Idola uero omnino eorũ propria nõ ſunt, quorum eſſe dicuntur. Quę igitur ſimilitudo eius rei eſſe poteſt, quę nõ ſit? Idola igitur ut nomẽ interpretemur, dicuntur quaſi εἴδοτα ὄλλειν. i. ad perdendos alios expoſita, qui ea uenerentur. Atq; idola quidem, ſolũ materia ſunt, imagines autẽ, materia quidẽ et ipſæ, ſed ſanctificata diuorum effigie, quæ impreſſa eſt. Huc uſq; ille. Nouimus ergo nõ eaſdẽ eſſe ſanctorum imagines, et idola gentium, ut Luterani calumniantur. Ecce diuini patres docuere nos, quid impiis iſtis hæreticis reſpondere debeamus. Sic tandem intelligimus, omnes Luteranorum hæreſes, eſſe ueteres aliorum hæreſes. Hiſque ſemper aliquos optimos uiros aut ſynodos reſpondiſſe. Imperitis autem, et qui eorum tantum ſcripta perlegunt, oracula fundere uidentur. eoſque rerum nouarum putant repertores. Ob id eorum ingenium admirantur, ſed tantum diſplicent bonis et eruditis ingeniis, quãtum placuere plebeiis et uulgaribus.

IOANNES BAPTISTA PHAELLVS BONONIENSIS BONONIAE IMPRESSIT. ANNO DOMINI. M. D. XXX. MENSE MAIO.

ERRATA SIC CORRIGITO.

dignissimis	cat.13.	uer.11	fecissent	36	52
deest debet	14	5	& græcæ	37	1
permittentes	17	1	incolumis	47	11
principes	18	49	toti	47	19
audiebant	18	50	id pro ideo	47	29
imprudentem	22	6	propriis	48	18
deest q3	31	37	labefactarit	51	29
aperire	31	54	Deum	51	52
deest audire	31	56	uniuersum	52	23
πέτρω	32	10	naturam	52	46
oporteat p debeat	33	33	nullam	54	33
repulsam	34	17	ducta	56	24
eis	34	27	conuitiis	69	17
blasphematuros	32	13	locus	70	12

Steuchi

[illegible]

S

ST